

סדור רשי

[תנא] בפוריא קורין ויבא עמלק עד סוף סידרא. שבת שלשני שבת שקורין בה החדש מפסיר קורא פרה אדומה עד ויבאו בני ישראל כל העדה, ובנביא ביחזקאל בית ישראל יושבים על אדמתם עד כצאן קרשים. שבת שלשני ראש חדש ניסן, או אפילו חל ראש חדש ניסן בשבת, מפסיר קורא בבא אל פרעה החדש הזה עד כל מחצצת לא תאכלו, ובנביא ביחזקאל בראשון באחד לחדש עד יעשו את הכבש. כשחל ניסן בשבת תחילה קורין ו' בעניין השבת, וחד בראש חדש, ומפסיר בהחדש הזה. בראש חדש קורין בפנחס, כהן וידבר עד ואמרת, לוי חזר ומכפל ואמרת, את הכבש, ועשירית, ישראל מעולת התמיד עד עולת שבת, רביעי ובראשי חרשיכם עד סוף פסוקא. וכשחל ראש חדש בחנוכה, כהן עד עולת תמיד, לוי מעולת תמיד עד ובראשי חרשיכם, ישראל ובראשי חרשיכם, רביעי בחנוכה: בשבתא קרי ו' [בשחרית ונ'] במנחה, ויבוא דכפירא ו' בשחרית [ונ'] במנחה, כימים טובים [ה']. בראש חדש ובחולו של מועד ד', בחנוכה ג', בתענית ג', בפורים ג', בשבת ובכפור (ז') וביום טוב אי בעי למקרי מפי קרי. (א) פקוד ופסח מנו ועצרו צומו וצלו קומו ותקעו.

[תנב] ראש חדש אדר הסמוך לניסן הוא ערב פסח, והפסח הוא ערב עצרת, ועצרת הוא ערב ראש השנה, וסימנך לא ב'ד' פסח, ולא ג'ה' עצרת, ולא א'ד' ראש השנה וסוכות, ולא א'ג' יום הכפורים. חד בניסן בו פסח, בו שבעה עשר בתמוז, בו תשעה באב, תרי בניסן שבועות וחנוכה בזמן שמרחשון חסר, אבל בזמן שהוא מלא חנוכה בשלשה בניסן, שהוא יום אחד שבועות, תלתא בניסן ראש השנה וסוכות, ארבעה בניסן לא כלום, חמשה בניסן יום הכפורים, סליקו פרשיות:

א'ת' ב'ש' ג'ר' ד'ק' ה'י' ו'פ'.

[תנג] א'ת' ראשון של פסח תשעה באב, כ'ש' בשני בו שבועות, ג'ר' בשלישי בו ראש השנה, ד'ק' רביעי בו קריאת התורה, כלומר שמחת תורה, ה'צ' בחמישי בו צום כיפור, ו'פ' וי"ו פורים:

וזה עשיית ציצית.

[תנד] (א) ציצית תרי"ג מצוות תלויות בו כי ת"ר חשבון האותיות שש מאות, וי"ג ח' חושין וה' קשרים, ב' קשרים למעלה ונ' למטה הרי י"ג, וצריך טוויה

[תנא] (ב) פקוד ופסח מנו ועצרו צומו וצלו קומו ותקעו. וכן הובא הסימן בהאורה סי' ע"ג והבאתי שם בהערה מ"ז הסימן כזבא בהג"מ ה' תפילה פ"ג וז"ל כתב בסדר רב עמרם סי' פקוד ופסח מנה ועצר צום וצלי קום ותקע, הא לך פירוש פקוד תרגומו של צו, ואח"כ פסח מנה מניין שבמדבר סיני ואח"כ עצרת ואח"כ צום תענית ת"ב, ואח"כ צלו שהוא ואתחנן, קום שהוא אהה נצבים, ואח"כ תקע בריה, ועיין בהמנהיג ח' פסח סי' ד' מעם הסימן פקוד ופסח, וכעת מצאתי בסדר פרשיות של ימים טובים והפסחות שלהן שהוצ' לאור הרב המופלג מ"ה חיים מאיר הורוויץ ז"ל מפ"פ בספרו בית נכות ההלכות עפ"י כ"י פארמא קובץ 1089 הובא ג"כ הסימן ומבאר לעולם קורין פרשת צו קודם הפסח וזה הסימן פקד ופסח, לעולם קורין פרשת במדבר סיני קודם העצרת וזה הסימן מנו ועצר, לעולם מתענית תשעה באב קודם פרשת ואתחנן וזה הסימן צום וצלי, לעולם קורין פרשת ואתם נצבים קודם ר"ה וזה הסימן קום ותקע.

[תנד] (ב) ציצית תרי"ג מצות תלויות בו. וכ"ה בכ"י ב' והלכות ציצית הובא בפרדס סי' ל"ו ול"ז ובשבלי הלקט השלם דף קפ"ט ע"ב עד קצ"א ע"א הובא הלכות ציצית של רבינו שלמה זצ"ל וסדרו של ציצית ובסוף סיום סליקו הלכות ציצית של רש"י ז"ל, והוא הכתוב בספר

סדר רשי

לשמה, וכשאתה תולה ציצית במלית צריך להשים ארבע בתוך שלש בארבע כנסות של מלית, ושיעור אורך הח' חומין כשיעור זרת ולאסור ב' פעמים למעלה ולשלש שליש הזרת, ולאסור ג' פעמים, והנותר שני שלישי זרת להיות ענק, ולאחר שתולה אין פוסק מראשי חומין שלהן, (ב) שכך אמרו חכמים תלאן ואחר כך פסק ראשי חומין שלהן פסול, וכן צריך לעשות ישול הציצית וימודד במידה כשיעור זרת בינו, ושליש אצבע אגודל ומעייפו לשנים ומתח ב' זרתות בחום ארוך ומעייפו לב' וג' ודי, ואחר מאילו ד' חומין, צריך להניחו אורך כדי לשלשל בו ומיד פוסק ראשי החומין ומניח במקומו ומעייפו וממיתין לח' חומין אסור שנים ומשלשל שליש הציצית ואסור שלשה ושני שלישי ענק. וכן סידורן:

[תנה] (א) וזהו סדר מזורזה. (ב) רישי שיטי, שמע, ה', הדברים, לבניך, ובשכבך, בין, והיה, מצוה, בכל, יורה, עשב, סן, והשתחוויתם, השמים, ואכרתם, ושמתם, אותם, [אותם], בדרך, ובשעריך, אשר, על הארץ. (ג) וצריך למישבק בריש שיטא שיעור חיבה קטנה להיותה [אם שמוע] (ד) כי היכי דמיתחוי כוונת, וכי מעייל בה כנוכתא כווא בוהיה כי היכי דליתחוי כווא להדי כווא. (ה) ומדקדק בחסירות ויתירות וזיני, (ו) וסימן דחסירות ויתירות יוד קוף אך דך מטפת שמע מלקוש תירש

זפרדס שם, ובהאורה סי' מ"ו הובא ג"כ ה' ציצית ומשונה מאשר הובא בפרדס, ואשר הובא לפנינו בסדרו הוא ג"כ בסגנון אחר וכן הובא כמו לפנינו גם בס' הסדרים ומצאתי כי דבריו בהסדר לקוחים ככתבם וכלשונם מן תשובות דרב גטרונאי גאון ז"ל נדפסים בס' תורתן של ראשונים ח"ב שהר"ל הרב ר' חיים מאיר הורוויץ צד 21 ועיין גם במח"צ צד 682 עד 688 שהובא בשם רש"י באופן אחר, ועיין בספר תמים דעים סי' ל"ט שהביא דברי הגאונים בענין ציצית. ונראה כי היו נוסחאות שונות מה' ציצית אשר כתב רש"י ז"ל ובמח"צ ובפרדס הובא באריכות. (ז) שכך אמרו חכמים. סוכה י"א ע"ב.

[תנה] (ב) וזהו סדר מזורזה. הובא ג"כ בכ"י ב' ובס' הסדרים, והובא בפרדס סי' רפ"ה בסדר אחר ובהוספות. (ז) רישי שיטי שמע, ה', כו', ראשי שיטות הם, שמע ישראל, ה' אלהיך, הדברים האלה אשר אנכי מצוה, לבניך ודברת בס', ובשכבך ובקומך, בין ענין, והיה אם שמוע, מצוה אתכם, בכל לבבכם, יורה ומלקוש, עשב בשדך, סן יפתח לבבכם, והשתחוויתם להם, השמים ולא יהיה מטר, ואכרתם מהרה, ושמתם את דברי, אותם לאות על ידכם, אותם אם בניכם, בדרך ובשכבך, ובשעריך למען ירבו ימיכם, אשר נשבע ה', על הארץ. ובפרדס שם בס' רפ"ה וצריכה ליכתב בכ"ב שורות וראשי השורות שמע, ה', הדברים כו'. ועיין גם בהלכות קטנות ה' סוזה סי' ג' להרא"ש ז"ל. (ג) וצריך למישבק בריש שיטא שיעור חיבה קטנה. הוא בפרדס שם קרוב להתחלתו ושם איתא כך: וצריך למישבק בריש שיטא דהיה אם שמוע כשיעור חיבה קטנה שתי אותיות שהיו צריך לעשות פרשיותיה סתומות, ותני' במס' סופרים [הוא במס' סופרים סוף פ"א] ובירושלמי בסוף דמגילה [עיין שם ושם הלשון משונה] איזו היא פרשה פתוחה כל שהניה בראש חיבה כשיעור ג' אותיות וסתומה כל שהניה בסוף שיטה ובירושלמי משמע אם היה מניח בראש שיטה היו זו סתומה אבל רבינו יצחק כתב שהיא פתוחה לדבריו הכל לפיכך אין להניח אלא שיעור שני אותיות שאין פתוחה פחות משלש. (ד) כי היכי דמיתחוי כוונת וכי מעייל בה כנוכתא כווא בוהיה כי היכי דליתחוי כווא להדי כווא. כ"ה גם בכ"י ב' ובסדרים המאמר משובש. ובפרדס שם הגי' כי היכי דמיתחוי כוונת, ס' חלון, וכר מעייל כנוכתא. ס' קנה לילא מסיפא דחסי לרישא דחסי ככריכת זה האיגרת בגובתא כוונת. (ה) "ומדקדק בחסירות ויתירות וזיני". כ"ה גם בכ"י ב' ובסדרים, וחסר בפרדס. (ו) וסימן דחסירות ויתירות יוד קוף אך דך. בכ"י ב' במעוה וסימן דחסירות ארקו דר. מטפות מזורזות שמע מלקוש תירש מוכה מוס בביתך. ובסדרים חסר זה וכך איתא שם וסימן דחסירות ויתירות מטפות מזורזות שמע מלקוש תירש סב מט בביתך, ובפרדס איתא וסימן דחסירות ויתירות וזינין כך הוא: מאידך ובקומך יודך למטפת

בו טוב בכתך (ז) קו זו זו כת, (ח) ושבעה אתי במזוזה דשבעה תני (ט) ש'ע'ט'נ'ז ג'ץ' (י) בר מן אילין יפחה ובקומך וקשרתם ואספת למטפת, (יא) וכן כל אות שאינה מקפת גויל מארבע רוחותיה פסולה, (יב) וצריכה שיעור הנחה מלמעלה ומלמטה (יג) כשיעור שתי שורות, פירוש מימין ומשמאל כשיעור שלש אותיות טוט, (יד) ומניחה בחללה של פתח כי הומנה מימין (טו) ובשפת החיצון, (טז) ומברך בי"א אל' מלך העולם א'ק'ב'ו'צ' לקבוע מזוזה, (יז) ומזוזה שיש בה מחק או תוספת (יח) או (קריעת) [נריעת] האות אינו יוצא בה ידי חובתו, ואינה נכתבת אלא בשני בשבת בשעה חמישית בתחילת חמה, במלאך רפאל הממונה באותה שעה, ונכתבת בחמישי [בשבת] בשעה רביעית במלאך ענאל הממונה על אותה שעה, וכן תפילין וקמיעות הנכתבין באותה השעות מצליחין, (יט) ומניחה בחללה של פתח מימין בשליש העליון ובמספח החיצון, (כ) (ומירו) [ומהו] שלישי העליון אם יש בנוכה של מספח שלש אמות מניחה בתחילת אמה שלישית סמוך לאמה שניה, (כא) (מהו) [מהו] במספח

מזוזה ומלקש ותירשך יבלה הטבה לטופסת בביתך ובקומך מזוזה בתראה לאבתיכם, לכן יש לחקן לפנינו בסדר במקום יוד קוף אך דך צ"ל מאורך ובקומך יוד וכן במקום בו טוב צ"ל יבלה הטבה והכוונה לא תתן את יכולה, וכן מעל הארץ הטובה, (ז) קו זו זו כת, בכ"י ב' קו וזו כתיב, ובסדרים קו זו זו, והמלה "כתיב" ליתא, ויש לחקן מזוזה בת' (היינו בתראה) ועיין בחלכות קטנות ה' מזוזה להר"ף הרא"ש ד"ל שהביא קדמאה למטפת, בתרא לטופסת, ירך חסר, קדמאה מזוזה בתראה מזוזה ותירשך חסר וי"א, הטבה לאבתיכם חסר וי"א, ועיין במור סי' רפ"ח. (ס) ושבעה אתי במזוזה דשבעה תני. כ"ה גם בכ"י ב' ובסי' הסדרים אבל בפרדס שם ושבעה אותיות דג' תנין זיונין דמזוזה ואלו הם שעטנז גץ. ועיין תורתן של ראשונים ח"א צד 58 סי' צ"ד מה שהביא בזה בשם רב האי גאון ד"ל. (פ) שעטנז ג'ץ'. עיין תוס' מנחות כ"ט ע"ב ד"ה שעטנז גץ ועיין ברמב"ם ה' תפילין פ"ב ה"ח ופ"ה ה"ג ובהג"מ פ"א מה' תפילין אות צ"י. (י) בר מן אילין יפחה ובקומך וקשרתם ואספת למטפת. בכ"י ב' ובסדרים הגי' למטפת קדמאה ובתראה, ובפרדס הגי' בר מן אלו דצריכין ב' זיונין ואספת יפחה ובקומך וקשרתם. (יב) וכן כל אות שאינה מקפת גויל כו'. מנחות כ"ט ע"א. (יג) וצריכה שיעור הנחה מלמעלה ומלמטה. מנחות ל"ב ע"א. (יד) כשיעור שתי שורות פירוש מימין ומשמאל. בכ"י ב' כשיעור שתי שורות רכובא דסיפרי פירוש מימין ומשמאל, וכ"ה בסדרים רק מלת "פירוש" ליתא שם. ובפרדס וצריכה הנחה בין מלמעלה למטה כי חטבא דספרי שיעור ב' שורות ומימין אית דאמרי ומשמאל כשיעור טוט שיעור חיבה קטנה של ג' אותיות, ונראה שצ"ל כמלא אטבא דסיפרי כמו שהוא במנחות ל"ב ע"א. (יז) ומניחה בחללה של פתח. מנחות ל"ב ע"ב ובפרדס איתא כך וצריכה עיבור לשמה בעור של צני ואין חוששין לא משום כנילה ולא משום סיפיה וצריך להניח בתלל של פתח מימין בשליש העליון ובמספח החיצון, ומה הוא שלש העליון אם יש בנוכה של פתח שלש אמות מניחה בתחלת שלישית סמוך לאמה שנייה, ומהו מספח החיצון, אם יש בעוביו של פתח ד' טפחים מניחה בסוף מספח החיצון סמוך למספח ב'. (טו) ובשפת החיצון, צ"ל ובמספח החיצון. (טז) ומברך וכו' לקבוע מזוזה, וכ"ה בפרדס שם, אבל בפרדס סי' ג' הביא ד"ל בחלכות גדולות [הוא ה' מזוזה סי' כ"ו] אומר הבא לקבוע מזוזה מברך לקבוע, ולא נהירא לי דהא בהדיא מפורש במסכת ברכות ירושלמי [הוא בסוף ברכות] כשהוא קובעה מברך על מצות מזוזה עכ"ל, אבל מברכין לקבוע כמו שהביא בפרדס סי' רפ"ה וכמו שהביא הבה"ג ובשאלות ופוסת עקב ובהר"ף ובהרמב"ם פ"ה ה"ז ובשערי תשובה סי' קצ"ו. (יח) מזוזה שיש בה מחק, הובא בפרדס בתחלת סי' רפ"ה. (יט) או קריעת האות. כ"ה גם בכ"י ב', ובסדרים בטעות כריעות, אבל בפרדס נאמר לנכון גריעות אות. (יפ) ומניחה בחללה של פתח מימין. זה הובא בפרדס במאמר שלאחריו, הבאתיו לעיל בהערה י"ד. (כ) ומירו שלש העליון. תקנתו ומירו, כמו שהובא בפרדס. (כא) מהו במספח צ"ל מהו במספח.

החיצון, אם יש בנוכחו של כותל ד' (אמות) [מסחים] מניחה בסוף טפח החיצון סמוך למסח ב', וצריכה להיכתב בכ"ב שורות. (כב) וצריכה מלאכים בסוף שורות הדברים מיכאל, ובסוף שורות ובשכבך גבריאל, ובסוף מצוה [עזריאל], (כג) כשהוא מכניסה גוללה כקנה מראשה לסופה, ואינה נכתבת אלא בגויל מעובר או כעור צבי ואיל, וצריכה עיבוד לשמה ואין חוששין משום נבלות וטרוטות:

[תנן] (א) מצאתי במסכת סופרים כך היה מנהג טוב בירושלים לחנך בניהם ובנותיהם הקטנים ביום צום, בן [אחד עשר] שנה עד עצם היום, בן שתיים [עשרה] להשלים, ואחר כך היה מובילו ומקרבו לפני כל זקן וזקן כדי לברכו ולחזקו ולהתפלל עליו שיוכה בתורה ובמעשים טובים, וכל מי שהיה גדול ממנו בעיר היה עומד ממקומו, והיה הולך לפניו, והיה משתחוה לו להתפלל בעדו, ללמדך שהם נאים ומעשיהם נאים ולכן שלם לשמים, ולא היו מביאין בניהם קטנים אחריהם אלא היו מוליכין אותן לבתי כנסיות לרוץ במצוות:

[תנן] (א) גם זה מצאתי במסכת סופרים ביום שהושיבו את ר' אלעזר בן עזריה בישיבה פתח ואמר אתם נצבים היום כולכם ונוי' טפסכם נשיכם ונרך' למה לי אלא אנשים לשמוע, נשים לקבל שכר פסיעות, טף למה בא, כדי ליתן שכר טוב למביאיהם, ומכאן נהגו בנות ישראל קטנות לבא לבית הכנסת כדי ליתן שכר למביאיהן, והן לקבל שכר טוב:

[תנן] (א) וזהו מבראשית רבא (ב) כתיב כי גדול אתה ועושה נפלאות אתה אלהים לבדיך [תהלים פ"ו י'], הנוד הזה אם יש בו נקב (ג) כחדירה של מחט, כל רוחו יוצא ממנו, והקב"ה ברא באדם [מחילים מחילים] נקבים נקבים הרבה ורוחו משתמרת בתוכו הוי' ועושה גדולות, ועל כן קבעו רבותינו באשר יצר רוסא כל בשר ומפליא לעשות על שם עושה נפלאות:

(כ) וצריכה מלאכים בסוף שורות הדברים מיכאל כו'. בפרדס הגי' וצריכה ז' מלאכים בסוף שורות הדברים מיכאל וסימן. ובסוף שורות ובשכבך גבריאל וסימן, ובסוף מצוה עזריאל וסימן ובסוף עשב צדקיהל וב' סימניו ובסוף ואבדתם שרפיאל ובסוף אתם רפאל ובסוף ובשעריך ענאל וסימן, ואח"כ נמצא בפרדס שם ובמוזוה שכתב ר' יהודה חסיד ה"י כתוב כו'. (כג) כשהוא מכניסה גוללה כקנה. מכאן עד סוף הסימן ליתא בפרדס ועיין מנחות ל"ג ע"ב ובבב"מ ק"ב ע"א ובתוס' ד"ה בגובתא.

[תנן] (ב) מצאתי במסכת סופרים. הוא פ"ח ה"ה. והובא במח"צ סי' ע"ז ער 48.

[תנן] (ב) גם זה מצאתי במס' סופרים. הוא ג"כ בפ"ח ה"ו והובא ג"כ במח"צ שם.

[תנן] (ב) וזהו מבי'ר. הוא פ"א אות ג'. (ג) כתיב כי גדול אתה כו'. הובא ג"כ בהאורה ח"ב סי' ס"ד ובאיסור והיתר כ"י סי' נ"ט ובשבלי הלקט סי' ג' וכתב מצאתי בשם רבינו שלמה זצ"ל כי גדול אתה וכו', וזה ליתא בפרדס רק בסידור ובהאורה ובא"ח, והרב בעל שבלי הלקט בון להסדור. וגם חכמי התוס' ברכות ס' ע"ב ד"ה מפליא הביאו את המדרש בקצת שינויים ועיין בפירש"י בגמרא שם שמפרש כעין מה שהובא בבאן. (ג) כחדירה של מחט. בבב"ר הגי' כחוד של מחט. ועיין בערוך ערך חרר הביא כלים פ"ג מ"ה מחט שניטל חרידה וכתב סי' מחט יש לה ב' ראשים ראש אחד לתפירה שמו חרידה שעושים בה חורים בבגד וראש אחד להכנס בה התוס' הוא עוקצה ועיין בערוך השלם שם.

הילכות העומר.

[תנ"ט] (א) העומר שהיו ישראל עושין, (ב) היה שיעורו ארבעים ושלש ביצים וחומש ביצה, כמשקל אילו בצים כך משקל העומר, ומשיעור כזה אשה חייבת להפריש חלה. קודם הפסח היו חוקרין בארץ ישראל על העומר, (ג) באיזה מקום ימצא תחילה, (ד) והיו קוצרים בערב הפסח, וממחרת הפסח היו מקריבין אותו לפני הארון מבחוץ, ונטלו הכהן ומרימו ומוליכו ומביאו והיה סוחטו ועושה ממנו לחם לכהן גדול ואוכלו, ואחרי כן היו החטים החדשין מותרין לקצור ולאכול לכל ישראל, והעומר הזה מן חלק אחד של שדה היו מכינין אותו, אבל בכורים של סירות כל זמן שהיו רואין אותו אחד ואחד מישראל בנגו ובכרמו הענבה והתאינה או כל מיני סירות המבכרת תחילה היה קושר בה סימן בכל אחת ואחת, עד שיהיו מתבשלות אילו שהיה בהם סימן ואחר כך ממלא המנא ומביאו לכהן ומקריבו לפני הארון מבחוץ, ומרימו ומורידו ומוליכו ומביאו ואוכלו עם כל אנשי ביתו ומותרין כל אחד ואחד בפירותיו:

הילכות עירובין.

[ת"ס] כתיב ראו כי ה' נתן לכם (את) השבת וגו' (שמות מ"ז כ"ט), (א) מלמד שבכל יום ויום המן היה יורד להם לישראל פירות [פירות], ובערב שבת היה יורד להם זוגות זוגות: שבו איש תחתיו (שם שם) (ב) אלו ד' אמות, אל יצא איש ממקומו ביום השביעי (שם שם) אילו אלפים אמה של תחום השבת. אלו ד' אמות שאמרו כיצד הילכתו, (ג) שני חכמים מי שהוציאו גוים או רוח רעה חוץ לתחום שבת נתנה לו תורה שביתת ד' אמות, שבו איש תחתיו, (ד) וכמה תחתיו,

[תנ"ט] (ב) העומר. מצאתי כי כל הסימן מלה במלה לקוח מהלכות קצובות דרב יהודאי גאון ד"ל ונדפסו בס' תורתן של ראשונים ח"א צד 20 אשר הוציא לאור הר' חיים מאיר הורוויץ ד"ל ע"י כ"ז מאוצר הספרים בפארמא קובץ 1089 וכן הובא ה' העומר במח"ז סי' קי"ה (צד 302). (ג) היה שיעורו מ"ג ביצים וחומש ביצה. בפ"י רש"י עה"ת (שמות מ"ז ל"ז) הביא ד"ל עשירית האיפה. האיפה שלש סאין, והמאה ו' קבין והקב ד' לוגין והלוג ו' ביצים. נמצאת עשירית האיפה מ"ג ביצים וחומש ביצה והוא שיעור לחלה ולמנחות ע"ל ועיין עירובין פ"ג ע"ב ובתוס' שם ד"ה שבעה. ועיין תשובות הגאונים שערי תשובה סי' מ"ו ותשובת הגאונים ליק סי' צ"ה תשובה לרבינו תאי ד"ל ובהערות ותיקונים לתשובת הגאונים (ליק תרכ"ה) העירות לעיין בסור יור' ה' חלה סי' שכ"ד ובב"י שם שכתב ד"ל מה שכתב הטור מ"ג ביצים וחומש ביצה כן הוציא החשבון הר"ף פרק ערבי פסחים והר"ף ה' חלה והרמב"ם פ"ז מהלכות בכורים ועיין גם בלקח טוב שמות מ"ז ו"ח. (ג) באיזה מקום ימצא תחילה. מנחות ס"ד ע"ב. (ד) והיו קוצרים בערב הפסח. כ"ה שם בהלכות דר' יהודאי גאון ד"ל והובא במח"ז שם וע"ש בהערות הרש"ה אות ס'.

[ת"ס] (ב) מלמד שבכל יום ויום המן היה יורד להם לישראל פירות כו'. הוא כה"ג ריש ה' עירובין ובתנחומא הקדום בשלה אות כ"ג בכל יום היה יורד פירות אחת. ובערב שבת שתי פירות ה' עירובין לקוח כמעט כלו מן כה"ג והרבה דברים שהם שם בלשון ארמי הביא בלשון הקודש, וה' עירובין לא נמצא בב"ב. (ג) אלו ד' אמות כו'. עירובין ג"א ע"א ובה"ג שם וכן במכילתא בשלה מרשה ה' שבו איש תחתיו אלו ארבעה אמות. אל יצא איש ממקומו אלף אלפים אמה ועיין רש"י עה"ת וביב"ע על התורה. (ג) שני חכמים. משנת עירובין מ"א ע"ב. (ד) וכמה תחתיו כו'. עירובין מ"ח ע"א ובה"ג שם.

ארבע אמות, שלש אמות שלו ואותה אחר כדי פישוט ידיו ורגליו, ומבאן שתחום שבת אלפים אמה:

[תסא] (א) איסי בן עקיבא אומר מקום מקום, נאמר מקום כאן, ונאמר מקום כאן, נאמר מקום כאן, כנון אל יצא איש ממקומו (שמות ט"ז כ ט), ונאמר מקום כאן, במגרשי הערים ערי הלויים ושמותי לך מקום (שם כ"א י"ג), מה מקום האמור למעלה אלפים אמה, אף מקום האמור כאן אלפים אמה, ומה נאמר בתחום ערי הלויים ומדותם מחוץ לעיר וגו' (במדבר ל"ה ה'), (ב) ר' עקיבא אומר (ג) אי אפשר לומר אלפים באמה, שכבר נאמר אלף אמה, ולמה נאמר אלפים באמה, אלא אלף אמה מגרש ואלפים תחום שבת. (ד) עד אלפים אמה מותר לילך בשבת חוץ לעיר, יותר מכאן אסור, ומי שהוא הולך יותר מאלפים אמה חוץ לתחום מלקין אותו, (ה) דתני ר' חייא לוקין על עירובי תחומין דבר תורה, (ו) ומי שהיה יושב בעיר אחת בערב שבת והיה רוצה למחר בשבת לילך יותר מאלפים אמה לדבר מצוה, או לילך לשמוע מדרש של תורה, או להקביל פני רבו, או לילך לחבורת מצוה, או לילך לבית האבל, או לבית המשתה בעיר אחרת והילוכו יותר מאלפים אמה כיצד יעשה, ילך בערב שבת ויטול עמו מזון שתי סעודות, (ז) וכמה הוא שיעורו (כעשר) [שמונה עשרה] נרגורות כינוניות, אפילו עירב ביין או בחומץ עירובו עירוב, (ח) ונוטל את העירוב ומניחו בסוף שני אלפים אמה, ואומר זה עירובי שאבוא מחר לכאן ושבתתי כאן, למחר מותר לו לילך חוץ לעירובו שני אלפים אמה שקנה לו שבתתו במקום עירובו, (ט) ואם יש בין העיירות שלשת אלפים אמה, מניח עירובו בסוף שתי אלפיים וקנה לו שבתה במקום עירובו וחוצה לו אלפיים אמה, (י) ומותר לו לילך בין מלפניו בין מלאחריו מליאות ארבע אמות, (יא) והוא שעירובו קיים, והוא שהניחו במקום שיכול לאכלו, ואם נפלה עליו מפולת או שאבד מכעור יום אין כאן עירוב, משחשבה הרי זה עירוב:

[תסא] (ב) איסי בן עקיבא אומר כו', לא מצאתי המקור ועיין עירובין כ"א ע"א אמר רב חסדא למדנו מקום ממקום, והובא בבב"ג שם והוא בהרחבת לשון מאשר הוא בגמרא כי הביא שם מקום ממקום מנלן כתיב הכא אל יצא איש ממקומו וכתיב הנה ושמותי לך מקום אשר ינוס שמת. (ג) ר' עקיבא אומר כו', מוטב כ"ז ע"ב והובא בבב"ג שם. (ג) אי אפשר לומר אלפים באמה שכבר נאמר אלף אמה, יש לתקן כמו שהוא בגמרא שם ומדותם מחוץ לעיר את פאת קדמה אלפים באמה וגו' (במדבר ל"ה ה'), ומקרא אחר אמר מקור העיר וחוצה אלף אמה סביב (שם ד') אי אפשר לומר אלף אמה שכבר נאמר אלפים באמה, ואי אפשר לומר אלפים אמה שכבר נאמר אלף אמה הא כיצד אלף אמה מגרש ואלפים אמה תחום שבת. וכן הוא בבב"ג שם. (ד) עד אלפים אמה מותר לילך בשבת חוץ לעיר, זה דא בבב"ג שם בלשון ארמי ועד שני אלפים אמה שרי לסגוי בשבתא אבראי, טפי מהכא לא, ומאן דמסגי טפי משני אלפים אמה בשבת מלקינן ליה. (ה) דתני ר' חייא, עירובין י"ז ע"ב והובא בבב"ג שם. (ו) ומי שהיה יושב בעיר אחת בע"ש כו', הוא בבב"ג בלשון ארמי המתחיל ובשבתא שרי למירחם לפירקא בתוך התחום. (ז) וכמה הוא שיעורו כעשר נרגורות. תקניתי שמונה עשרה כמו שהוא בבב"ג. (ח) ונוטל את העירוב כו', בב"ג שם בהרחבת קצת. (ט) ואם יש בין העיירות שלשת אלפים אמה, עירובין ס' ע"ב והובא בבב"ג שם. (י) ומותר לו לילך בין מלפניו בין מלאחריו מליאות ארבע אמות. צ"ל כמו שהוא בבב"ג שם ומותר לו לילך בין מלפניו בין מלאחריו ארבעת אלפים אמה, ובבב"ג התצאת הרב הילרעסיהימער ומותר לילך בין מלפניו בין מאחריו מליאת ארבעת אלפים אמה וכ"ה בכ"ב. (י) והוא שעירובו קיים כו', הוא לשון הבב"ג.

סדור רשי

[תסב] (א) וכן בעירו כי חצירות ובשיתופי מבואות אם קדש עליהם היום
ואחר כך נשדו או שאבדו עירובי עירוב, ומותרין למלט ולהלך, וכתים שהן יוצאין
חוץ לעיר מותרין למלט בכל העיר כולה, (ב) והוא שעירוב מן העיר בין בעירו בין
בפת בין בשיתופי תחומין:

[תסג] (א) ומי ששבת בעיר בין גדולה בין קטנה, מהלך את חוצה לה
אלפים אמה, (ב) וכן מי שהוא משלח את עירובו למקום אחר רחוק, הותר לו לילך
עד עירובו וחוצה לו אלפים אמה, ובלבד שלא יניח עירובו בסוף אלפים אמה של עיר:

[תסד] (א) וכן מי ששבת במקום אחד ואינו יודע אם קרוב לעיר, ודעתו
על שבתתו, ולמחר ראה שהיא עיר, הרי הוא כבני העיר, וכל מקום ששנינו
בעירובין הלכה כאותו ר' זירא בשם ר' יונתן, ובתענית ציבור נהגו הלכה כר' מאיר:

[תסה] ואם עירב לבני עירו מעצמו בין בעירובי חצירות בין בעירובי תחומין
צריך לזכותו על ידי אחר, (א) ואלפים אמה שאמרו חוץ לעיר וחוצה לעיבורה, איזה
עיבורה בית חיצון, וכמה היא עיבורה של העיר שבעים אמה ושיריים, (ב) כמה
ששנינו וכן שלשה כמשולשין אם יש [בין] שנים התיצונים מאה וארבעים ואחת
ושליש, עשה אמצעי [את] שלשתן להיות אחד, (ג) והוא שהיה לכל אחד ואחד
שבעים אמה ושיריים, כמה ששנינו, (ד) ומניין עיבורי העיר כעיר, שנאמר ויהי כהיות
יהושע ביריחו (יהושע ה' י"ג), וכי ביריחו היה, והכתוב ויריחו מוגרת ומסגרת (שם
ו' א'), אלא מלמד שבעיבורה של עיר היה עומד, ועיבורה של עיר כעיר, ומהלך
את כולה וחוצה לה אלפים אמה בלא עירוב תחומין, (ה) דאמר ליה רב חסדא (למר)
[למרין] בריה דרב הונא בריה דר' ירמיה [בר אבא] (ו) אמרי אחיתון למיצלייא מבי

[תסו] (ב) וכן בעירובי חצירות ובשיתופי מבואות. בבה"ג שם הג' וכן בעירובי תחומין
וכן בעירובי חצירות כיון ש'קדש עליהם היום אם אבדו מותרין. (ג) והוא שעירוב מן העיר וכו'.

[תסז] (ב) ומי ששבת בעיר כו'. בבה"ג שם היה בעיר גדולה ונתן עירובו בעיר קטנה
בעיר קטנה ונתן עירובו בעיר גדולה מהלך את כולה וחוצה לה אלפים אמה. (ג) וכן מי שהוא
משלח את עירובו כו'. בבה"ג וכן מאן דמשרד עירובא לדוכתא שרי ליה לסגוי לקמיה אלפים
אמה, והני אלפים אמה דקאמרינן לבר מתא.

[תסח] (ב) וכן מי ששבת במקום אחד כו'. הוא דברי הבה"ג והוא שם בלשון ארמי
היכא דשבת באורחא ולא ידע דמקרבא מתא ודעתיה על היכא דשבת, ולמחר חזא דמקרבא
מתא, שרי ליה למיעל וחזי כבני מתא.

[תסח] (ב) ואלפים אמה שאמרו חוץ לעיר וחוצה לעיבורה כו'. הוא לקוח מן בה"ג ושם
הוא בלשון ארמי והני אלפים אמה דקאמרינן לבר מתא ועיבורה, ומאי ניהו עיבורה, ביתא
בתראה, וכמה הוא עיבורא דמתא שבעים אמה ושיריים. (ג) כמה ששנינו וכן שלשה כמשולשין.
צ"ל וכן שלשה כפרים המשולשין. משנת עירובין נ"ז ע"א והובא בבה"ג שם. (ג) והוא שהיה
לכל אחד ואחד כו'. בבה"ג שם דתהו ליה לכל אחד ואחד שבעים אמה ושיריים דילפינן מחצר
המשכן. (ד) ומניין עיבורי העיר כעיר. בבה"ג ומגלן דעיבורא דמתא כמתא דמי ובחדי העיר
מיחשב והוא בגדרים נ"ז ע"ב והובא בשאלות בשלח סי' מ"ח. (ה) דאמר ליה רב חסדא כו'.
עירובין כ"א ע"א והובא בבה"ג שם. (ו) אמרי אחיתון למיצלייא מבי כנישתא לבי כנישתא
לבי דניאל. צ"ל אמרי אחיתון מברנש לבי כנישתא דניאל כמו שהוא בגמרא שם ומירש'
שמעתי שאומרים עליכם שאתם באים מברנש לבי כנישתא דניאל בשבת מקום היה בכבל
ששם היה מתפלל דניאל, דכתוב וכו' פתית ליה בעיליתיה.

כנישתא לבי כנישתא לבי דניאל תלתי פרסי [אמאי] אתון סמכין על בורגנין, (הכי) [הא] אמר אנא דאבוה בשם רב [ז] אין בורגנין כבכל נפיק ואהוי ליה הני (ח) מתותא דמכלעין [ט] שבועים אמה ושיריים. (י) ומדירת אלפים אמה שאמרו בקדירת הרים ובכליעת גיאיות וגדרות, (יא) אע"פ שהן מתכלעין במדירה, רואין אותן כאילו הן מישור. (יב) ואסור לשלשל בהן בשבת לכל דבר הרי הן כרשות הרבים, ואין משלשין ד' אמות ברשות הרבים, שנאמר ויצו משה ויעבירו קול במחנה וגו' (שמות ל"ו ו') מעשות לא נאמר אלא מהביא, (יג) מיכן שאין מביאין דרך רשות הרבים, שדרך המלך אין רשות לאדם לשלשל בו ארבע אמות בלא עירוב, אפילו בין ממבוי למבוי בין מן מבוי לחצר בין מן חצר למבוי בין מן חצר לחצר אפילו במבוי אסור לשלשל ארבע, אלא אם כן עירבו, שנאמר לא תוציאו משא מבתיכם ביום השבת (ירמ' י"ז כ"ב), (יד) וצריכה העיר לעשות לה עירוב בחבלים או בצורת הפתח, (טו) ומבוי שרחב ד' אמות דיו (לחי) [בלחי], (טז) וצורת הפתח שאמרו קנה מכאן וקנה מכאן וקנה על גביה, (יז) קורה שעל המבוי הרי הוא כחבל לחי פצימה, (יח) ואם יש לעיר חומה מוקפת לה, או מקיפין לה נהרות נהרותא, (יט) או בנויה על תל גבוה עשרה טפחים הרי זה עירובה, (כ) ואינה צריכה חבלים אלא מערבין בפנים בפת, ומשלשין ככולם בזמן שכולם ישראלים, ואם יש גוים אסור, ואם קנו רשותם מותר, (כא) וכיצד מערבין בפת, גובין אצל בית ובית ככר אחד מכל

[ז] אין בורגנין כו'. הוספתי כמו שהוא בגמרא ובבב"ג. (ס) מתותא. עיין ברש"י ובתוס' שם. (פ) שבועים אמה. בגמרא בשבועים אמה. (י) ומדירת אלפים אמה כו'. בבב"ג שם ושאלותיו בשלה סי' מ"ח. (יב) אע"פ שהן מתכלעין במדירה. זה ליתא בשאלותיו ובבב"ג. (יג) ואסור לשלשל בהן בשבת לכל דבר הרי הן כרשות הרבים. בבב"ג הגי' ואסור לשלשולי מידי בשבתא ארבעה גרמירי ברשות הרבים שנאמר ויצו משה וגו' ועיין שבת צ"ז ע"ב. (יד) מיכן שאין מביאין דרך רשות הרבים כו'. בבב"ג הגי' כך: מלמד שהיו מביאין דרך רשות הרבים, ולא מיבעיא רשות הרבים דאורת מלכא היא ואסור לשלשולי בגווה ארבע אמות היכא דליכא עירוב, אלא אפילו בין ממבוי למבוי, ובין מן מבוי לחצר ובין מן חצר לחצר ובין מן חצר לבית ובין מן בית לבית ובין מן בית לחצר אסור לשלשולי, ואפילו מבוי גופו אסור לשלשולי ביה בארבע אמות אלא עם כן ערבו שנאמר לא תוציאו משא מבתיכם ביום השבת, וכן יש לתקן לפינונו. (יז) וצריכה העיר לעשות לה עירוב בחבלים או בצורת הפתח. הוא ג"כ בבב"ג שם וצריכא מתא למיעבר לה עירוב דהר הודראנה בחבלים או בצורת הפתח. (טו) ומבוי שרחב ד' אמות. יש לתקן כמו שהוא בבב"ג עשר אמות וז"ל תבה"ג ומבוי דפתי פתחיה עשר אמות מני ליה בלחי או קורה ואי פתי טפי מעשר אמות בעי צורת הפתח או חבלים ואי אית ביה פורטאתא בשוורא דמתא כל פורטאתא דבצירה מעשר אמות שריא בלא צורת הפתח ובכל חבלים, טפי מעשר אמות צריכה צורת פתח או חבלים. (טז) וצורת הפתח שאמרו. הוא בבב"ג שם. (יח) קורה שעל המבוי הרי הוא כחבל לחי פצימה. בבב"ג שם קורה דשריא עילוי מבוי הרי היא כחבל לחיים היינו פצימה. (יט) ואם יש לעיר חומה מוקפת לה, או מקיפין לה נהרות נהרותא. בבב"ג הגי' כך: ואי אית לה למתא שוורא א"נ הויין לה נהרותא. ובבב"ג הוצאת הרב הילדעסהיימער הגי' א"נ הדרין לה נהרותא, והעיר שם הרב הנ"ל גי' הכי נכונה יותר מהנדפס, וכן הועתק באו"צ ח"א סי' קס"ד, וכאשר הובא לפנינו בסדור ה"י הגי' נהרות נהרותא. (כ) או בנויה על תל גבוה. בבב"ג אי נמי יתבא על תילא דמידליא. (כא) ויצד מערבין בפת. בבב"ג גי' וצד מערבין בפת. (כב) ויצד מערבין בפת. בבב"ג שם והוכיז עבדי, גבו מכל ביתא דאית בה בהריא מתא חרא חרא ריפתא ומחתין ליה להחוא ערובה בבית שיש בו

אנשי העיר ונותנין לאותו בית העירוב בבית שיש בו ארבע אמות להניח בו את העירוב, (כב) כדתניא בית שאין בו ד' על ד' אמות פסור מן המעקה וטן המזוזה, ואין עושין עירוב לעיר יאין נותנין לו ארבע אמות לפנים פתחו, ואינו טובל למעשרות, ואין מערבין בו, ואין משתתפין, ואין מניחין בו עירוב, ואין צמות כיוכל, ואינו מטבא בנגעים ואין הבעלים חוזרין עליו ממערכי המלחמה, למה שאינו ראוי לדירה [וכל מי שאינו ראוי לדירה] אין מערבין בו, ואין משתתפין בו, ואין מניחין בו את העירוב, ולא את השיתוף, ועוד אם יש בה גוים צריכים לקנות רשות מן הגוים שיש בה, בשביל שתהיה כולה ברשות ישראל, ואחר כך מערבין ומותרין למלטל בכולה, (כג) ששנו חכמים אין עירוב מועיל במקום גוי, ואין ביטול רשות מועיל במקום גוי, עד שישכיר, ואם שכח ישראל בפונדקי של גוי, או בחצירו של גוי בערב שבת, צריך לשכור רשותו של גוי בפרומה, או במעט פילסל, ומותר לו לצאת ולבא ולטלטל בלא עירוב, ואם החצר ברשות שני גוים או יותר, קנה מהן מכולן מותר לטלטל, גם לצאת מלפנים מכל צד, ואם שכח ולא קנה מן הגוי אסור לטלטל, אבל לצאת ויצא אלפים אמה, אפילו בשבת עצמו קונה רשות מן הגוי בפילסל או במאכל או מן דבר אחר, חוץ מן הכספים והפרושות שאסור ליתן לגוי בשבת, אפילו שאמר הגוי רשותי קניה לך, רשותי מבוטלת לך, לא קנה רשות עד שישכור ממנו, (כד) דתני משומד המשמר שכתו בשוק [הרי הוא כישראל ומבטל רשות, ושאנו משמר שכתו בשוק] הרי הוא כגוי לכל דבר, ואינו מבטל רשותו לישראל עד שישכור מן הגוי, (כה) ושכירות מן הגוי אפילו בפחית משהו פרומה, (כו) וכן שלח ר' יצחק ברי' יעקב בר ינורי בשם ר' יוחנן הו' יודעין ששוכרין מן הגוי ואפילו בפחות משהו פרומה, (כז) [ואי' חייא בר אבא אי' יוחנן] בן נח נהרג על פחות משהו פרומה (כח) ולא ניתן להשבון, (כט) ואם לא מכר הגוי רשותו, ילך אחד מבני המבוי וישאל מן הגוי מקום אחד או זוית אחד, ונעשה כאילו הוא שמשו, או כאילו הוא שכירו ולקישו ויבאו בני המבוי וישכרו רשותו מאותו ומותרין לטלטל, (ל) דאמר רב יהודה בשם שמואל אפילו שכירו אפילו לקישו (לא) נותן עירובו על ידו, (לב) ריש לקיש ותלמידו דר' חנינא אתו בפונדק אחד, (לג) שלא היו בו בעלים, והיה שם שכירו, אמרו מהו לשכור ממנו בשבת,

ארבע על ארבע אמות, אבל לית ביה ארבע אמות על ארבע אמות לא. (כ) כדתניא בית שאין בו ד' על ד' סוכה ג' ע"א והובא בבב"ג שם אבל משונה הנוסחא בסדר ממה שהוא בגמרא ובבב"ג. (כג) ששנו חכמים אין עירוב מועיל במקום גוי. עירובין ס"ב ע"א והובא בבב"ג שם. (כד) דתני משומד המשמר שכתו. הובא בבב"ג ותקנתו בפנים אשר נשמש במעות ועיין עירובין ס"ט ע"ב. (כט) ושכירות מן הגוי אפילו בפחות משהו פרומה. בב"ג שם ורש"ם "פסק". (ס) וכן שלח ר' יצחק ברי' יעקב. עירובין ס"ב ע"א והובא בבב"ג שם. (ס) [ואמר ר' חייא בר אבא בש"ר יוחנן]. הוספתו כמו שהוא בגמרא שם ובבב"ג. (ס) ולא ניתן להשבון. עיין בפירוש בגמרא ובתוס' שם. (כט) ואם לא מכר הגוי רשותו. בב"ג שם ורש"ם "פסק" והובא דלא מוגרי גוים רשותיהו ניוול חד מבני מבוי ונשאל מן ההוא גוי דוכתא ולתנח בית מדי דהוה ליה באגרייה דגוי ובלקיטיה דניתו בני מבוי וניגרו מההוא ישראל ושפיר דמי. (ל) דאמר רב יהודה בשם שמואל. עירובין ס"ה ע"ב והובא בבב"ג שם. (לג) ריש לקיש ותלמידו דר' חנינא. עירובין ס"ה ע"ב והובא בבב"ג שם. (לג) שלא היו בו בעלים והיה שם שכירו. בגמרא ובבב"ג ולא הוה שוכר דהוה משכיר ע"ש בפירוש ובתוס'.

אמר להם נשכור, וכשנניע אצל רבותינו שבדרום נשאל אותן, ושאלו לר' אסם דרומה, אמר להם יפה עשיתם ששכרתם, (לד' ר' חמא בר ר' יוסף ור' חייא בר' אבא ור' יוסף אתו בפונדוק אחד, שלא היו בעליו שם, ובאו בעליו בשבת, אמרו מהו לשכור ממנו בשבת, מה אתו אומרים שוכר כמערב הוא, מה מערב מבעוד יום הוי עירוב, משחשיכה אינו עירוב, אף השוכר, או דילמא השוכר אפילו בשבת מותר לשכור, (לה) אמר להם ר' חמא בר' יוסף נשכור, ור' אסי אמר לא נשכור, אמר ר' חייא בר אבא נסמך על דברי הזקן ונשכור, באו ושאלו את ר' יוחנן אמר להם יפה עשיתם ששכרתם:

[תסז] (א) וחצר של איש אחד ויש בה בתים הרבה, ויש לו בנים ובני בנים שרויין באותן הבתים, וכולן אוכלין סיתן כל אחד משלהנו של בעל הבית, מותר לשלול בכל אותן [הבתים] מאיש לחבירו בלא עירוב, אבל אם הם מתסדרין איש איש על עצמו ושלחנן, ואפילו פחות מד' אמות מבית לבית אסור לשלול בלא עירוב, ובעירוב מותרין, ואם היו חצירות פתוחות זו לזו במבוי שאינו מפולש סתום מצד אחד ופתוח מצד אחד, צריכין לפתח המבוי לחי או קורה כשהוא עשר אמות וקומת הלחי י' ספחים, ואם הוא רחב מעשר אמות צריך צורת פתח קנה מכאן וקנה מקנה על גביהם ומותר בעירוב:

[תסז] עירוב בין חצירות למבוי משתתפין כולן ומותרין לשלול בכל המבוי, ואם היה מפולש והדרך ברשות הרבים מפסקת מן המבואות, יעשה צורת הפתח משני צדדיה בקנים או בחבלים, ומותרין כל בני מבואות שבתוך אותן הפתחים של קנים לשלול איש בחבירו בעירוב, וכן כל המדינה כולה ימעט בקנים או בחבלים, ועושה כמין צורת הפתח, ומותרין בעירוב כגון דקאמר[ינן] רבא היה מערב אכולא מתא בעירוב אחד: ואם יש בין בית לבית חלון שהוא גבוה יותר מ' ספחים, מותרין לשלול, ואין צריכין עירוב, פחות מעשרה צריכין עירוב:

[תסח] (א) איזהו עירוב ואיזהו שיתוף, (ב) תני מערבין לחצירות כפת, ואם רצו לערב בין אין מערבין, ומשתתפין במבוי ביין, ואם רצו להשתתף כפת משתתפין, ומערבין כדי שלא תשחכה תורת עירוב מן התינוקות, ויאמרו אבותינו לא עירבו, דברי ר' מאיר, וחכמים אומרים מערבין ומשתתפין, (ג) [אמר] רב יהודה אמר [רב] הלכה כר' מאיר, [ורב הונא אמר] מנהג אבותינו כר' מאיר, ור' יוחנן אמר גהגו העם כולם כר' מאיר, (ד) ורב שמואל אמר בית שמעיתין בו את העירוב (ה) אין גובין בו את הפתח, (ו) ואמר רב יהודה בשם ר' (חברת) [חכית] של

(לד) ר' חמא בר ר' יוסף ור' חייא בר' אבא ור' יוסף. בגמרא שם רבי חנינא בר יוסף ור' חייא בר אבא ורבי אסי ורבי חמא בר יוסף ור' חייא בר אבא ורבי אסי. (לז) אמר להם ר' חמא בר יוסף. בגמרא ר' חנינא בר יוסף ובבב"ג הובא אמר להו ר' חייא בר אבא. **[תסח] (ב) וחצר של איש אחד ויש בה בתים הרבה. עיין בבב"ג ואי חצר כולה דחד גברא היא ואית ליה בני א"ג כמה אינשי דסמיכי עליה כו'.**

[תסח] (ב) איזהו עירוב ואיזהו שיתוף. בבב"ג שם. (ג) תני מערבין לחצירות כפת. עירובין ע"א ע"ב והובא בבב"ג שם. (ד) [אמר] ר' יהודה אמר [רב]. עירובין ע"א ע"ב והובא בבב"ג. (ד) ורב שמואל אמר. עירובין מ"ט ע"א והובא בבב"ג. (ה) אין גובין בו את הפתח. בגמרא ובבב"ג אין צריך ליתן את הפתח. (ו) ואמר רב יהודה בשם רבי. עירובין ע"ט ע"ב ובבב"ג שם, והמלות "בשם רבי" ליתא שם.

סדור רשי

שיתוף מבואות צריכה שתהא נבונה מן הקרקע מספ, (ז) ואם חלקו עירובן בשתי מקומות אינו עירוב, (ח) דאמר ר' יהודה בשם (י') [שמואל] החולק את עירובו ונותנו בשני כלים אינו עירוב, ולמה עירוב שמו שמעורב ולא חלוק, (ט) ולא אמרו אלא בשני בתים, אבל בשני כלים בבית אחד מותר, ועירובו עירוב, (י) ובזמן שאחד מערב לכל בני המבוי או לכל בני החצר או משלו נוטל פת ומערב על ידי כולן צריך ליכנות על ידי בנו גדול, או על ידי בתו בוגרת, או על ידי אחר [וא"ל] הא לך זכה בזה העירוב לכל בני המבוי, או לכל בני העיר, או לכל בני החצר, ואין צריך להודיעו:

[תסמט] (א) מי שהוא יושב בספינה אינו צריך לשכור רשות מבעל ספינה, שכיון ששכר ממנו מבעוד יום לרכוב עליה אינו צריך לשכור רשות, ומי שהוא בשירה מערב שבת מקדים וקונה לו שביטה במקום, ואע"פ שלא באו נמלים אלא בשבת מותר: (ב) ומי שהוא בשירה והלך הגוי למלאות מים בשבת לצורך עצמו אפילו מחוץ לתחום, מותר לשותות ממנו ישראל, שלא מלאו הגוי. אלא לצורך עצמו וחביריו, (ג) כמו ששנינו מלא הגוי להשקות את בהמתו מים משקה אחריו ישראל:

[תע] (א) ואסור לישראל ליטול אבנים מרשות הרבים לבית הכסא לקנה בהם, ואם היה במקום כרמלית מטלטל בארבע אמות:

[תעא] (א) תניא גוים שצרו על העיירות של ישראל בשבת ליטול מהם תבן או מאכל אין יוצאין עליהם [בכלי זיין, אלא א"כ באו על עסקי נפשות, באו לעיירות הסמוכות לספר אפילו לא באו ליטול מהם אלא תבן או עצים, יוצאין עליהם בזיין, ומחזירין את הזיין למקומו:

[תעב] (א) וזה משפט העירוב ועשייתו. אם רוצה [לעשות עירוב] בערב פסח לכל השנה, יטול החכם מכל בית מלא יד קמה, וילוש ויאפה עונה

(ז) ואם חלקו עירובן בשתי מקומות אינו עירוב. הם דברי הבה"ג וזיכא דפלגיה לעירובא ואחתייה בתרין מאני לא היו עירוב. (ח) דאמר ר' יהודה בשם (י') [שמואל]. עירובין מ"ט ע"א והובא בבה"ג. (ט) ולא אמרו אלא בשני בתים. בה"ג שם ועיין הגה"מ פ"א מה" עירוב אות ז' שהשיג על הבה"ג. (י) ובזמן שאחד מערב לכל בני המבוי כו'. בה"ג שם.

[תסמט] ב מי שהוא יושב בספינה בשבת. בה"ג שם ומאן דאיתיה בספינתא בשבתא כו'. (ג) ומי שהוא בשירה והלך הגוי למלאות מים בשבת. בבה"ג איתא כך ומאן דאיתיה בדשחא בשבתא ומשדר ליה לגוי לאתווי ליה מיא אי איכא התם חר ארמא אע"ג דאיתוי מיא מחוץ לתחום שפיר דמי ואי ליכא ארמא ואיכא תרתין שוירתא דישאל מחלפי להרדי ושפיר דמי. ובבה"ג הצאת תר"ע הילדעספיימער ז"ל (צד 181) הגי' ומאן דאיתיה בשוירתא התיק שם הרב הנ"ל כנדרס בדשחא ואין לו מוכן וכאמת מסוף דברי בה"ג גם כנדרס נראה דמשוירא מיירי עכ"ל. ונראה מהסודר שלפנינו שגם לפניו היתה הגי' בשוירא. וראיתי בערך השלם ערך דשחא שהביא את הבה"ג וכתב דשחא פ"י בלשון פרסי שדה. (ג) כמו ששנינו כו'. זה לא הובא בבה"ג.

[תע] (ב) ואסור לישראל ליטול אבנים מרשות הרבים לבית הכסא לקנה בהם. בבה"ג הובא ואסור למשקל אבנים של בית הכסא מרשות הרבים בשבת אבל בכרמלית שרי. ועיין שבת דף פ"א ע"א.

[תעא] (ב) תניא גוים שצרו על העיירות של ישראל כו'. עי' עירובין מ"ה ע"א.

[תעב] (ב) וזה משפט העירוב ועשייתו כו'. הובא במח"ז סי' רפ"ג צד 249.

[אחת] או שתיים עונות, ויעשה אותן קשות ביותר שלא ירקבו, ושיהיו שמורות, שכל זמן שהעונות קיימות ושמורות מותר למלטל, (ב) ואם נאכר או נרקב או נשרף אסור למלטל, עד שיעשה עירוב אחר בערב שבת, ואם מערב מקמח שלו על כולם (ג) צריך להודיעם, ועירוב שלו קיים, וכשמניח עירוב כתיבה או במקום משומר אומר ב'א'י' א'מ'ה' א'ק'ב'ר'צ' על מצות עירוב, בזה עירוב יהא מותר לנו ולכל הדריס בחצירות אילו להוציא ולהכניס מבית זה לבית זה, ומחצר זה לחצר זה, בכל שבתות של כל השנה, וכן לשיתופי מבוי, ויניח העירוב בבית שבחצר (ד) שיהא ד' על ד' אמות:

סדר שבתות כך הוא.

[תענ] (א) תנו רבנן לא יאכל אדם בערבי שבתות ובערבי ימים טובים מתשע שעות ולמעלה, כרי שיכנס לשבת כשהוא תאווה, דברי ר' יהודה, (ב) ר' יוסי [אומר] אוכל והולך עד שתחשך, ואפילו ר' יוסי לא קאמר אלא דאתחיל, אבל לאתחילי לכחחילה לא, (ג) והמדליק נר לשבת צריך לברך, ב'א'י' א'מ'ה' א'ק'ב'ר'צ' להדליק נר של שבת, ומה טעם כיון דחובה היא (ד) שכך אמרו המדליק נר של שבת חובה היא, (ה) ואסמכוה רבנן אקרא וידעת כי שלום אהלך (איוב ה' כ"ד), הילכך חייב אדם לברך, ואם תאמר הוין מצינו דחייב מדרב אויא דאמר מלא תסור (דברים י"ז י"א), (ו) ורב נחמן בר יצחק אמר משאל אביך ויגידך (שם ל"ב ז'):

[תעד] (א) ובלילי שבתות מקדימין ומתפללין, (ב) שכך אמרו עיולי יומא כמה דאיפשר מקדימין ליה, אסוקי יומא כמה דאיפשר מאחרין ליה, (ג) כי הויכי דלא ליהוי כי (טובא) [טינא], (ד) דאמר ר' יוסי יהא חלקי ממכניסי שבת בטבריה

(ג) ואם נאכר, במח' ואם נאכל או נאכר, (ג) צריך להודיעם. במח' אבל צריך להודיעם, כואו סמכו על עירוב שעשיתי לכם. (ד) שיהא ד' על ד' אמות. סוכה ג' ע"א.

[תענ] (ב) ת"ר לא יאכל אדם כו'. פסחים צ"ט ע"ב והובא במח' סי' ק"ב (צד 80) וכן נמצא זה גם בכ"ז ב' למעלה אחר פטום הקטרת (בהעתיקה שלי צד 56). (ג) ר' יוסי אומר כו'. הוספתי והשמיט המעתיק מן ר' יוסי עד ר' יוסי. (ג) והמדליק נר לשבת צריך לברך כו'. עיין תוס' שבת כ"ה ע"ב ד"ה חובה, והביאו בשם רב עמרם המדליק נר בשבת מברך וכן הביא ר"ת את הרע"ג בס' הישר סי' תרכ"ב ועיין ברא"ש שבת פ"ב סי' י"ח, ודבריו רב עמרם הם בסדרו שלו דף כ"ד ע"ב ועיין שערי תשובה סי' צ"א ותשובות הגאונים ליק סי' פ"ב ובהערת שלי לתשובות הגאונים צד 22 העירוני: באור זרוע ה' ע"ש סי' י"א הביא שריבנו משולם ז"ל היה אומר שאין לברך להדליק נר של שבת וע"ש שהביא מה שהשיב עליו ר"ת ז"ל והביא ג"כ מירושלמי שמפורש שמברך להדליק נר לכבוד שבת, ואין זכר מזה בירושלמי וגם המדרכי שבת פ"ב והגמ"י ה' שבת פ"ה סי' א' הביאו הירושלמי כמו שמצאו מובא באו"ז. (ד) שכך אמרו. שבת כ"ה ע"ב. (ס) ואסמכוה רבנן אקרא. שבת ל"ד ע"א. (ו) ורב נחמן בר יצחק אמר. שם כ"ג ע"א איתא ר' נחמיה אמר, ובסדרו רע"ג שם הובא רב אמר.

[תעד] (ב) ובלילי שבתות כו'. הוא בסדרו רע"ג דף כ"ה. (ג) שכך אמרו. ברכות ג"ב ע"א. (ג) כי הויכי דלא להוי כי טובא. תקנתו כי טינא כמו שהוא בסדרו רע"ג שם ובגמרא ברכות שם הגי' דלא להוי עלן כמשוי. ובכ"ז ב' המאמר נלקח בחסר וכך איתא שם ובלילי שבתות מקדימין ומתפללין, ובמוצאי שבת מאחרין דאמר ר' יוסי יהא חלקי ממכניסי שבת בטבריה וממוצאי שבת בציפורי ומתפללין תפילת המנחה שמונה עשרה ברכות כיסות החול יתגדל תתקבל ברכו. (ד) דאמר ר' יוסי. הוא בגמרא שבת ק"ח ע"ב והובא בסדרו רע"ג.

[תעה] בשבתות וימים טובים אין אומרים למעריב והוא רחום ואין אומרים ברוך ה' לעולם, ואין אומרים יראו עינינו, (א) ושאלו מקמי רב נטרונאי נאון בלילי ששבתות כבירות אחרונות שבקריאת שמע אם אומרים ברוך ה' לעולם כשאר ימות ההחול, או אומרים ושמרו בני ישראל את השבת לעשות את השבת, ושדר להו הכי, הברכה זו [אניה] מדברי חכמים כל עיקר, שהרי ברכה חמישית היא, (ב) שכך שנינו בערב שבת מברך שתיים לפניו ושתיים לאחריה, כמו המעריב ערבים ואוהב עמו ישראל לפניו, גאל ישראל ושומר עמו ישראל, לאחריה, ותו לא, וכיון דהילכתא כמאן דאמר תפלת ערביית רשות, אתו בתראי ותקינן בתר שומר עמו ישראל למימר פסוקי דאית ביה שבתות ושמירות, וכיון דאמרי פסוקים תקינו רבנן בתרייהו ברכה זו בחול אבל שבת שכיח מזיקין [משום דצריכי] למיעל לבתיהון מקמי דליחשך, מפני סכנת שעירים, אי גמי מקמי איעקורי שרגא, (ג) לכך סילקו והעמידו אדתן בערב מנריך שתיים לפניו ושתיים לאחריה, (ד) וכן מנהג בישיבה שלנו, ובבית רבנו שבבבל, (ה) והכי אמר מר רב שלום נאון בלילי שבתות ובלילי ימים טובים במעריב אומר שומר עמו ישראל לעד, בישיבה ובבית רבינו אין מנהג אלא [תחת שומר עמו ישראל] חותמין פורס סוכת שלום עלינו ועל כל עמו ישראל ועל ירושלים. נהגו העם לומר פורס סוכת שלום במקום שאומרים בחול שומר עמו ישראל לעד :

[תען] (א) מצאתי כתוב משל [לשני] בני אדם שהיו להם שני עבדים
ההאחד משמר עדרו ויושב לו מנגד, והאחד בנה לו דיר ונעל בפני עדרו כראוי, זה
שלא נעל לפניו, בא זאב וטרף, ובא ארי ודרס, אבל זה שסייך ובנה דירו אינו
מתיירא [לא מפני הזאב ולא מפני הארי], (ב) כך בחול לפי שאין ישראל עסוקין
במצות, ונזהרין שלא להדליק, הבטיחן הקב"ה שאין להם לירא מפני המויקין,

(ס) וכן עושין וכן מנהג. כן סיים שם רע"ג בסדרו כך עושין וכך מנהג.
[תקע] (ב) ושאלו מקמי רב נטרונאי גאון כו'. הובא בסדר רע"ג דף כ"ה ובמח"ו
צד 81 ומובא בטור אר"ה סי' רל"ו וסי' רס"ו וכן הובא בפרסם סי' ג' בקצת שינויים והובא בשבלי
הלקט השלם סי' ס"ה כלשון הפרסם ועיין בתשובת התאונים שערי תשובה סי' פ' לרבינו האי.
(צ) שזך שנינו. ברכות י"א ע"א. (ג) לכך סילקה העמידה ארתנן כו'. כ"ה בסדר רע"ג שם.
והטור בס"י רע"ג הביא בשם רע"ג סליקה לתוספת שהוסיפו על שתים לאחריה ואקמיה כו'.
ועיין בפרסם ס' אריכות בדרים. (ד) מנהג בישיבה שלנו ובבית רבינו שבבבל. הוא לשון
שם. (ה) והכי אמר מר רב שלום גאון. כן הובא בסדר רע"ג שם וכן הובא בשבלי הלקט
רע"ג שם. (ס) והכי אמר מר רב שלום גאון. צ"ל מר רב שלום גאון.

[תעו"ב] מצאתי כתוב משל לשני בני אדם. הובא גם במח"ז שם ולא נודע לי המקור. (ג) כך בחול לפי שאין ישראל עוסקין במצות ונהרין שלא להדליק. כ"ה גם בכ"ז ב', ובמח"ז צד 81 הלשון באריכות וכך איתא שם: כך בחול כשהולך אדם במבואות המסונפות או לבית הכסא ומתיירא הוא ממזיקין שיש להם רשות לילי רביעית ולילי שבתות להזיק קורא אחר עמו או נוטל אבוקה בידו שלא יזקק בהם, ולפיכך צריכין להתפלל ושמור צאתינה, שומר עמו ישראל, אבל שבת אעפ"י שיש להם רשות להזיק, שמירת שבת משמרתה שזכות שהן עוסקין במצות ומשמרין את השבת ונהרין שלא להדליק ולהבעיר והלא ידענו שבת בה שום מלאכה אינן צריכין לאבוקה ולא לשום שימור שהבטיחם הקב"ה שאין להם לירא מפני שמסמכת עליהן מצות שבת ואין נזוקין כלל. לכן תראה שיש לתקן בפרד"ק בחול לפי שאין ישראל עוסקין

שמשכנת עליהם מצות שבת, שנאמר ושמרו בני ישראל את השבת [וגו'] ברית עולם (שמות ל"א ט"ז), ברית כרותה להם שלא יזקקו שאני משמרים זאת היא אות שביני וביניכם, שנאמר ובני ישראל את השבת וגו' כיני ובין בני ישראל את היא לעולם (שם שם ט"ז י"ז):

ותעזו אתה קדשת, רצה במטחתנו, חמדת ימים אותו קראת, (א) היכן נקראת שבת חמדת ימים (ב) שנאמר ויכל אלהים ביום השביעי (בראשית ב' ב'), ואין ויכל אלא לשון חימוד, וגם הוא אומר נכספה וגם כלתה נכשי (תהלים ס"ד ג'), (ג) ויש אומרים לא נקרא חמדת הימים, כלומר נחמד הוא לישראל מכל הימים, אותו קראת וזכר למעשה בראשית, אותו קראת קודש, שנאמר ויקדש אותו, (בראשית ב' ג'), והוא זכר למעשה בראשית שעשה בששת ימי המעשה, לכך קידש הקב"ה את יום השביעי, ויש אומרים לא מצינו מקום שנקראת שבת חמדה, אלא ר' מאיר שלח ציבור ההגון היה מתקן הדבר כן, ובשביעי רצית בו וקדשתו, חמדת ימים אותו קראת וזכר למעשה בראשית, לעשותו חמדה וסגולה לימים קדשתו ורצית בו וזכר למעשה בראשית קראתו, כדכתיב על כן ברך ה' וגו' (שמות ב' י"א), ויברך, ויקדש, כי בו שבת (בראשית ב' ג'), הרי הוא זכרון שבת בראשית, לכך אומר בכל ברכה וברכה זכר ליציאת מצרים: משל לעבד הנחתם ונידון ביסורין ואמר לו שלטון אם אוציאתך לחירות אתה שומע ומאזין לקולי לכל אשר אצוך, אמר לו הן, והוציאו משם, ובכל מקום מזכיר לו כדי שיעשה חסדו, כך הקב"ה נאל את ישראל ממצרים, ועל רוב המצוות אומר להם אני ה' אלהיכם אשר הוצאתי אתכם מארץ מצרים (ויקרא י"ט ל"ו; כ"ה ל"ח; כ"ו י"ג; במדבר ט"ז ט"א), לכך אנו מזכירין רוב חסלות אשר הוציאנו ממצרים לקיים מצותיו:

במצות ומתייראין מן המזיקין לפיכך צריכין להתפלל ושומר צאתינו, שומר עמו ישראל, אבל בשבת שהן עוסקין במצוה ונזהרין שלא להדליק כו'.

[תעזו] (ב) היכן נקראת שבת חמדת ימים. הובא בפרדס סי' ג' (דף ח' ע"ב) ובשבלי הלקט השלם סי' ע"ה, והובא בב"י סי' רפ"א בשם שבלי הלקט, והתחלת המאמר הובא בהאורה ח"ב סי' ס"ג ובאיסור והותר כ"י סי' נ"ט, והובא במח"י צד 82 וגם באבודרהם. (ג) שנאמר ויכל אלהים ביום השביעי. במח"י נוסף ומתרגם בירושלמי וחמדי. (ג) ויש אומרים לא נקרא חמדת הימים כלומר נחמד הוא לישראל. ובב"י ב' השלשון משובש וגם לפנינו יש לתקן כמו שהוא בפרדס שם ויש אומרים לא נקרא חמדת הימים [אלא כך הציעה של תפילה ובשביעי רצית וכתיב בו וקדשת אותו לחמדת ימים] כלומר נחמד הוא לישראל. ובפרדס שם בפעוץ נאמר הוא לישראל וצ"ל נחמד, ובשבלי הלקט סי' ע"ה הובא כמו שהוא בפרדס כי דבריו נובעים משם ובמח"י שם הג"י וי"א לא נקראת חמדת ימים בשום מקום, אלא מילתא בעלמא קאמרי' שנחמד הוא לישראל מכל הימים שאותו קראת קודש שנאמר ויקדש אותו והוא זכר למעשה בראשית שבת הוא וזכרון למעשה בראשית שעשה כל מעשיו בששת ימי החול ונת בשביעי וקדשו, לכך קידש את יום שביעי לעשותו חמדה לישראל מכל הימים תעודת זו אנו מעידין עליו בכל שבת ושבת ולהכי קרי שבת בכלי תנאים שבת בראשית. (ד) אלא ר' מאיר שלח ציבור התנוון. וכ"ה במח"י סי' ק"ג (צד 82) ובפרדס סי' ג' הובא ורבי מאיר אומר שלח צבור כהגון היה מתקן הדבר כן. מלת "אומר" יש למחוק ובשבלי הלקט סי' ע"ה ור' מאיר ציר נאמן וצ"ל היה מתקן הדבר כן. כוונתו ר' מאיר שלח ציבור, ובפרדס שם במקום כהגון צ"ל "ההגון" ולדעתו הכוונה עפ"י מאמרו (תענית ט"ז ע"ב) היתה לי דמעתו וגו' זה שלח ציבור שאינו תנוון תיורר לפני התיבה, לכן הביא על ר' מאיר שלח צבור והגון והוא הובא ברש"י יהושע ו' ט', תהלים ע"ג י"ב, ובתוס' ד"ה ו"א ע"א ד"ה אלא, ועיין עמודי העבודה צד 162.

[תענית] (א) ואם מעה בשבת ופתח באתה תונן, נטר אותה ברכה, וחזר ואמר של שבת, (ב) דאמר רב נחמן כי הוינן בי רבה בר אבוחאי איבעיא לן דמעה בתפילת חול בשבת [מרו לטמרה] ואמר לן נטר אותה ברכה וחזר לתפילת שבת: **[תענית] (א) ואם מעה יחיד ולא הזכיר של שבת בערבית,** מחזירין אותו, ואע"ג דאמרין מעה ולא הזכיר של ראש חדש בערבית אין מחזירין אותו, (ב) דקיימא לן תפלת ערבית רשות, הגי מילי היכא דלא קא בעי לצלויי דלא ממרחין ליה אבל מרח צלי ולא אידכר, שוויה עליה כתובה, (ג) ומהדרין ליה למיהדר ולצלויי, (ד) ועוד אמר זעירי הגי חברין בבלאי למאן דאמר תפלת ערבית רשות כיון שהתיר חזקה לא ממרחין ליה, מכלל דכמה דלא התיר חזקה ממרחין ליה, והכא נמי דצלי ולא אידכר ממרחין ליה והדר מצלי:

[תפ] לאחר תפלת לחש החזן פותח ואומר ויכולו, אע"פ שאינו צריך שכבר נסמך בויכולו שאמר בלחש, אלא מפני יום טוב שחל להיות בשבת שאין אומר ויכולו בתפילת לחש, שהרי אומר בלחש אתה בחרתנו והוצרך לומר ויכולו בקול רם, לכך תקנוהו לאמרו בכל שבת לאחר תפילת לחש שלא לחלוק בין שאר שבתות לשבת שחל בו יום טוב, (א) ואומר ברכה אחת מעין שבע ברכות, הוא מנן אבות בדברו וכו', (ב) והכי אמר רב משה גאון ז"ל יחיד שמעה כלילי שבתות ולא התפלל אתה קדשת, כיון ששמע משליח ציבור מנן אבות בדברו, שהיא ברכה אחת מעין שבע ברכות מתחילה ועד סוף יצא ידי חובתו, (ג) והכי אמר רב נטרנאי גאון ז"ל, היכא דלא התפלל שבע ברכות ושמע משליח ציבור מנן אבות בדברו מרישא ועד סיסא נסיק:

[תפא] (א) ומקדשין על היין כדי להוציא אורחין ידי חובתן שאוכלין בבית הכנסת, (ב) והכי אמר רב נטרנאי גאון זצ"ל ריש מתיבתא מקדשין ומברילין, (ג) [בבתי כנסיות אע"פ שאין אורחין אוכלין שם ולא מבעיא הבדלה הודאי מברילין] וכיון דאבדיל שליח ציבור (ד) יצאו כולן ידי חובתן בהבדלת שליחא דציבורא, אלא

[תענית] (ב) ואם מעה בשבת כו' לקוח מן סדור רע"ג דף כ"ה ע"ב. (ג) דאמר רב נחמן, בברכות כ"א ע"א ושם המאמר בשינויים והובא פה כלשון רע"ג.

[תענית] (ב) ואם מעה יחיד כו', הוא לקוח ג"כ מסדור רע"ג שם. והובא במנחם ח' שבת אות י' ע"ש. (ג) דקיימא לן, בסדור רע"ג בערבית דשבת מחזירין אותו אע"ג דקיימא לן, (ג) ומהדרין ליה למיהדר ולצלויי, בסדור רע"ג שם ואמרין ליה למיהדר צלויי. (ד) ועוד אמר זעירי, שבת ט' ע"ב, ולפנינו הגי' אמר אבוי ובסדור רע"ג הגי' ג"כ זעירי וכן בבד"ג פרק תפלת השחר ובר"פ וברא"ש הגי' זעירי.

[תפ] (ב) ואומר ברכה אחת מעין שבע הוא מנן אבות. תובא בפרסם סוף סי' ג'. (ג) והכי אמר רב משה גאון ז"ל, לקוח מן סדור רע"ג דף כ"ה ע"ב, והובא גם במח"צ צד 88 ובסמ"ג עשין כס"י י"ט בשם רע"ג ובפרסם שם איתא והכי אמר רב משה ז"ל, צ"ל רב משה גאון. (ג) והכי אמר רב נטרנאי גאון ז"ל, תובא בסדור רע"ג שם ובפרסם ובמח"צ שם, ובכ"ז ב' תובא והכי אמר רב נטרנאי גאון ריש מתיבתא.

[תפא] (ב) ומקדשין על היין. תוא לקוח מן סדור רע"ג דף כ"ה ע"ב. (ג) והכי אמר רב נטרנאי גאון ריש מתיבתא כו', הוא מסדור רע"ג שם ותובא בתשובת הגאונים ליק סי' ג"ב ועיין תשובת הגאונים שערי תשובה סי' קי"ד ואר"ח ח"ב סי' כ' ותוס' פסחים ק' ע"ב ע"ש שחביא דברי רב נטרנאי, ועיין מור א"ח סי' רס"ט ובכ"ז שם וכן תובא במח"צ צד 88 בשינויים קצת. (ג) [בבתי כנסיות, והסמכתי כמו שהנחתי לנכון בסדור רע"ג והשמים הסופר מן מברילין עד מברילין, (ד) יצאו כולן ידי חובתן בהבדלת שליחא דציבורא. בסדור רע"ג נוסף עוד הוראה להבדיל בביתו

אסילו קידוש ההלכה הוותקת היא דאין קידוש אלא במקום סעודה, אעפ"כ יקדשו על היין בבית כנסיות, מה טעם מפני שהמעמק קידוש של שבת רסואה היא, וזה ישמע כל הציבור כוליה לאו חובה היא למעום, אלא שחובה הוא לשמוע לקידוש בלבד, וכיון ששמע ציבור קידוש יצא ידי חובתו ואין צריך למעום (ה) וזה שמקדש ומטעים לציבור משום רסואה מקדש ונותן להם כדי ליתן ממנו על עיניהם, (ו) כדאמרין מסיעה גסה נוטלת (מאור עיניהם) אחד מחמש מאות [מאור] עיניו של אדם, ובמאי הדרא בקידושא דבי שימשי, הילכך זימנין דאיכא מן הציבור דלית ליה יין ומקדש אריסתא ותקנו חכמים לקדש על היין בבית הכנסת משום רסואה:

[תפנ] (א) ולאחר שמקדשין בבית הכנסת אומר פרק אחד ממסכת שבת, וזה הוא פרק כמה מדליקין, ואומר קדיש, (ב) והאי קדישא דתיקנו רבנן משום סכנת דבי שימשי דשכיחי מויקין, דילמא איכא אינש דעייל ולא מצלי, ועד דמצלי נסיק ציבורא ופייש הוא ומסתכן, ותיקנו רבנן דמאחרי ציבורא אחר תפילה כי היכי דגמר צלותיה ונסיק בהדי ציבורא:

[תפנ] (א) ומיבעיא ליה לאינש למיקם בבי כנישתא עד דמקדש שליחא דציבורא אכסא דחמרא דקדושא עד דאמר מקדש השבת לא יתיב דמעיל לברוכי (ב) והולכין לבתיהם לשלום:

[תפנ] ומקדשין על היין בלילי שבתות, (א) דתנו רבנן זכור את יום השבת לקדשו (שמות כ' ה') וזכרו על היין, אין לי אלא ביום בלילה מניין, ת"ל את יום מהדר אלילה, כתיב זכור את יום השבת לקדשו, כלומר וזכרו על היין, (ב) מכאן סמכו חכמים קידוש היום מן התורה אין לי אלא בשבת, הג המצות מניין ת"ל למען תזכור את יום צאתך מארץ מצרים (דברים ט"ז ג'), חג השבועות מניין ת"ל וזכרת כי עבד היית במצרים (שם שם י"ב), [חג הסוכות מניין ת"ל וזכרת כי עבד היית במצרים], ומניין דאסוכות קאי מדעילויה דקרא, כתיב הענק תעניק לו (שם ט"ז י"ד), וסמך ליה חג הסוכות תעשה לך שבעת ימים (שם ט"ז י"ג), ואע"ג דמוכיר בקידושא צריך לאדכורי בצלותא ובברכת המזון, מאי טעם זכור חזרת תרי קראי כתיבי ואתי יום טוב וילף משבת, מה שבת בתפלה ועל הכוס, אף יום טוב בתפלה ועל הכוס:

הרשות בידו, ואם לא רצה או שאין לו יין יצא ידי חובתו בהבדלת שלית צבור, וזה נשמט לפנינו. (ס) וזה שמקדש ומטעים כו'. מובא בתוס' פסחים ק' ע"ב ד"ה ידי קידוש בשם רב נטרונאי גאון והובא בסדר רע"ג דף כ"ז ע"א עד סוף הסימן. (ו) כדאמרין מסיעה גסה נוטלת (מאור עיניהם) כו'. ברכות מ"ג ע"ב.

[תפנ] (ס) ולאחר שמקדשין בבית הכנסת אומר פרק אחד. סדר רע"ג שם. (ז) והאי קדישא דתיקנו רבנן. סדר רע"ג שם והובא בשבלי הלקט השלם ה' שבת ס"י י"ז בשם רע"ג.

[תפנ] (ס) ומיבעיא ליה לאינש למיקם בבי כנישתא כו'. סדר רע"ג שם וכן הוא בהשובת הגאונים שערי תשובה ס"י קי"א ע"ש. (ז) והולכין לבתיהם לשלום. בסדר רע"ג שם איתא כך וכשמסיימין הולכין לבתיהם לקדש במקום סעודה. דכתיב וקראת לשבת עונג, מכאן שאין קידוש אלא במקום סעודה. ועיין פסחים ק"א ע"א והראי מהכתוב איננה בגמרא שם והובאה בתוס' שם ד"ה אף. והמנהיג ה' שבת ס"י י"ג הביא בירושלמי מפרש משום וקראת לשבת עונג במקום העונג שם תהא קריאת השבת קידוש היום וזה לא נמצא בירושלמי.

[תפנ] (ס) דת"ר זכור את יום השבת לקדשו כו'. פסחים ק"ז ע"א. (ז) מכאן סמכו חכמים. בה"ג ה' קידוש הברלה והובא באו"ז ח"ב ס"י כ"ה.

[תפלה] (א) אמר ר' שמעון מניין שאין אומרים שירה אלא על היין, שנאמר ותאמר להם הגפן החדלתי את תירושי המשמח אלהים ואנשים (שופטים ט' י"ג), אם אנשים משמח, אלהים במה משמח, מכאן שאין אומרים שירה אלא על היין, (ב) ומועם ממנו כדי רביעית, ואם קידש ולא טעם ממנו כדי רביעית לא יצא ידי חובתו, (ג) דאמרין המקדש אם טעם מלא לוגמיו יצא, ואם לאו לא יצא, דהיינו רביעית יין:

[תפן] (א) ואם אין לו יין מקדש על הפת, ובמקום בורא פרי הגפן אומר המוציא לחם מן הארץ: (ב) תנו רבנן אין מקדשין אלא על היין, ואין מברכין אלא על היין. (ג) [קס"ד בורא פרי הגפן, אמו אמיא ושיכרא מי לא מברכין שהכל, אמר אבוי הכי קאמר אין אומר הבא כוס לברך אלא על היין, ולא אמרו אלא דלא קבע אשיכרא, אבל אי קבע אשיכרא היינו משתייא, (ד) ומאן דקדיש ומקמי דליטעם אישתעי, הדר מברך בורא פרי הגפן ומועם, והיכא דיהבינן ליה לברוכי ואשתלי ולא טעם, ושקלוה ליה אחריני ושתווה מייתו ליה כסא אחרינא ומברך בורא פרי הגפן ומועם, כדאמר מר המקדש אם טעם מלא לוגמיו יצא, ואם לאו לא יצא. (ה) והכי אמר רב עמרם נאון כוס של קידוש כל שלא בירך עליו ברכת המזון חייב לברך עליו ברכה אחת מעין שלש, שהוא על הגפן ועל פרי הגפן. וה"מ היכא דלית ליה כוס של ברכת המזון אבל אם יש שם כוס של ברכת המזון לא צריך לברוכי אחר כוס של קידוש, ואי קשיא א"כ למה מברך על הכוס של ברכת המזון בורא פרי הגפן, משום דאספקיה בברכת המזון, והיכא נמי דלא הוה ליה לבד מההוא כוס של קידוש ואקרי וברך ברכת המזון נסיק בברכת המזון, ולא יכיל לברוכי על הגפן בטר ברכת המזון לא שנא קידוש מקמי סתורא ולא שנא לאחר סתורא, כיון ששחה רביעית כבר נתחייב לברכה ראשונה ואחרונה מפני רביעית ששחה, ואם תאמר קידש ולא שחה רביעית, א"כ לא יצא ידי חובתו והילכך מעון ברכה לאחריו:

[תפלה] (ב) אמר ר' שמעון. ברכות ל"ה ע"א וצ"ל א"ר שמואל בר נחמני א"ר יונתן. (ג) ומועם ממנו כדי רביעית. ברכות ב"ב ע"ב והובא בסדור רע"ג דף כ"ו ע"א. (ג) דאמרין המקדש אם טעם כ"ו. פסחים ק"ז ע"א.

[תפן] (ב) ואם אין לו יין מקדש על הפת. סדור רע"ג שם והרא"ש ע"פ סי' י"ח והטור סי' ע"א חולקים על זה. ועיין שאילתות ס' וזאת הברכה סי' קס"ז ועיין בתשובות הגאונים שערי תשובה סי' קמ"ז בשם רב האי גאון. (ג) ת"ד אין מקדשין אלא על היין. פסחים ק"ז ע"א. (ג) קס"ד בורא פרי הגפן. בסדור שלפנינו חסר דף שלם ואחרי המלות ואין מברכין אלא על היין הובא וקורין בתורה בשני ובחמישי שהוא סי' תצ"ו ע"ש הערה א'. והוספת את החסר עפ"י כ"ו ב'. וכן נמצא במח"צ צד 85. (ד) ומאן דקדיש ומקמי דליטעם אישתעי. הוא בבבלי ה' קידוש והבדלה עיין תשובות הגאונים דפוס ליק סי' כ"ה נשאל רב שרירא גאון על דברי בבבלי ע"ש ועיין בסור או"ח סי' רע"א ועיין בפרדס סי' צ' שהאריך בזה. (ה) והכי אמר רב עמרם גאון כ"ו. כ"ה בסדור שלו כ"ו ע"א. ושם בסדור כתוב והכי אמר רב עמרם גאון. אין ספק שתלמידיו הוסיפו אל הסדור ודברי הגאון ר' עמרם ז"ל ה' כתוב בתשובות שלו ובשבלי הלקט השלם סי' ע"ד הובא מוצאתי בשם רב עמרם ז"ל וששאלם כוס של קידוש טעון ברכה לאחריו או לא כ"ו הובא שם לשון הרע"ג וגם כפי קמ"ח הביא ודלא כרב עמרם גאון וצ"ל שכתב בתשובתו כל זמן שלא בירך ברכת המזון חייב לברך ברכה אחרונה על הגפן, מזה תראה שהיו הדברים כתובים בתשובת רע"ג והובא אח"כ אל סדורו בשמו. ועיין בסור או"ח סי' רע"ב ובב"י שם.

[תמזן] (א) ואסור לו לאדם למעום כלום עד שיקדש, ואם שכח ומעם אסילו הכי מקדש, (ב) דאמר רבא הלכתא מעם מקדש מעם מבדיל, (ג) ואם בא לידי אונס מחמת שינה או מחמת שכרות או מכל דבר אונס ולא קידש כליל שבת מקדש למחר, ואסילו כל היום כולו, (ד) דאמרי בני ר' חייא מי שלא קידש בערב שבת מקדש והולך כל היום כולו:

[תפתח] וכד מקדש צריך לקדושי במקום סעודה, (א) דכתיב וקראת לשבת עונג לקדוש ה' וגו' (ישעי' נ"ח י"ג) במקום שקראת שם תהא עונג, מכאן שאין קדוש אלא במקום סעודה, (ב) והיכא דקדוש ליה באושפזיה, ואיתרמו ליה אינשי בדוכתא אחריני דלא נמורי קידוש, נמיר לקדושי והדר מקדש להו, (ג) דאמר רב אשי כי הוית כי רב פסי הוה מקדש לך, וכי הוה אתי אריסיה מדברא הוה מקדש ליה. ולהוציא אחרים ידי חובתן שפיר דמי:

[תמזן] (א) ונשים ועבדים אע"ג דקידוש היום זימנא קביעא ליה וקיימא לן בכל מצות עשה שהזמן גרמא נשים מסורות, גבי קידוש היום מיהא חייבין, דאמר ר' אדא בר אבהו נשים חייבות בקידוש היום דבר תורה, ומפרש [רבא] מעמא דכתיב זכור ושמור, כל שישנו בשמירה ישנו בזכירה, ונשים ועבדים הואיל ואיתגהו בשמירה איתגהו בזכירה: (ב) דאמר רב זוטרא בר מוכיה אין אומרים קידוש היום אלא על היין הראוי לנסך על גבי המזבח, לאסוקי שריהו רע דלאו אורח ארעא, ולאסוקי נמי מגולה דילמא נסיל ביה מיד, ואע"ג דאעבריה במסגנת ולא אשכח ביה מיד, אסילו הכי הקריבחו נא לשחך קיינא ביה, (ג) אבל יין מגיתו שפיר דמי לקדושי עליה, (ד) דאמר רבא סחם אדם אשכול של ענבים לתוך הכוס ואמר עליה קידוש היום (ה) וכן הלכה:

[תצז] (א) ולאחר שנירך על הכוס נוטל ידיו ומברך על נטילת ידים, אבל נמל ידיו קודם שיקדש לא עשה ולא כלום, (ב) דאמר רב ברנא אמר רב הנוטל ידיו

[תמזן] (ב) ואסור לו לאדם כו'. לקוח מן סדר רע"ג דף כ"ז ע"ב. (ג) דאמר רבא. מסחים ק"ז ע"א. (ד) ואם בא לידי אונס. הוא בסדר רע"ג שם. ועיין בטור א"ח סי' רע"א. (ה) דאמרי בני ר' חייא. שם ק"ה ע"א.

[תפתח] (ב) דכתיב וקראת לשבת עונג לקדוש ה' במקום שקראת שם תהא עונג כו'. ובמח"ז צד 86 תובא כך ומקדש צריך לקדושי במקום סעודה, וילוף מעמי' בתלמוד ירושלמי מסקרא מלא וקראת לשבת עונג לקדוש ה' וגו' במקום עונג שם תהא קריאת היום מיכן שאין קידוש אלא במקום סעודה. ובירושלמי לפנינו ליתא כמו שהעיר גם הרש"ה ז"ל והרשב"ם מסחים ק"א ע"א ד"ה אף ידי קידוש כתב ומדרש הוא. (ג) והיכא דקדוש לית באושפזיה כו'. הוא לשון הבה"ג ה' קדוש והבדלה. והטור א"ח סי' רע"ג הביא דעת הבה"ג וע"ש בב"י. (ד) דאמר רב אשי כו'. ד"ה כ"ט ע"ב.

[תמזן] (ב) ונשים ועבדים כו'. ברכות כ' ע"ב ולקוח מן סדר רע"ג דף כ"ז ע"ב. (ג) דאמר רב זוטרא בר מוכיה כו'. ב"ב צ"ז ע"א ושם הג"י אמר רב, ובסדר רע"ג תובא ג"כ ואמר מר זוטרא בר מוכי, (ד) אבל יין מגיתו שפיר דמי. לשון הרע"ג. (ה) דאמר רבא סחם כו'. שם שם ובסרע"ג דאמר רבא. (ו) וכן הלכה. תוספת הגאון.

[תצז] (ב) ולאחר שנירך על הכוס נוטל ידיו כו'. לקוח מסדר רע"ג דף כ"ז ע"ב ועיין ברשב"ם מסחים ק"ז ע"ב ד"ה נמל ובתשובת הגאונים דפוס ליק סי' ג"ז. (ג) דאמר רב ברנא אמר רב. מסחים ק"ז ע"א תובא בסדר שם. ועוד תובא שם. והכי אמר רב עמרם גאון

סדר רשי

לא יקדש. מ"ט יין אין צריך נטילת ידים ובשלא נגע בשום מינוף ולא נכנס לבית הבסא, (ג) ומשום דקאמרינן הנוטל ידיו לסירות הרי זה מנסי הרחץ, ופת הוא דמעון נטילת ידים, (ד) וכיון שנמל ידיו עקר דעתו מן היין ושם לבו אל הסת, הילכך לא יקדש:

[תצא] (א) וחייב לבצוע על שתי ככרות בשבת, (ב) שנאמר לקטו לחם משנה (שמות ט"ז כ"ב), (ג) ואמר רב אשי חזינא ליה לרב כהנא דנקיט תרתין ובצע חדא, דנקיט תרתין דכתיב לקטו לחם משנה, ובצע חדא דאי אמרת לבצע תרתין מחזי כרעכתותא:

[תצב] (א) ושאלו מקמי רב נטרונאי גאון, ביום טוב צריכין לבצוע על שתי ככרות או לא, והשיב הכין, הווי יודעין שצריכין אנו לבצוע על שתי ככרות ביו"ט כדרך שצריכין לבצוע עליהם בשבת, מ"ט מסני שבשבת עצמה לא נתחייבו לבצוע על שתי ככרות, אלא משום שלא ירד מן בשבת והזהירו ישראל ללקוט לחם משנה, (ב) ואמר רבא חייב אדם לבצוע על שתי ככרות בשבת, וביו"ט נמי כיון שלא ירד בו מן חייבים אנו לבצוע על שתי ככרות, ומניין שלא ירד מן בימים טובים, (ג) שכן שני חכמים ששתי ימים תלקטוהו (שמות ט"ז כ"ו), ר' יהושע אומר למדנו שלא ירד מן בשבת, ביום טוב מניין ת"ל שבת לא יהיה בו (שם שם):

סדר שחרית של שבת:

[תצא] (א) ובשחרית של שבת מסדרין ציבור הפרשה מעניינו של יום, שנים מקרא ואחד תרגום, (ב) דאמר ר' הונא בר יהודה א"ר מנחם א"ר אמי לעולם ישלים אדם פרשיותיו עם הציבור שנים מקרא ואחד תרגום, וכל המשלים פרשיותיו עם הציבור משלימין לו ימיו ושעותיו:

[תצד] (א) והולכין לבית הכנסת ומסדרין כל הברכות כמנהג יום יום, ומסיף אחר סוסקים של צו את בני ישראל, וביום השבת עד עולת תמיד, ושונין

נמל ידיו לא יקדש על היין והוא נוסף ומיותר. (ג) ומשום דקאמרינן הנוטל ידיו לסירות. חולין ק"ו ע"א. (ד) וכיון שנמל ידיו עקר דעתו בו, הוא לשון רע"ג שם, ובתוס' פסחים דף ק"ו ד"ה הנוטל תובא הא דרע"ג.

[תצא] (ב) וחייב לבצוע על שתי ככרות. סדר רע"ג שם. (ג) שנאמר לקטו. צ"ל כמו שהוא בסדר שם דאמר ר' אבא חייב אדם לבצוע על שתי ככרות לחם בשבת, שנאמר לקטו לחם משנה, והוא בשבת ק"ו ע"ב. (ג) ואמר רב אשי חזינא ליה לרב כהנא דנקיט תרתין. בסדר רע"ג נשסם מאמר שלם ע"י המעתיק או המדפיס.

[תצד] (ב) ושאלו מקמי רב נטרונאי גאון בו, תובא בסדר רע"ג שם תובא בשערי השובה ט"ו קפ"ו וס"י רכ"ב וחמדה גנזה ט"ו נ"ו גם בס' הפרס ט"ו צ"א. (ג) ואמר רבא, שבת ק"ו ע"ב ושם הגי' ר' אבא ובסדר רע"ג שם תובא לנכון ואמר ר' אבא. (ג) שכן שני חכמים, מכילתא פ' בשלח ועיין בתוס' ביצה דף ב' ע"ב ד"ה הוי פלפול ארוך בזה.

[תצא] (ג) ובשחרית של שבת בו, תובא במח"ז ט"ו קי"ז (צד 88) ונבע מן סדר רע"ג כ"ח ע"א. (ג) דאמר ר' הונא בר יהודה א"ר מנחם א"ר אמי, ברכות ח' ע"א ושם הגי' א"ר הונא בר יהודה אמר ר' אמי רק במאמר שלפניו תובא א"ר הונא בר יהודה א"ר מנחם א"ר אמי לכן תגי' שלפנינו נכונה וראיתי כי כן תובא לנכון בסדר רע"ג ובסח"ז.

[תצד] (ב) והלכין לביה"ב בו, תובא במח"ז ט"ו קי"ח (צד 89) והוא בסדר רע"ג דף כ"ו ע"א.

באיזה מקום, ודורשין ברכי ישמעאל, ואמרין רבן העולם הוחמין במהולל בתשנחת, ופותחין במזמורים בתקון חכמים כסדר יום יום, (ב) ומדליגין מזמור לתודה, שאין תודה קריבה בשבת, ומוסיפין השמים מספרים כבוד אל, לרוד בשנתו, תפלה למשה, יושב בסתר עליון, הללויה כי טוב, הלל הגדול, הודו לה' בכיור, (ג) מזמור שיר ליום השבת:

[תצה] (א) והבי אמר רב שלום גאון ספר תורה (ב) בין שמוציאין אותו בשבת בין בחול בין כשמהזירין אותו למקומו, עומדין לפניו לאלתר, ויושבין לאלתר, ואין צריכין לעמוד עד שעונין יהא שמה רבה מברך, ולא עד שעונין ברכו, ואין מנהג כך, ולא ראינו זו, שמא יש מי שנוהג כך לומר משה שכתוב וכפתחו עמרו כל העם (נחמ' ח' ה'), וזאת לא, דאותה עמידה שתיקה היא, (ג) דאמר רב הונא בר חנא כיון שנפתח ספר תורה אמור לספר אסילו בדבר הלכה, שנאמר וכפתחו עמרו כל העם, ואין עמידה אלא שתיקה, [שנאמר] והוחלתי כי לא ידברו (עוד) כי עמרו לא ענו עוד (איוב ל"ב ט"ז), אבל לעמוד לפני ספר תורה לא כתיבא בתורה, אלא מפני שיבה תקום (ויקרא י"ט ל"ב), ואתאי ספר תורה מק"ו דתלמידי חכמים, (ד) דקאמרינן איבעיא להו מה לעמוד בפני ספר תורה, ר' חלקיה ור' אלעזר ור' סימון אמרו מפני לומדיה עומדין, מפניה לא כ"ש, (ה) וכיון דמק"ו קאתיא, משווין לה כהנא לא יותר]:

[תצו] (א) וקורין בתורה שלשה בשני ובחמישי ובשבת במנחה, (ב) ואמרינן הני שלשה כנגד מ', אמר רב אסי כנגד כהנים לויים וישראלים, (ג) ותני רב שמואל מבירתא דשחור, אין פותחין מעשרה פסוקים בבית הכנסת, וידבר עולה מן המניין, (ד) ואחרון קורא ארבעה, (ה) ואמרינן הני עשרה פסוקים כנגד מ', אמר ר' יהושע בן

(ג) ומדליגין מזמור לתודה. בסדר רש"י דף כ"ז תובא מזמור לתודה ובמדר סי' נ"א משמע שיש לאומרו כדעת רש"י ועיין בש"ע שם סעי' ה'. (ג) מזמור שיר ליום השבת. במח"ז נוסף עוד גבול כסאך מאז ומכאן ואילך מתפללים תפילת שבת בהילכתה, נשמת, את זה מצאתי וחברתינה הנה לתורות ולהבין ע"כ. ואולי המלות את זה מצאתי מוסב למשה אל סי' ק"ט.

[תצה] (ב) וחבי אמר רב שלום גאון. תובא במח"ז סי' קכ"א ונובע מן סדר רש"י דף כ"ח ע"א ותובא במדר סי' קמ"ז ובמנהג ה' שבת אות ל'. (ג) בין שמוציאין אותו בשבת בין בחול. בסרע"ג שם בין שמוציאין אותו תחלה בין בשבת והסגיד המריל את המלות בין בשבת ויש לתקן שם בין שמוציאין אותה בחול בין בשבת ובמח"ז הגי' בין כשמוציאין אותו תחילה בין בשבת בין בחול. (ג) דאמר רב הונא בר חנא. מוסב ל"ט ע"א ושם הגי' אמר רבא בר רב הונא ובסדר רש"י תובא דאמר רבא בר רב הונא ובמח"ז דאמר רב הונא לכר. (ד) דקאמרינן. קידושין ל"ג ע"ב ושם הנוסחא משונה קצת. (ה) וכיון דמק"ו קאתיא כו'. הוספת רב עמרם גאון.

[תצו] (ב) וקורין בתורה כו'. לקוח מסדר רש"י כ"ח ע"ב ותוא במשנה מגילה כ"א ע"א ויש לתקן בסרע"ג וקורין בתורה שלשה, ומכאן מתחיל בכ"ו א' אחר שחפר דף שלם. עיין לעיל סי' תפ"ו הערה ג'. (ג) ואמרינן הני שלשה. גמרא שם כ"א ע"ב. (ג) ותני רב שמואל מבירתא דשחור. בסרע"ג שם ותני רב שימי מבירתא דשחור וכ"ה ברוקח סי' נ"א ובא"ז ה' קה"ת סי' ש"ס הביא רב רחומי מבירתא דשחור אבל לפנינו בגמרא מגילה שם דתני רב שימי אין פותחין מעשרה פסוקין ונמצא בסוטה ל"ח ע"ב רב שימי מבירתא דשחור ופ' רש"י מבירתא לשון בירה שחור סי' מקום. (ד) ואחרון קורא ארבעה. הוא לשון רש"י. (ה) ואמרינן כו'. מגילה שם כ"א ע"ב.

לוי כנגד עשרה כסלים שבבית הכנסת, (ו) רב אמר כנגד עשרת הדברות שנאמר למשה מסיני, ר' יוחנן אמר כנגד עשרה מאמרות שבהן נברא העולם, (ז) ואמר רבא ראשון שקרא ארבעה משוכות, (ח) דתנן שלש קסוות של שלש סאין תורמין את הלישכה, והיה כותב בהן אליף ב"ת נימ"ל, ותניא אמר ר' יוסף למה כתוב עליהם א' ב' ג', לידע איזה מהן נתרמה ראשון להקריב ממנה בראשון שמצוה בראשון, ואמצעי שקרא ארבעה משוכות, (ט) דתניא אל מול פני המטרה יאירו שבעת הנרות (במדבר ח' ב') (י) מלמד שהיה מסדיר פניהם כלפי מערב. (יא) א"ר נתן מכאן שאמצעי שקרא ארבעה משוכות, (יב) [ואחרון שקרא ארבעה משוכות] משום מעלין בקדש ולא מורידין, (יג) ואע"ג דקתני רב שימי אחרון קורא ארבעה, כדרבא עבדינן, (יד) ותו אמרין עובדא דרב פפא איקלע לבי כנישתא דאבי גובר, קם קרא בסמירא ראשון ארבעה, ושנחיה רב פפא, (טו) ותקיטו רבנן דכולהו דקרו מכריכי לפניה ולאחריה, נזירה משום נכנסין ומשום יוצאין:

[תצו] (א) ותנן נמי בראש חודש ובחולו של מועד קורא ארבעה, תענית ציבור וט' באב קורין תלת, (ב) מרתניא זה הכלל כל [שאין] [שיש] כו כטול מלאכה לעם, כגון תענית צבור וט' באב קורין תלתא, חנוכה ופורים נמי קורין תלתא, וכן אילו יומי שני וחמישי [ובשבת במנחה, חנוכה ופורים ותענית ציבור קורין שלשה, ואין סוחתין מהם, ואין מוסיפין עליהם, ואין מספירין בנביא חוץ מט' באב, באיזה נביא, אסף אסיסם. בראשי חודשים ובחולו של מועד קורין ארבעה, ואין סוחתין מהם, ואין מוסיפין עליהם. (ג) ותנן נמי ביום טוב [חמשה], וביום הכפורים [ששה], ובשבת [שבעה], אין סוחתין מהן, אבל מוסיפין עליהם, ומספירין בנביא, (ד) ואין המספיר בנביא עולה מן המזיין. חמשה וששה ושבעה (ה) מאי מעמא כדעולא, דאמר עולא מפני מה אמרו המספיר בנביא צריך שיקרא בתורה תחילה מפני כבוד תורה, וכיון דמשום כבוד הוא (ו) למגנין נמי [לא] סליק: נקוט האי כללא בידך שמצאתי במקום אחר, בשבת קורין שבעה, ביום הכפורים ששה, כססח ובעצרת ובראש השנה ובסוכות ובשמיני עצרת קורא חמשה, ובכולן אומר בהן קריש עד דאמירן, ואחרי כן קורא המספיר, בראש חודש ובחולו של מועד קורין ארבעה, בתענית צבור שחרית ובט' באב, בשני

(ו) רב אמר. בגמרא שם רב יוסף אמר ורע"ג הביא שם רב יהודה אמר. (ז) ואמר רבא. גמרא שם והובא בסדור רע"ג שם. (ח) דתנן. יומא ס"ב ע"א. (ט) דתניא. מנחות צ"ח ע"א. (י) מלמד שהיה מסדיר פניהם כלפי מערב. בגמרא מגילה שם מלמד שמצדד פניהם כלפי נר מערבי ונר מערבי כלפי שכניה. ובסדור רע"ג הובא כמו שהוא לפנינו בסדור רשי. (יא) א"ר נתן. כיה כסנחות שם אבל במגילה הגי' אמר ר' יוחנן וכן העיר הר"ב. (יב) [ואחרון שקרא ארבעה משוכות]. תוספתי כמו שהוא בגמרא וליתא גס בסרע"ג. (יג) [ואע"ג דקתני רב שימי אחרון קורא ארבעה, כדרבא עבדינן]. הוא לשון רע"ג שם. (יד) ותו אמרין. מגילה שם. (טו) ותקיטו רבנן. עיין מגילה שם, וכמו שהוא לפנינו הובא בסרע"ג.

[תצו] (ט) ותנן נמי ברי"ח. מגילה כ"א ע"א והובא בסדור רע"ג כ"ח ע"ב. (ז) מרתניא. שם כ"ב ע"ב. (ג) ותנן נמי. שם כ"ג ע"א. (ד) ואין המספיר בנביא עולה מן המזיין. דברי רע"ג שם והובאו בשמו בספר הישר לר"ח ס' תר"ט ע"ש גס בס' תרכ"ב. (ט) מ"מ כדעולא. שם שם בגמרא. (ו) למגנין נמי [לא] סליק. כן תקנתי והוא לכתוב בסרע"ג רק חסר שם המלות "וכיון דמשום כבוד תורה הוא" וכן הוא בגמרא שם כ"ג ע"א וגם בכ"י ב' איתא הגי' נמי סלקא.

וחמישי, בחנוכה ובסורים קורין שלשה וכולן החזן אומר קדיש קודם שיכרך ספר חורה, במנחה של ט' באב [ובמנחה של תענית ציבור] ובמנחה של יום הכפורים בכולן השלישי הוא מספיר, (ז) ובמקום שפוסק בשבת שם מתחיל במנחה ובשני וחמישי ובשבת הבאה, (ח) ומפסיקין לראשי חדשים ולחנוכה, כגון ראש חדש שחל בשני ובחמישי, ובחנוכה דהיא תמי יומי, (ט) שני וחמישי דבניהון מפסיקין, ולא קרו בעניינא בפרשה דהאי שבתא, כדעבדינן בשני [וחמישי] דכולה שבתא, ולתעניתא נמי מפסיקין, וליום הכפורים שחל להיות בין בשני בין בחמישי בין בשבת [מפסיקין] ולא קרו בעניינא דהאי שבתא, אבל במנחה ביום טוב שחל להיות בשבת, וכן בשני וחמישי שמראש השנה עד החג אין קורין אלא בסדר פרשיות, (י) ובמנחה של יום טוב [של חג הסוכות] שחל להיות בשבת [קורין וזאת הברכה] וכל השנה כולה קמי פיסחא, וקמי חגא דשבעות, וקמי ריש שבתא [קרינן] בסדר פרשיות:

[תצנח] (א) וכי קרינן בסיפרא דאורייתא, כהן קרי קמא ובתריה לוי, ובתריה ישראל, (ב) דתנן אילו דברים אמרו מפני דרכי שלום, (ג) [כהן קורא ראשון ואחריו לוי ואחריו ישראל מפני דרכי שלום] ואמרינן מנא הני מילי אמר רב מתנא דאמר קרא ויכתוב משה את התורה הזאת ויתנה אל הכהנים בני לוי וגו' (דברים ל"א ט') כהן ברישא, והדר לוי, (ד) ר' יצחק נפחא אמר מהכא [ונגשו הכהנים בני לוי שם כ"א ה'] כו' אלא כהן ברישא והדר לוי, רב אשי אמר מהכא [ובני עמרם אהרן ומשה ויבדל אהרן להקדישו קודש קדשים (ד"א כ"ג י"ג), ר' חייא [בר אבא] אמר מהכא וקדשתו (ויקרא כ"א ח')] לכל דבר שבקדושה, ותני דבי ר' ישמעאל וקדשתו [לכל דבר שבקדושה] לפתוח ראשון, וליטול מנה יספה ראשון ומקשי ליה אביי והדר מתרץ ליה ובכל מקום מתוקמא כהן ראשון, ואחריו לוי:

[תצנח] (א) ושאלו מקמי רב נטרונאי נאון כהן עם הארץ וישראל תלמיד חכם, איזה מהן קודם לקרות בתורה תחילה, ושדר הכי כהן עם הארץ קודם מפני דרכי שלום, (ב) וגרסינן בגמרא אמר אביי נקטינן אם אין שם כהן (ג) נתפרדה

(ז) ובמקום שפוסק בשבת שם מתחיל במנחה. מכאן הוא בסרע"ג כ"ח ע"ב וכו' בגמרא מגילה ל"א סע"ב וכו' במס' סופרים פ"י. ובסדר רע"ג שם ובמקום שמפסיק יש לתקן במקום שמפסיק. (ס) ומפסיקין לראשי חדשים ולחנוכה. סרע"ג שם והוא בגמרא שם ל' ע"ב. (פ) שני וחמישי דבניהון מפסיקין. בסרע"ג נוסף עוד "ופורים נמי דחל בחמישי מפסיקין". (י) ובמנחה של יום טוב. הוא בסרע"ג שם ותקנתו כמו שהוא לנכון שם ובכ"י ב' מתחיל ובמנחה של יום טוב וכל השאר עד סוף הסימן חסר.

[תצנח] (ב) וכי קרינן בסיפרא דאורייתא. לקוח מן סדר רע"ג דף כ"ח ע"ב. (ג) דתנן. גיטין ג"ס ע"א. (ד) כהן קורא ראשון. הוספתי כמו שהוא לנכון בסרע"ג והשמים מן מפני דרכי שלום עד מפני דרכי שלום. (ז) ר' יצחק נפחא אמר מהכא [ונגשו הכהנים כו']. הוספתי והשמים המעתיק מן מהכא עד מהכא.

[תצנח] (ב) ושאלו מקמי רב נטרונאי. לקוח מן סדר רע"ג דף כ"ט ע"א ומובא בטור או"ח ט"ו קל"ה ובכ"י שם. ובשבלי הלקט השלם ט"ו ל"ב הביא שנשאל כך מן רבינו משה בן חנק ד"ל. (ג) וגרסינן בגמרא אמר אביי. גיטין ג"ס ע"ב. (ד) נתפרדה חבילה. דלא קרו לוי כלל. הסיום הוא דברי רע"ג שם ורש"י בגמרא גיטין שם כתב ד"ל נתפרדה חבילה. נפסק הקשר איכד הלוי את כבודו בשביל חבילתו הנפרדת ואינו קורא כלל כך אמר מורי חזקן [הכוונה ר' יעקב בר יקר] ומורי ר' יצחק בן יהודה, וכן סידר רב עמרם [הכוונה לסדר רע"ג שהבאתי] אבל מתלמידי מורי ר' יצחק הלוי [הוא היה ג"כ מרבותיו של רש"י ד"ל] שמעתי משמו

חבילה, דלא קרו לוי כלל, ואמר אביי אם אין שם לוי בהן קורא, ומקשי איני והאמר ר' יוחנן בהן אחר בהן לא יקרא משום פגמו של ראשון, לוי אחר לוי לא יקרא מפני פגם שניהם, ומשנינן, כי קאמר באותו בהן (ד) שנקרא ראשון שיעמוד במקומו ויקרא במקום לוי. (ה) שלחו ליה בני גלילאה לרי' הלבו אחריהן מי קורין, לא הוה בידיה, אול שייליה לרי' יצחק נפחא בכי מדרישא, אמר ליה אחריהן תלמידי חכמים הממונים פרנסים על הציבור, ואחריהן תלמידי חכמים הראויין למנותן על הציבור, ואחריהן בני תלמידי חכמים שאבותיהן פרנסים על הציבור, ואחריהם ראשי כנסיות (ו) ושאר כל העם מפני כבוד הציבור:

[תק] (א) והכי אמר רב נטרונאי גאון דוכתא דמצלי ביה עשרה ולית להון שבעה נזכרין דידעין למקרי בספר תורה, קרי כל גברא תרי זימני ושפיר דמי, הדא דלא ליבטל מנהג ישראל, ולא ליבטל ברכות, ועוד לאשמעינן הנך דלא גמירי, לית בה משום [מוציא] שם שמים לבטלה:

[תקא] (א) אמר רב חנן בר אבא מניין לעונה אמן שלא יגיבה קולו יותר מן המבדק, שנאמר גדלו לה' אתי וגרומטה שמו יחדיו (תהלים ל"ד). (ב) ובתורה אחד קורא ואחד מתרגם, (ג) והקורא בתורה לא יסייע למתורגמן, (ד) שלא יאמרו תרגום כתוב בתורה, (ה) ועוד כיון שבידך אסור לו להפסיק בדברים אחרים ואפילו בתרגום מפני שהוא דרך חול עד שחותם, אבל החזן מותר לסייע את המתורגמן (ו) [ואת הקורא בין בקול גדול ובין בקול נמוך] ואין בכך כלום, (ז) ואין מתרגמן מפני שהוא מקרא אחרים וכל המניין לומר ששניהם מתרגמן הם ואם שנים מתרגמן אין בכך כלום, ואי משום דשמעי גברי ונשי לא ליפרש להון ויוציאן ידי חובתן בלא פירוש:

[תקב] (א) וכך אמר רב נטרונאי גאון זצ"ל (ב) [אלו שאין מתרגמן,

שאין סדר לדבר להקדים לוי לישראל ומו שירצה יקדים עכ"ל וע"ש בתוס' ד"ה נתפרדה. (ד) שנקרא ראשון שיעמוד במקומו ויקרא במקום לוי. הוא לשון רע"ג שם. (ה) שלחו ליה בני גלילאה לרי' הלבו, גמרא שם והובא ברע"ג. (ו) ושאר כל העם מפני כבוד הציבור. ע"ה נשמט וכצ"ל ושאר כל העם: [והכל עולים למנין שבעה ואפילו אשה ואפילו קטן אבל אמרו חכמים אשה לא תקרא בתורה] מפני כבוד הציבור. והובא לנכון בסרע"ג שם והוא בגמרא מגילה כ"ג ע"א. וראיתי כי גם בכ"ז ב' נשמט.

[תקג] (ב) והכי אמר רב נטרונאי גאון. לקוח מסדור רע"ג דף כ"ט ע"א והובא במח"ו צד 94 ובמנהג ה' שבת סי' ל"א. ועיין בטור או"ח סי' קמ"ג והובא בשם רב נטרונאי בשבלי הלקט השלם סי' ל"ז ועיין מה שהביא בשם רבינו נסים ז"ל.

[תקא] (ב) אמר רב חנן בר אבא. ברכות מ"ה ע"א ונוכח מסרע"ג כ"ט ע"א. (ג) ובתורה אחד קורא ואחד מתרגם. מגילה כ"א ע"ב. והוא לשון רע"ג שם והובא במח"ו צ" 98. (ד) והקורא בתורה. שם ל"ב ע"א. (ה) שלא יאמרו תרגום כתוב בתורה. שם ע"ב. (ו) ועוד כיון שבידך כו'. הוא לשון רע"ג שם. (ז) [ואת הקורא בין בקול גדול בין בקול נמוך]. הוספתי כמו שהוא בסרע"ג וגם בכ"ז ב' מהסדור. (ז) ואין מתרגמן מפני שהוא מקרא אחרים וכל המניין לומר ששניהם מתרגמן הם. הלשון משובש ומובא לנכון בסדור רע"ג שם וז"ל ואין קורין אותו מתרגם [ד"ל החזן המסייע] מפני שהוא מקרא אחרים, וכך מקרא אחרים אין עולה מן המנין לומר (ששנים) מתרגמן הם ואין מתרגמן שנים, אין בכך כלום ע"כ, ובכ"ז ב' הלשון משובש.

[תקב] (ב) וכך אמר רב נטרונאי גאון. לקוח מסדור רע"ג דף כ"ט ע"א והובא גם במח"ו צד 98 ובטור או"ח סי' קמ"ה. (ג) אלו שאין מתרגמן כו'. כל המאמר הוספתי

ואומרים אנו אין צריכין לתרגם תרגום דרבנן אלא כלשון שלנו כלשון שהצבור מתרגמין, אין יוצאין ידי חובתן, מ"ט דהדין תרגום על קראי אסמכותו רבנן, (ג) דאמר רב אידי בר אבין א"ר חננאל אמר רב מאי דכתיב ויקראו בספר בתורת האלהים מפורש ושום שכל ויבינו במקרא (נחמ"ח ח' ח'). ויקראו בספר זה מקרא. מפורש זה תרגום, ושום שכל אלו הפסוקין, (ד) וכיון דכן הוא לא אפשר (ה) דלא מתרגמינן בהרא דרבנן, ודקדקו חכמים בתרגום, (ו) דאמר ר' שמעון בן פאי אין המתרגם רשאי להגביה קולו יותר מן הקורא, מאי טעמא, דכתיב משה דיבר והאלהים יענו בקול (שמות י"ט י"ט), שאין ת"ל בקול, בקולו של משה, (ז) ואין הקורא רשאי להגביה קולו יותר מן המתרגם, ואם אין המתרגם יכול להגביה קולו, (ח) ימעט הקורא את קולו ויקרא, הא למדת שמצוה מן התורה לתרגם, אפילו מי שמתחיל בתרגום ועדיין הקורא לא סיים מקרא כולו אינו רשאי לתרגם עד שיכלה הפסוק מפי הקורא שישמע העם קול המתרגם, (ט) דאמר ר' זירא [אמר רב חסדא] אין הקורא רשאי לקרות בתורה עד שיכלה אמן מפי הציבור, ואין המתרגם רשאי לתרגם עד שיכלה הפסוק מפי הקורא, [ואין הקורא רשאי] להתחיל עד שיכלה תרגום מן המתורגמן, (י) וכן במשנה שנינו קמן קורא בתורה ומתרגם, הילכך חייבין לתרגם וילמדו ויתרגמו ויוציאין ידי חובתן, ואם יש מקום שרוצים לפרש להם, יעמוד אחר חוץ ממתרגם ויפרש להם כרצונם:

[תקנ] (א) והקורא בתורה לא יפחות משלשה פסוקים, כנגד תורה נביאים וכתובים, ולא יקרא למתורגמן יותר מן פסוק אחד, ובנביא שלשה, ואם היו שלשתן שלש פרשיות קריין אחד אחד, כי בה אמר ה' חנם נמכרתם ולא בכסף תנאלו, כי כה אמר ה' (צנאות) [אלהים] מצרים ירד עמי בראשונה לגור שם וגו', ועתה מה לי סה נאם ה' כי לקח עמי חנם וגו' (ישעי' נ"ב ג' ד' ה'), (ב) היינו טעמא דאמרינן בטולה תלמודא נביא מדלגין, ואין מדלגין בתורה, (ג) לפי ששנינו במגילה הקורא בתורה לא יקרא למתורגמן יותר מפסוק אחד, ובנביא שלשה, ואם היה הקורא מדלג ומתפסך בענין אחר, מתוך שאינו קורא אלא לתרגמו אין פנאי לשום אדם להבין ולהרגיש באותו עניין אחר לתרגם בו, אבל נביא אע"י שאינו באותו עניין אחר שמספיר מדלג, מתוך שהוא קורא שלשה בבת אחת, פנאי גדול יש לזה המתרגם להבין וליתן לב לאותו עניין, בכדי שיפסוק ויסיים זה תרגום של אותו פסוק שבידו בעוד שיקרא לו הללו ג' פסוקים יכול להתבונן:

כמו שהוא לנכון בסרע"ג ובכ"ז ב' מהסדר ובמח"ז שם. (ג) דאמר רב אידי בר אבין א"ר חננאל. מגילה ג' ע"א. (ד) וכיון דכן הוא. הוא לשון רע"ג בסדרו. (ה) דלא מתרגמינן בהרא דרבנן. ע"כ חסר ומכאן מתחיל בכ"ז שלפנינו. (ו) דאמר ר' שמעון בן פאי. ברכות מ"ה ע"א. (ז) ואין הקורא רשאי להגביה קולו יותר מן המתרגם. כן הביא רע"ג שם אבל בגמרא שלפנינו אין המתרגם רשאי להגביה קולו יותר מן הקורא. (ח) ימעט הקורא את קולו. בגמרא שם ימנע הקורא קולו. ובסדרו רע"ג ימאץ באל"ף. (ט) דאמר ר' זירא. סוטה ל"ט ע"ב. (י) וכן במשנה שנינו. מגילה כ"ד ע"א.

[תקנ] (ב) והקורא בתורה לא יפחות משלשה פסוקים. משנה מגילה כ"ג ע"ב והובא בסרע"ג כ"ט ע"ב. (ג) היינו טעמא כו'. ליתא בסרע"ג ונמצא ג"כ בבבלי סוף צד 98 וגם בכ"ז ב'. (ד) לפי ששנינו במגילה. כ"ג ע"ב במשנה.

סדור רשי

[תקד] (א) רב שר שלום ריש מתיבתא דמתא מחסיא שדר הכי: לומר כתפילה של שחרית בשבתות וימים טובים ויום הכפורים פעמים באהבה שמע אומרים, ואין מנהג ביישיבה ובבבל כולה, אלא כתפילת מוסף בלבד, וכיום הכפורים אף בנעילה, (ב) מפני כשנגזרה גזירה על שונאיהם של ישראל שלא לקרות קריית שמע כל עיקר, היה אומר אותו שליח ציבור בהבלעה ובעמידה ככל תפילת שחרית, בין בחול בין בשבת, כיון שכלתה הגזירה, והיו קורין את שמע כתקנה ומתפללין ביקשו לסלקה לגמרי שהרי חזרה קריאת שמע למקומה, אלא אמרו חכמים שבאותו הדור נקבע אותה למוסף, כדי שיתפרסם הנס לדורות, לפיכך במוספין הוא דאמרינן, ובתפילת השחר אין אומרים שהרי קורין קריית שמע כתיקנה:

[תקה] (א) תכנת שבת, לכך מיוסד באל"ף בי"ת זו תשר"ק, לפי שהיא נשמעת על הגאולה, והגאולה בזכות שבת, כדכתיב לסריסים אשר ישמרו שבתותי [וגו] ונתתי להם בביתי יד ושם וגו' כל שומר שבת מחללו ומחזיקים בביתו וגו' (ישעי' נ"ד ד' ה' ו'), וכתיב והביאותים אל הר קדשי (שם שם ז'), וכתיב בשוכה ונחת תושעון (ישעי' ל' ט"ו). וכיצד נשמעת על הגאולה, תשר"ק, כיום שהוא ישרק ה' (ישעי' ז' י"ח). [צפע"ס] כיום שהוא יספו ההרים עסים (יואל ד' י"ח). נמל"ך והיה ה' למלך על כל הארץ (זכרי' י"ד ט'). יטח"ז (ב) יטו שכס אחד לעובדו ויחזוהו ויאמרו הגה אלהינו זה. והדג"כ (ג) יביאו לויתן ויכרו עליו חברים]:

[תקד] (ב) רב שר שלום ריש מתיבתא דמתא מחסיא שדר הכי כו'. הוספתי עד סוף ס"י תק"ה כמו שהיה לנכון בכ"י ב' ובמח"צ צד 99. ונשמט בכ"י שלפנינו (כ"י א') בשגגת המעתיק ונשאר רק הסיום יטח"ז יטו שכס אחד כו' (סוף ס"י תק"ה) והמאמר הזה מרב שר שלום ריש מתיבתא לקוח מסדור רע"ג דף י"א ע"א והובא בפרדס סי' ד' (דף ח' ע"ד) ושם איתא ר' משה ור' שר שלום ריש מתיבתא דמתא מחסיא סדר הכי. ושם חלשון משובש ויש לתקן עפ"י סדור רע"ג וסדור רש"י שלפנינו. וכך יש לתקן שם לומר בתפילה של שחרית בשבתות וימים טובים וכיום הכפורים, פעמים"א אין מנהג ביישיבה ובבל כו' כי אם בתפילת מוסף לבד וכיום כפור אף בנעילה. (ג) מפני כשנגזרה גזירה על שונאיהם של ישראל שלא לקרות ק"ש כל עיקר כו'. כ"ה בסדור רע"ג ובמח"צ אבל בפרדס הובא באריכות יותר וכך איתא שם לפי כשנגזרה גזירה שלא לקרות ק"ש כל עיקר, שליח ציבור היה אומרה בהבלעה בעמידה, וכל הציבור היו אומרים בלחש שלא יבינו המיונים הם תרמיתו הנצורי שנתחברו עם היונים, והיו מריעים לנב, ובשביל הפחד לא היו יכולים לומר מלכות שמים בקול, כי האורבים היו ממחנינים שם עד שלש שעות וארבע שעות, כי ידעו עד ארבע שעות זמנה לקרות, ואחר ארבע היו האורבים הולכים, וישראל מתאספים יחד בסתר ובפחד, והיו אומרים קדושה ומתפללין ואומרים קדושה ובתוך הקדושה היו אומרים פעמים באהבה וכו' הכל כפי מה שאנו אומרים עכשיו בקדושה, וכיון שבטלה הגזירה, והיו פורסין את שמע בתקיעות וקול רם ובלא פחד בקשה לסלקה באמירת פעמים באהבה וכו' מתוך הקדושה של תפלת שחרית, שהרי חזרה קריית שמע למקומה, אלא שאמרו חכמים שבאותו הדור נקבע אותה במוסף שאין בה ק"ש, ולמה קבעה במוסף כדי שיתפרסם הנס לדורות, ולפיכך במוסף אומרים פעמים באהבה ולא בקדושה של תפלת שחרית שהרי קראו את שמע כתיקנה ונהגו לאומרה בקול גדול כדי לפרסם כי על הנס תיקנה כאן ע"כ. ועיין במח"צ צד 108 ונראה לרבי קדושה עצמה בשעת השמד תקנה כו' ע"ש בעין זה.

[תקה] (ב) תכנת שבת כו'. הובא בפרדס ריש סי' ד', ובמח"צ שם. (ג) יטו שכס אחד כו' זה לשון הכתוב. (ג) יביאו לויתן ויכרו עליו חברים. באיוב מ' ל' כתוב ויכרו עליו חברים.

[תקן] (א) ואחרי מדים בשמשים יסליה ציבור הטוב (שמך ו) לך (נאה)
להורות, כהנים נושאים את כפיהם ובמקרים ובחולו של טועד ובראשי חרשים
בשחרית ובמוסף, ובחול בשחרית, ובמנחה של תענית ציבור, מפני שמתפללין אותה
תמיד סמוך לשקיעת החמה, וכשם שיש נשיאת כפים בנעילה של יום הכפורים,
(ב) כך יש נשיאת כפים במנחה של תענית ציבור, אבל במנחה של יום הכפורים אין
בה נשיאת כפים, מפני שאין מתפללין אותה סמוך לשקיעת החמה, אלא קודם
לשקיעת החמה, ולפי שכשאר ימים וכן במנחת יום הכפורים אין בה משום נשיאות
כפים דגורין מנחת יום הכפורים, אע"פ שאין בה שיכרות, [משום שאר מנחות שיש
בהן שכרות] אבל בנעילה שאינה אלא פעם אחת בשנה, לא ליגזר אותה משום שאר
מנחות, לפי שאין מתפללין אותה בעת תפילת המנחה קודם שקיעת החמה, אלא סמוך
לשקיעת החמה, (ג) דקים לן הלכה כר' יוסי, דאמר נעילה יש בה נשיאת כפים, מנחה
אין בה נשיאת כפים, ומנחה של תענית ציבור הואיל ומתפללין אותה סמוך לשקיעת
החמה כתפילת נעילה מדמינין לה, דלית בה שיכרות ויש בה נשיאות כפים, (הכי נמי
מנחת תענית ציבור דלית בה שיכרות יש בה נשיאת כפים) כמו בתפילת נעילה:

[תקן] (א) וכי האי שושילתא שפירתא נהנינן ועבדינן. (ב) כהנים
נושאים כפיהם בשחרית ובמוסף ובמנחה של תענית ציבור, חוץ ממנחה
של יום הכפורים, שחתת מנחה נושאים את כפיהם בנעילה. (ג) וכהן שיש בו
מומין בסניו ידיו ורגליו לא ישא את כפיו, (ד) וכן שיכור לא ישא כפיו. (ה) א"ר
אלעזר כל כהן שהרג את הנפש לא ישא את כפיו, שנאמר יריכם דמים מלאו
(ישעי' א' טו'). (ו) ושנו רבותינו אין כהנים רשאים לעלות בסנדליהם לדוכן, וזהו
היא מתשע תקנות שתיקן רבן יוחנן בן זכאי, (ז) אמר אביי נקטינן לשנים קורא כהנים,
[לאחר אינו קורא כהנים], שנאמר אמור להם (במדבר ו' כ"ג), לשנים ולא לאחר:
(ח) וכן הלכה:

[תקן] (א) וחייבין כהנים לעלות לדוכן בזמן שהשליח ציבור מתחיל ברצה.
(ב) מאי מברך, אמר ר' זירא אמר רב חסדא ב' א' י' א' מ' ה' אשר קדשנו בקדושתו
של אהרן [וצונו] לברך את עמו ישראל באהבה. (ג) וכשהוא עוקר את רגליו ומחזיר

[תקן] (ב) ואחרי מדים כו'. הובא במח"צ צד 99. (ג) כך יש נשיאות כפים במנחה
של תענית ציבור. עיין טור אורח סי' קכ"ט. (ג) דקים לן הלכה כר' יוסי. תענית כ"ז ע"ב.

[תקן] (ב) וכי האי שושילתא שפירתא נהנינן ועבדינן. הוא לשון רע"ג דף י"א ע"ב
ושושילתא סי' כמו שלשלת. (ג) כהנים נושאים כפיהם כו'. סדרע"ג שם. (ג) וכהן שיש בו
מומין. מגילה כ"ד ע"ב והובא בסדרע"ג שם. (ד) וכן שיכור לא ישא כפיו. תענית כ"ז ע"ב.
(ה) א"ר אלעזר. ברכות ל"ב ע"ב ולפנינו אמר ר' יוחנן. (ו) ושנו רבותינו. ר"ה ל"א ע"ב.
(ז) אמר אביי. סוטה ל"ח ע"א. (ח) וכן הלכה. כן סיים רע"ג שם.

[תקן] (ב) וחייבין כהנים לעלות לדוכן בזמן שהשליח ציבור מתחיל ברצה. בגמרא
סוטה ל"ח ע"ב כל כהן שאינו עולה בעבודה פירש"י קודם שסיים ש"ץ רצה צריך לעלות לדוכן.
(ג) מאי מברך כו'. שם ל"ט ע"א. (ג) וכשהוא עוקר את רגליו ומחזיר פניו כנגד הציבור לברך
אותו. בגמרא סוטה שם וכי עקר כרעיה מה אמר. ופירש"י וכי עקר כרעיה. בעבודה למיסק והוא
מחזיר פניו כלפי תיבה מאי אמר. וע"ש בתוס' ד"ה וכי שהביאו סדר נשיאות כפים מפני רבינו
שלמה ע"ש ולא כווננו בזה לסדור רש"י שלפנינו ובסדור רע"ג כי עקר כרעיה למיחת מאי אמר
וכן בבבלי ד' כהנים כי עקר כרעיה למיחת מאי אמר וכן הרמב"ם ה' ג"כ פי"ד ה"ב הביא

פניו כנגד הציבור לברך אותן מהו אומר, יהי רצון מלפניך ה' אלהינו ואלהי אבותינו שתהא הברכה הזאת שצוית לברך עמך ישראל כאהבה (ד) כפרה וסליחה ולא יהא בה מכשול ועון מעתה ועד עולם. וכשהוא מתחיל לברך את הציבור (ה) כורעין הציבור על ברכיהם, ומבליעין מקראות בקולן כשהוא אומר יברכך, הם אומרים יברכך ה' מציון עושה שמים וארץ. ה' ה' אדונינו מה אדיר שמך ככל הארץ אשר תגה הודך על השמים. וישמך, שמרני אל כי חסיתי בך ואומר אמן. יאר, אלהים יחננו ויברכנו יאר פניו אתנו סלה. ה' ה' אל רחום וחנון. פניו, פנה אלי וחנני כי יחיד ועני אני. אליך, אליך נשאתי את עיני היושבי בשמים. ויחנך, הגה כעני עבדים אל יד אדוניהם וכעני שפחה אל יד גבירתה כן עינינו אל ה' אלהינו עד שיחננו אמן. ישא, ישא ברכה מאת ה' וצדקה מאלהי ישענו. ה' ה' חננו לך קיונו היה זרועם לבקרים אף ישועתנו בעת צרה. פניו, ה' אל תסתר פניך ממני כי עני ואביון אני. אליך, אליך ה' נפשי אשא. וישם, שם אצמיח קרן לדוד ערכתני נר למשיחי. לך, לך ה' הגדולה והגבורה והתפארת [והנצח] וההוד וגו'. שלום, שלום שלום לרחוק ולקרוב אמר ה' ורפאתיו, אמן:

[תקטז] (א) וכד מהדר אפיה מציבורא מאי [אמר]. (ב) אדבריה רב חסדא לרבנא עוקבא (ג) [ודרש רבנו של עולם עשינו מה שגזרת עלינו עשה מה שהבטחתנו] השקפה ממעון קדשך מן השמים וברך את עמך ישראל וגו' (דברים כ"ו ט"ז) ואחר כך מתחיל שליח ציבור ואומר שים שלום. (ד) אומר רב חסדא (ה) אין הכהנים רשאים להתחיל בברכה עד שיכלה דיבור מפי הקורא. ואין הציבור רשאים לענות אמן עד שחכלה ברכה מפי הכהנים, (ו) [ואין הכהנים רשאים להתחיל בברכה אחרת עד שיכלה אמן מפי הציבור] ואין הכהנים רשאים לחזור פניהם מן הציבור עד שיתחיל שליח ציבור בשים שלום. (ז) ואמר ר' זירא אין הכהנים רשאים לעקור את גלגליהם עד שיגמור שליח ציבור שים שלום, (ח) ואין הכהנים רשאים לישא את כפיהם אלא כנגד כתפיהן:

כשהוא עוקר רגליו לעלות אומר וכן הביא הטור או"ח סי' קכ"ח. והנה מצאתי במח"ז עד 108 שהביא פסק רבי שלמה בסוטה פ' אלו נאמרים ומתחיל: יש ללמוד מכאן סדר נשיאות כך הוא עוקר רגליו בעבודה במקומו ובא לפני התיבה ומתפלל יהי רצון כו' ובמקום סיים כל זה הפס' ממשמעת דאביו: עד כאן פירש"י ע"ב. ולזה כוונת חכמי התוס' בסוטה שם ל"ט ע"א ד"ה וכי סדר נשיאות כפיים מפי רבינו שלמה עוקר רגליו בעבודה כו' ולקחו את זה מן מח"ז שרשמי ואולי היה כן בפירש"י בסוטה שם והסר לפנינו או היה במהדורא אחרת מפירש"י לסוטה. (ד) כפרה וסליחה. זה ליטא בגמרא והרע"ג הביא כפרה לנו. (פ) כורעין הציבור על ברכיהם. זה לא הובא ברע"ג שם ולא גודע לי המקור.

[תקטז] (ב) וכד מהדר אפיה מציבורא. סדר רע"ג דף י"א ע"ב. (ג) אדבריה רב חסדא לרבנא עוקבא. סוטה ל"ט ע"א וכו' בסדר רע"ג ובגמרא לרב עוקבא. (ג) ודרש רבש"ע כו'. הוספתי כמו שהוא בגמרא והובא בסרע"ג. (ד) אומר רב חסדא. סוטה ל"ט ע"ב ושם הגי' א"ר זירא אומר רב חסדא ובסרע"ג שם הובא ג"כ כמו שהוא לפנינו אומר רב חסדא. (ס) אין הכהנים. בגמרא שם מובא לפני זה. אין הקורא רשאי לקרות כהנים עד שיכלה אמן מפי הציבור. (ז) [ואין הכהנים רשאים כו'. הוספתי כמו שהוא בגמרא שם. (ז) ואמר ר' זירא. בגמרא שם ואמר ר' זירא א"ר חסדא. (ס) ואין הכהנים רשאים לישא את כפיהם אלא כנגד כתפיהן. זה ליטא בגמרא שם והובא בסרע"ג שם ובמשנה שם ל"ט ע"א במדינה כהנים נושאים את ידיהן

[תקין] (א) ומאן רחמי חלמא ולא ידע [מאי הוה], ניקים קדם כהנים ונימא הכי, רבון העולמים אני שלך וחלומותי שלך, חלום חלמתי ואיני יודע מה הוא, בין שחלמתי לעצמי, בין שחלמתי [לי] [עלי] חבירי, אם טוב הם חזקם ואמצם כחלומות של יוסף, ואם צריכים רפואה רפאם כמי מרה על ידי משה, וכמי ירחו על ידי אלישע, וכמרים מצרעתה, וכנעמן מצרעתו, וכחזקיהו מחליו, וכשם שהפכת קללת כלעם הרשע לטובה, כך תהפוך כל חלומותי לטובה ותרצני, ומיכין דעתיה בהרי כהנים כי הכי דעני ציבורא אמר, ואי לא לימא הכי אדיר במרום אל שוכן בגבורה, אחא שלום ושמן שלום יהי רצון שתשים עלינו ברכה ושלוש לטובה:

[תקיא] (א) לכך אנו אומרים אין כאלהינו אין כאדונינו ד' פעמים, מי ד' פעמים, נודה ד' פעמים, שהן י"ב פעמים כנגד י"ח ברכות שנכלל יום, ועוד ברכת המינין שתיקנוה ביבנה הרי תשע עשרה, ובשבת אינן אלא שבע ברכות בלבד, נמצא י"ב ברכות חסרין וכנגדן תיקנו י"ב פעמים אין כאלהינו מי כאלהינו נודה לאלהינו הרי (אין) י"ב פעמים כנגד החסרים.

[תקיב] (א) ומה שאומרים בני אדם אחר תפילת מוסף בשבת ליום שכולו שבת מנוחה לחי העולמים, טועין הן בדבר אלא זה עיקר הלשון ליום שכולו שבת שהוא מנוחה לחי העולמים, וזהו יום שביעי שהוא מנוחה לחי עולמים, ועליו אמר דוד מזמור שיר ליום השבת, ולכן אומרים אותו בשבת על הקב"ה עתיד לשבות כאותו עולם כבשבת:

[תקין] (א) לכך אנו אומרים ואני תפילתי לך ה' עת רצון (תהלים ס"ט י"ד) קודם תפילת המנוחה, דכתיב למעלה הימנו ישיחו כי יושבי שער ונגינות שותי שכר (שם שם י"ג), כך אמר דוד לפני הקב"ה, רבונו של עולם אומות העולם כיום שמחתם וביום אידם הם שותים ומשתכרין ומרגנים בבית משתאותיהם כל היום, ואין מזכירין שמך, אבל אני לא כן משהגדלת השמחה לישראל וכא יום מנוחה ושמחת, לאחר שאני שבע ומעונן ומפונק איני שוכחך, וכשמגיע זמן תפלה אני פוסק מבית משתי ותענוגי, וקופץ לתפילתי לעת רצון ושעה קבועה, ונותן הודאה על חלקי, לכך נהנו העם לומר כך במנוחה בשבת. ומה נשתנה מנחת שבת ממנחת יום טוב לוטר פסוק זה, מפני שתיקן עזרא שיהיו קורין בתורה במנוחה בשבת מפני יושבי קרנות, לכך אנו

כנגד בתפילה, ובפסיקתא דר"ב פסקא החדש (מ"ט ע"א) משנית מן החלונות מבין כתפותיהם של כהנים וכן הובא במנהיג ה' נשיאות כפים סי' ע"ה ועיין בפסיקתא שם הניה ק"א.

[תקין] (ב) ומאן רחמי חלמא, הובא בסרע"ג י"א ע"ב והוא בברכות נ"ה ע"ב.

[תקיא] (ב) לכך אנו אומרים אין כאלהינו אין כאדונינו ד' פעמים כו', הובא בפרס סי' ה' (דף מ' ע"ד) ובמח"צ צד 106 והובא בשבלי הלקט השלם סי' א' (דף א' ע"א) וכתב שם בשם רבינו שלמה זצ"ל מציאתי וכוון להפירם.

[תקיב] (ב) ומה שאומרים בני אדם כו', הובא בפרס סי' ד' (דף ח' ע"ד) ובמח"צ צד 106 ושם הוא באריכות דברים ע"ש.

[תקין] (ב) לכך אנו אומרים ואני תפילתי, הובא בפרס סי' ד' (דף ח' ע"ד) ובלקוטי הפרס דף מ' ע"ד ובאיסור והיתר כ"י סי' ש"ג ובס' האורה ח"ב ובמח"צ צד 107 והובא בשבלי הלקט השלם סי' קכ"ו בשם רבינו שלמה זצ"ל והובא גם בחמנהיג ואבודרהם, והמור או"ח סי' רצ"ב הביא בעין זה בשם המדרש, והבי' שם הביאו בשם שבלי הלקט ולא אדע אל איזה מדרש כוון המור שם, והביא עוד טעם אחר בשם רבינו נתן בר' מכיר.

סדור רשי

מידים על חלקנו, שלא שמנו כמשפחות האדמה לשבת בקרנות, אלא לעת רצון ותפילה אנו תדירים להתפלל, (ב) אבל ביום טוב לא תיקן עזרא כן:

[תקיד] (א) נמצא בספר יצירה למה נברא מעשה בראשית בששה ימים, ולא נברא בשפות או ביותר, מכאן אתה למד אלהותו של הקב"ה, (ב) שהן שלשה כיתות המעידים על הקב"ה ועל ישראל ועל השבת, כשאתה מחלק ששת ימי בראשית לשלשה [חלקים] נמצא לכל אחת מהן כת הראוי להעיד שני ימים, [והקב"ה וישראל ושבת חוזרין ומעידין זה לזה], (ג) והקב"ה וישראל מעידין על השבת שבתר בו מכל הימים, שנאמר כי אות הוא ביני וביניכם לדורותיכם (שמות ל"א י"ג), וישראל ושבת מעידין על הקב"ה שהוא אחד, שנאמר והיה ה' למלך על כל הארץ ביום ההוא יהיה ה' אחד ושמו אחד (זכרי"ד ט') וכתוב שמע ישראל ה' אלהינו ה' אחד (דברים י ד), וכמו כן הקב"ה ושבת מעידין על ישראל שהם גוי אחד בארץ דכתיב מי כעמך ישראל גוי אחד בארץ (דה"א י"ז כ"א), (ד) ואף חכמים הראשונים קבעו שלשתן בתפילת המנחה שסמכו על מדרש זה, אתה אחד ושםך אחד, (ה) וליחוד הוא אחד שאין המינין מחלקין, ומי כעמך ישראל גוי אחד בארץ תפארת גדולה ועטרת ישועה, מנוחה וקדושה (ו) לעמך נתת, את השבת שקראת אחת, (ז) ואמרו

(ז) אבל ביום טוב לא תיקן עזרא כן. בפרסם איתא כך אבל במנחת יום טוב לא תיקן עזרא לקרות בתורה דסבירא לן לא תיקן עזרא כמאן דאמר או כולו לה' או כולו לכם ולכך אומריאני תפילי לך ה'.

[תקיד] (ב) נמצא בספר יצירה למה נברא מעשה בראשית בששה ימים כו'. הובא בפרסם ס"ד ד' (ט' ע"א) ובלקוטי הפרדס (י' ע"ב) ובמח"ו ס"י קל"ח (צד 108) ועיני בתוס חגיגה ג' ע"ב ד"ה מי הביא זה בשם מדרש וגם בעל שבלי הלקט ס"י קכ"ו הביא מציאתי בשם רבינו שלמה זצ"ל מצינו באגדה למה נברא מעשה בראשית כו' וכוון לס' הפרדס. והמור אור"ח ס"י רצ"ב הביאו בשם מדרש, ולא נמצא מזה בס' יצירה. (ג) שהן שלשה כיתות. בפרסם בטעות הם ג' בתים וצ"ל ג' כיתות. (ד) והקב"ה וישראל מעידין על השבת שבתר בו מכל הימים ש"ן כי אות הוא וגו'. כ"ה גם בכ"ז ב' מהסדר. ובפרסם הלשון משונה ובאריכות וכשבה"ל הובא כמו בפרסם. ובמח"ו הובא כך הק' וישראל מעידין על השבת שבתר בו מכל הימים וחסר הראי' מהכתוב ואח"כ הובא שם וישראל ושבת מעידין על הקב"ה שהוא אחד, שנאמר כי אות הוא ביני וביניכם. הראי' מהכתוב שייך למאמר שלפניו הקב"ה וישראל מעידין על השבת ופה חסר הראי' מהכתוב והיה ה' למלך על כל הארץ ביום ההוא יהיה ה' אחד ושמו אחד. (ד) ואף חכמים הראשונים קבעו שלשתן בתפילת המנחה שסמכו על מדרש זה אתה אחד כו'. הכוונה כי חכמים קבעו שלשתן הקב"ה וישראל ושבת בתפילת המנחה אתה אחד. ובמח"ו צד 108 מתחיל בטעות כן אתה אחד ושםך אחד סימן חרש ובאמת מוסב' למעלה לסימן שלפניו ואף חכמים הראשונים קבעו שלשתן בתפילת המנחה. וגם הנוסח משונה במח"ו שם ובפרסם ס"י ד' (דף ט' ע"א) איתא כך על כן אומר במנחת בשבת אתה אחד ושםך אחד ומי כעמך ישראל גוי אחד בארץ תפארת גדולה ועטרת ישועה מנוחה וקדושה לעמך נתת ככתוב ראו כי ה' נתן לכם את השבת וכן הובא בשבלי הלקט ס"י קכ"ה (מ"ט ע"א) בשם רבינו שלמה זצ"ל וכוון להפרדס. (ס) וליחוד הוא אחד שאין המינין מחלקין. במח"ו שם מי כעמך ישראל גוי אחד בארץ, אחד הם חשובים לייחדך, שאין הגוים מחלקין, שכולן מייחדים שמך וזה חסר בפרסם. (ז) לעמך נתת את השבת שנקראת אחת. כ"ה גם במח"ו וליתא בפרסם. ואולי צ"ל את השבת שנקראת נתת עיני וי"ד ס"ג אות א' טוב מלא כף נתת זה יום השבת וכן לפניו במאמר שלאחריו שובה ונתת זו שבת. (ז) ואמרו רבותינו כל שומר שבת כראוי מקרב את הישועה. וכן הובא בפרסם ובמח"ו ולא מצינו המקור רק בירושלמי תענית פ"א ה"א וי"ד פ"ג אות א' אין ישראלין נגאלין אלא בזכות שבת שנאמר בשובה ונתת תושעון.

רבותינו כל שומר שבת כראוי מקרב את הישועה, שנאמר בשובה ונחת תישעון (ישעי' ל' ט"ו), שובה ונחת זו שבת, וכן הוא אומר וישב עמי בנוה שלום ובמשכנות מבטחים ובמנוחות שאננות (שם ל"ב י"ח), (ה) ודורש מקרא זה במדרש תילים מי שישמרו משמרת שבת יזכו לישב בנוה שלום ובמשכנות מבטחים. (ט) ואף בבראשית רבה כי בו שבת מכל מלאכתו (בראשית ב' ג'), (אם תאמר) [אתמהא] לא כך (י) אמר ר' ברכיה בשם ר' יהודה בר סימון לא בעמל ולא ביגיעה ברא הקב"ה [את עולמן] ואת אמרת מכל מלאכתו, אלא להיפרע מן הרשעים שמאבדן את העולם שנברא בעמל ויגיעה, ומה נברא בו שאנו ובטח שלוה והשקט, וכמדומה אני שאף המדרש כשהוא מוציא זה הלשון סומך על המקרא וישב בנוה שלום לפי שבמקרא נדרש על שמירת שבת, ולפי ששתי מקראות הללו נדרשין על שמירת שבת קבעו חכמים לשון המקראות כתפילת מנחה בשבת שמתפללין תפארת גדולה ועמרת ישועה [על לשון] בשובה ונחת תושעון, מנחת שלום ושלוה והשקט ובטח [על לשון] וישב עמי בנוה שלום ובמשכנות מבטחים ובמנוחות שאננות השקט ובטח, ולפי שהאבות שמרו שמירת שבת, שכך הוא אומר [עקב] אשר שמע אברהם בקולו וישמור משמרתו (בראשית כ"ז ה'), (יא) שאסילו עירובי תבשילין היה אברהם יודע, ואומר כי ידעתיו למען אשר יצוה את בני וגו' (שם י"ח י"ט), את בניו זה יצחק, ואת ביתו זה יעקב, וכולן שמחו בשמירת שבת, אברהם גיל, יצחק ויגן, יעקב ובניו ינחו בו, למה נאמר באברהם גילה, ורנה ביצחק. גילה באברהם, (יב) שמצינו באגדה רגנו צדיקים בדי' (תהלים ל"ג), כוונן שהצדיקים רואים את הקב"ה מיד הם אומרים שירה, שכן מצינו כשנעקד יצחק וראה את השמים פתחין, מיד אמר שירה. יעקב ובניו ינחו בו, (יג) שמצינו בבראשית רבה ויחן את פני העיר, שנכנס עם דמיוני חמה וקבע תחומין מבעוד יום, הדא את אמרת ששמר יעקב אבינו את השבת:

[תקמו] (א) למדנו רבותינו למה מתפללין בחול שמונה עשרה ברכות,

(ס) ודורש מקרא זה במדרש תילים כו'. כ"ה גם בפרדס סי' ד' (ט' ע"א) ובלקוטי הפרדס (י' ע"ג) והובא בשבחי' סי' קכ"ז בשם רבינו שלמה זצ"ל וכוון להפרדס אבל לא מצאתי במדרש תהלים והרד"ל בר"פ סי' ט"ז הביא את דברי הפרדס ובמדרש תהלים מזמור צ"ב אות ה' נדרש באופן אחר. (פ) ואף בב"ר כי בו שבת מכל מלאכתו. הוא בב"ר פ"י אות ט' והובא גם בפרדס סי' ד' (ט' ע"א) וכן הובא בלקוטי הפרדס (י' ע"ג) ובמח"צ צד 109 וכן בעל שבחי' סי' קכ"ז הביא המדרש בשם רבינו שלמה וכוון להפרדס. (י) אמר ר' ברכיה בשם ר' יהודה בר סימון. בפרדס בשם ר' בר סימון צ"ל בשם ר' יהודה בר סימון ולפנינו בב"ר א"ר ברכיה בשם ר' סימון ויש לתקן בשם ר' יהודה בר סימון והובא גם לנכון בב"ר פ"ג אות ב'. (יב) שאפילו עירובי תבשילין היה אברהם יודע. יומא כ"ח ע"א. ובב"ר פמ"ט אות ג' ופס"ד אות ד' איתא אפילו הלכות עירובי חצרות היה אברהם יודע ועיניו אגדת בראשית פ"ג אות א' ובתנחומא לך אות א' הערה ח' הארכתיו כזה ע"ש. (יג) שמצינו באגדה רגנו צדיקים כו'. הובא גם בפרדס סי' ד' (ט' ע"ב) ובלקוטי הפרדס (י' ע"ג) ובמח"צ צד 109 ובשבלי הלקט סי' קכ"ז ולא מצאתי האגדה. (יד) שמצינו בב"ר ויחן את פני העיר. הוא בב"ר פ"א אות ז' הובא בפרדס סי' ד' (ט' ע"ב) וכן הובא בלקוטי הפרדס (י' ע"ג) ובמח"צ צד 109 והובא בשבחי' סי' קכ"ז בשם רבינו שלמה ז"ל.

[תקמו] (ט) למדנו רבותינו למה מתפללין בחול שמונה עשרה כו'. הובא בפרדס סי' ד' (ט' ע"ב) המתחיל בשבת אנו מתפללין שבע ברכות ולא שמונה עשרה מאי פסעא

סדור רש"י

ובשבת שאנו במלים אין אנו מתפללין אלא שבע, ולמה אין מתפללין י"ח בשבת.
 (ב) אמר רב הונא מפני שאסור לתבוע צרכיו בשבת. אמר הקב"ה [שבת] זו מנוחה
 היא לישראל, שנאמר ברוך ה' אשר נתן מנוחה לעמו ישראל (מ"א ח' נ"ו), (ג) למה
 לפי שבחר בשבת תחילה, שנאמר וינח ביום השביעי (שמות כ' י"א), ובתפילה שאנו
 מתפללין בחול יש דברים בחול שצריך אדם להזכיר, ובשבת אין צריך להזכיר, אם
 היה חול (ד) ואמר תונן הדעת, היה בעל תשובה אומר הרוצה בתשובה, אם היה בשבי
 אומר גואל ישראל, אם היה חולה אומר רופא חולי, אומר הקב"ה למנוחה ניתנה
 לישראל השבת, ואם יתפלל אדם י"ח ברכות נזכר הוא מעשיו ומיצר, נמצא שם
 שמם מתחלל, לפיכך תיקנו רבותינו תפילה בשבת שאין בה צער של כל דבר,
 (ומכאן) [ומניין] סמכו שיהיו מתפללין שבע ברכות מן המזמור של שבת (ה) שכתוב
 בו שבע (אמירות) [אזכרות], טוב להודות לה' (תהלים צ"ב ב'), כי שמחתני ה'
 בפעליך (שם שם ה'), מה גדלו מעשיך ה' (שם שם ו'), ואתה מרום לעולם ה' (שם
 שם ט'), כי הגה אויבך ה' (שם שם י'), שתולים בבית ה' (שם שם י"ד), להגיד כי
 ישר ה' (שם שם ט"ז), הרי שבע אזכרות כנגד ז' תפילות: (ו) ד"א [כנגד] ז' קולות
 שאמר דוד [קול ה'] על המים (תהלים כ"ט ג'), קול ה' בנח (שם שם ד'),
 קול ה' בהרר (שם שם), קול ה' שובר ארזים (שם שם ה'), קול ה' חוצב להבות אש
 (שם שם ז'), קול ה' יחיל מדבר (שם שם ח'), קול ה' יחולל אילות (שם שם ט'),
 (ה) למבול ישב (שם שם י'), (ז) ד"א כנגד ז' קולות שבתורה, ויהי קולות וברקים
 (שמות י"ט ט"ז), וקול שופר (שם שם), ויהי קול השופר (שם שם י"ט), והאלהים
 יענו בקול (שם שם), וכל העם רואים את הקולות (שם כ' י"ח), ואת קול השופר
 (שם שם), [ויען כל העם] קול אחר ויאמרו (שם כ"ד ג'), וכן אמר דוד שבע ביום
 הללתיך (תהלים קי"ט קס"ד), אבל בחול (ח) מתפללין שמונה עשרה, כנגד שמונה
 עשרה ציונים שציוה הקב"ה למשה במשכן, (ט) כאשר ציוה ה' את משה:

והובא בשבלי הלקט סי' קכ"ח וכן הובא במח"ז סי' ק"מ (צד 110) ושם הגי' כך ילמדנו
 רבינו למה מתפללין בחול י"ח ברכות, ובשבת שאנו במילין אין אנו מתפללין אלא ז' ברכות,
 כך למדנו רבותינו למה אין מתפללין י"ח ברכות בשבת. (ג) אמר רב הונא מפני שאסור
 לתבוע צרכיו בשבת כו'. לא מצאתי המקור בשם ר"ה ועי' ירושלמי שבת פט"ו ה"ג. (ג) למה
 לפי שבחר בשבת תחילה שני וינח ביום השביעי כו'. וכ"ה בכ"ז ב', ובפרס הגי' ששגית וכך
 איתא שם לפי ששבת יום מנוחה הוא וצריך להתענג בו דכתוב וקראת לשבת עונג ובתפלה
 שמונה עשרה יש דברים שאדם צריך להם ומיצר עליהם כגון גואל וסולח רופא מברך השנים
 וכן כלם, ואם היה מתפלל אדם י"ח ברכות מתוך שהוא מזכיר אלו הדברים הוא מוצר והיה
 ממועט בעונג כו'. (ד) אם היה חול. במח"ז שם אם היה אדם כסיל. (ס) שכתוב בו שבע
 אזכרות. כן תקנתי ונזכר מירושלמי ברכות פ"ד ה"ג (ח' ע"א) שבע של שבת מניין א"ר
 יודן אנשוריא כנגד ז' אזכרות שכתוב במזמור שיר ליום השבת. (ו) ד"א [כנגד] ז' קולות שאמר
 דוד על המים. בירושלמי שם א"ר יצחק כנגד ז' קולות שכתוב בהכו לה' בני אלים. (ז) ד"א
 כנגד ז' קולות שבתורה. זה ליתא בירושלמי שם ואין ספק שהיה לפני רש"י מקור אחר.
 (ס) אבל בחול מתפללין י"ח כנגד י"ח ציונים כו'. בירושלמי ברכות שם ר' שמואל בר נחמני
 בש"ר יוחנן כנגד י"ח ציונים שכתוב בפרשת משכן שני ועיין בתנחומא הקדום ריש וירא
 הערה ג' ושם הארכת. (ס) כאשר צוה ה' את משה. בתנחומא הנדפס מכבר איתא ור' יוחנן
 אמר כנגד י"ח ציונים שבמשכן שהן בסוף ספר שמות והן כאשר צוה ה' את משה י"ח מצבים
 ועיין שם בהערה ג' מה שכתבתי בזה.

[תקנון] (א) וצדקתך שאומרים במנחה בשבת לשם צידוק הדין של משה, משום כבודו של משה שנפטר באותה שעה בשבת, (ב) והכי אמר רב שר שלום גאון בשבת במנחה מותר להתעסק בתלמוד תורה, ולא עוד אלא שמנהג בבית רבנו שבבבל שאחר תפלת המנחה בשבת שונים אבות וקניין תורה, ועוד רנלין ישראל שמתפללין המנחה בשבת מקדימים אותה, ותפלת ערבית מאחרין אותה, (ג) כדאמרינן עיולי יומא מקדימין למצוות, אסוקי יומא מאחרין דלא ליהוי עלן כמשוי, בין תפילה לתפילה ישב כדר וירום, מכל מקום להתעסק בתורה ט"ז עדיף, ומה שאין עוסקין, לא מפני שאסור, אלא לכבוד משה רבינו שנפטר באותה שעה, (ד) שאמרו חכמים נשיא שמת מדרשות מתבטלין:

וזהו סדר מוצאי שבתות:

[תקין] (א) במוצאי שבתות עומד שליח ציבור ופותח והוא רחום יכפר עון, (ב) והציבור אחריו, ומוסיפין ה' הושיעה וגו', והוא חוזר ברוך ה' המבורך, (ג) ומביעי ליה אינש לאגודי בברוך ה' המבורך במוצאי שבתות דמיתצלי מן הויקא דההיא שבתא, ומסדר קריאת שמע בשתים לפניה ושתים לאחריה ופסוקי דשבתיה דהקב"ה, ועל שימור וברכה לאחריהם:

[תקין] (א) תצריך להזכיר הבדלה בחונן הדעת, (ב) שכך שנינו מוכיזין נבורות נשמים בתחיית המתים, ושואלין נשמים בברכת השנים, והבדלה בחונן הדעת, (ג) מה טעם מפני שהיא חכמה קבעה בברכת חכמה, אחר מוצאי שבת לחול, וכן מוצאי יו"ט [לחול וכן מוצאי יו"ט] לחולו של מועד בכלול אומר אתה חוננתנו בחונן הדעת, ואומר הבדלה על הכוס, אלא שבמוצאי שבת מברכין על המאור, (ד) דתניא אומר הבדלה במוצאי שבתות ובמוצאי ימים טובים ובמוצאי יום הכפורים, ובמוצאי שבתות ליום טוב ובמוצאי יום טוב לחול המועד (ה) [אבל במוצאי יו"ט לשבת לא מבדלין]:

[תקנון] (ב) וצדקתך שאומרים במנחה בשבת כו'. הובא בפרדס סי' ד' (דף ט' ע"א) ובלקושי הפרדס (י' ע"א) ובמח"צ צד 111 ושבת"ל סי' קכ"ו ולקוח מן סדר רע"ג דף ל' ע"א והובא בתוס' מנחות ל' ע"א ד"ה מכאן וע"ש וכן בס' הישר לר"ת סי' תר"כ. והרוקח סי' נ"ו הביא ח"ל שיש קבלה שנפטר משה בשבת כו' ע"ש ועיין בתשובות הגאונים שערי תשובה סי' ר"ב ובהערות הרד"ל בתחילת התשובות בראש הספר ועיין במקומות שרשמתי בהערה א', גם כשב ובהערה ל"ו. (ג) והכי אמר רב שר שלום גאון. הובא במקומות שרשמתי בהערה א', גם בתוס' מנחות שם. (ג) כדאמרינן. פסחים ק"ה ע"ב. (ד) שאמרו חכמים נשיא שמת כל בתי מדרשות בטלים. מ"ק כ"ב ע"ב ובפרדס שם יש הוספת דברים: ולכך נהגו לומר אבות כו'.

[תקין] (ב) במו"ש עומד שליח ציבור. הובא במח"צ צד 114 אחרי שהובא שם מאמרים אחרים באריכות. (ג) והציבור אחריו. במח"צ והציבור אומרים כשמתחיל והוא רחום כי אל רחום ה' אלהיך לא יסך וגו' ועונין והוא רחום אחריו ומוסיפין ה' הושיעה וגו'. וחוזר ומגביה קולו ואומר ברכה. והן עונין אחריו ברוך ה' המבורך. (ג) ומביעי ליה אינש לאגודי בברוך ה' המבורך. לקוח מן סדר רע"ג ל"א ע"א והובא ג"כ בבה"ג סוף ה' ציצית.

[תקית] (ב) וצריך להזכיר הבדלה בחונן הדעת. לקוח מן סדר רע"ג דף ל"א ע"א. (ד) שכך שנינו. ברכות ל"ג ע"א. (ג) מה טעם. עד סוף הסימן ליתא בסדר רע"ג שלפנינו ונמצא גם במח"צ צד 114. (ד) דתניא. פסחים ק"ד ע"א. (ה) אבל במוצאי יו"ט. דוספתי כמו שהוא במח"צ.

סדר רשי

[תקיט] (א) ואם טעה ולא הזכיר הבדלה בחונן הדעת, אם יש לו יין להבדיל עליו אינו חוזר, (ב) דחניא טעה ולא הזכיר הבדלה בחונן הדעת אין מחזירין אותו, מפני שיכול לאומרה על הכוס, ואם אין לו יין חוזר ומתפלל. בעי מיניה מרב ששת טעה בזו ובזו מאי, אמר להם חוזר לראש, אמר ליה רבינא לריבא הילכתא מאי, אמר ליה כי קידושא, מאי קידושא בתפילה ועל הכוס, אף הבדלה נמי בתפילה ועל הכוס:

[תקכ] (א) אמר ר' חייא בר אבא אמר ר' יוחנן אנשי כנסת הגדולה תיקנו להם לישראל ברכות ותפילות קדושות והבדלות, בתחילה קבעוה בתפילה, והם אמרו המבדיל בתפלה צריך שיבדיל על הכוס, והמבדיל על הכוס צריך שיבדיל בתפילה, (ב) וכן אמר רב יהודה אמר שמואל המבדיל בתפילה צריך שיבדיל על הכוס, והמבדיל בזו ובזו הברכות יחולו על ראשו:

[תקכא] (א) ומסדר כל התפלה כסדר, ולאחר שמסיים הציבור תפילתו מקדש שליח צבור עד דאמיר, ופותח ויהי נועם, ומתחילין הציבור אחריו ויהי נועם עד סוף המזמור, וכן המנהג לאחר שמסיים הציבור אורך ימים אשביעהו, חוזר ושונה שליח צבור אותו הפסוק אורך ימים וגו', ואומר ואתה קדוש וגו', וקרא זה אל זה, ואומר כולה סידרא, עד עושה השלום, (ב) וזה שנהגו לומר ויהי נועם וקידושא בנעימה ובאריכות טעם באפוקא שבתא כדי שישתחו בסידרן, כדי להאריך מנח רשעים מלחור לגיהנם (ג) כדאמרינן במו"ש צועק המלאך שהוא ממנה על הרוחות חזרו לגיהנם], שכבר השלימו ישראל סדריהן, ולכן ישראל מזכירין ויהי נועם בסדר מוצאי שבת:

[תקכב] (א) והכי שדר רב שלום גאון אין אומרים ויהי נועם אלא במוצאי שבתות בלבד, אבל לא במוצאי ימים טובים, ולא במוצאי שבתות ליום טוב, כיון דבעי למימר ומעשה ידינו, ומעשה ידינו כיום טוב ליכא, אטמו להכי אין אומרים

[תקיט] (ב) ואם טעה כו'. הוא מסדור רע"ג ל"א ע"א. (ג) דחניא טעה ולא הזכיר. ברכות ל"ג ע"א.

[תקכ] (ב) אמר ר' חייא בר אבא. ברכות שם. (ג) וכן אמר רב יהודה אמר שמואל. בגמרא שם לא הובא בשמו.

[תקכא] (ב) ומסדר כל התפלה. לקוח מן סרע"ג ל"א ע"א. (ג) ומה שנהגו לומר ויהי נועם כו'. הובא גם בפרדס סי' ד' (דף ט' ע"ב) ושם הוא באריכות יותר ע"ש. (ג) "כדאמרינן במו"ש צועק המלאך שהוא ממנה על הרוחות חזרו לגיהנם". זה הוספתי כמו שהוא בסדור רע"ג שם. והשמים המעתיק מן לגיהנם עד לגיהנם ובכ"י ב' נשמט מאמר גדול. ונמצא כעין זה המאמר בפסקתא רבתי פכ"ג ובתנחומא הנדפס מכבר כי תשא אות ל"ג במו"ש עד שהסדרים שולמים, וכשהסדרים שולמים מלאך אחד יש ושמו רומה שהוא ממנה על הנשמות בא ונוטל נשמות של אותן האנשים ומקלען לארץ הדה"ד ארץ עיפסתה כמו אוהל צלמות ולא סדרים מה צלמות צא למות ששלמו סדרים ע"כ ובשאלות ריש בראשית איתא כך במו"ש עם חשיבה צועק המלאך שהוא ממנה על הרוחות ואומר חזרו לגיהנם שכבר השלימו ישראל את סדריהן ולכן ישראל מזכירין בסדר מו"ש ואומרים ויהי נועם מיכן רמז ויהי נועם במוצאי שבתות ובמור או"ח סי' רצ"ה הביא הדברים בשם רב עמרם גאון.

[תקכב] (ב) והכי שדר רב שלום גאון. לקוח מן סדור רע"ג ל"א ע"א ומוזכר בתוס' מנחות ל' ע"א ד"ה מכאן והובא בפרדס סי' ד' סוף דף ט' ע"ב ובלקוטי הפרדס י"א ע"א והובא במח"ז צד 116 ובמור או"ח סי' רצ"ה.

אותו, וקידושא דסדרא הכי נמי לא אמרינן, כללא דמילתא כל היכי דלא אמרינן ויהי נועם לא אמרינן קידושא דסדרא, ובמצאי יום הכסופים שחל להיות באמצע שבת לא אמרינן ויהי נועם. וכי אמרינן ויהי נועם במצאי שבת לחול היכא דאיכא שיטתא יומא דחולא, אבל איכא בי מצעי יו"ט או יומא דכסופי אפילו חל יומא טבא ערב שבת דאיכא לקמן חמשה יומא דחולא לא אמרינן ויהי נועם בההוא דאסוקי שבתא, מאי טעמא כיון דאמ' ומעשה תרי זמני, בעינן לקמן שיטתא יומי כוליהו דחולא:

[תקבנ] (א) ומביאין לו כוס ואבוקה של אור כידו, (ב) ומכריכין יבנ"ה, יין, בשמים, נר, הבדלה, (ג) וקודם שיטעום אומר אשביעת [עלך פותה] שר של שכחה שתסיר לב טיפש ממני ותפל יתיה (ד) על טוריא (רמ"א) [רמ"א] בשם שמהתא קרישתא, (ה) בשם ארמס ארמיסס אנסיפול ופתחאל, ונח מצא חן בעיני ה' (בראשית ו' ח'), ויהי דוד (בכל) [לכל] דרכיו משכיל וה' עמו (ש"א י"ח י"ד), ואומר שיר למעלות אשא עיני אל ההרים מאין יבא עזרי עזרי מעם ה' עושה שמים וגו' (תהלים קכ"א א' וב'), ה' שומרך ה' צילך על יד ימינך יומם השמש לא יכבה ירח בלילה ה' ישמרך מכל רע ישמר את נפשך ה' ישמר צאתך ובואך מעתה ועד עולם (שם שם ה' ו' ז' ח'). בראשית ברא אלהים את השמים ואת הארץ (בראשית א' א'). ה' צבאות עמנו משגב לנו אלהי יעקב סלה (תהלים ס"ו ח'). (ו) אלהינו ואלהי אבותינו החל עלינו את הימים האלה הבאים לקראתנו לשלום, חשוכים מכל חטא ועון, ומנוקים ומוצלים מכל דבר רע, ומדובקים ללמוד תורתך, וחגונים מאתך דעה בינה והשכל ותשמיענו בהם ששון ושמחה, ולא תעלה קנאתנו על לב אדם, ולא קנאת אדם תעלה על לבנו, וכל היועץ עלינו עצה טובה קיימו וקיים עצתו, כאמור וחנותי את אשר אחון ורחמתי את אשר ארחם (שמות ל"ג י"ט), וכל היועץ עלינו עצה רע בטלו ובטל עצתו, כאמור ה' הפיר עצת גוים הניא מחשבות עמים (תהלים ל"ג כ'), רבות מחשבות בלב איש ועצת ה' היא תקום (משלי י"ט כ"א), עצת ה' לעולם תעמוד מחשבות לבו לדור ודור (תהלים ל"ג י"א) עוצו עצה ותוסר דברו דבר ולא יקום כי עמנו אל (ישעיה ח' י'), כי ה' צבאות יעץ ומי יסר וידו הנסויה ומי ישיכנה (שם י"ד כ"ז), ברוך מיפר עצת רעות מעלינו ומעל כל עמו

[תקבנ] (ב) ומביאין לו כוס ואבוקה. לקוח מסדור רע"ג ל"א ע"ב הדובא בטור או"ח סי' רצ"ט בשם רע"ג. (ג) ומכריכין יבנ"ה יין בשמים נר הבדלה. בסדור רע"ג שם גשמים בטעות ברכת הכסמים וכן בטור שם שהביא דברי רע"ג לא הביא ג"כ ברכת הכסמים והרי"ץ גיאות ה' הבדלה (דף ס"ו ע"א) הביא בשם רע"ג כמו שהוא בסדור. ובמח"ז צד 116 הביא ג"כ ומברך יבנ"ה, יין, דתדיר ושאינו תדיר תדיר קודם, בשמים ברישא וחדר מאור כו'. (ד) וקודם שיטעום אומר אשביעת [עלך פותה] שר של שכחה כ"ה בסדור רע"ג שם הדובא בטור סי' רצ"ט בשם רע"ג וכן ברי"ץ גיאות שם ובמח"ז צד 116. והמלות [עלך פותה] הוספתי כמו שהוא במקומות שרשמתי והר"ג הרש"ה במח"ז הביא יש מי שהביא פורה ויש שהביא פוסה ע"ש. (ד) על טוריא רמ"א. תקנתו רמ"א כמו שהוא לנכון בסרע"ג ובטור וברי"ץ גיאות ובמח"ז. (ה) בשם ארמס ארמיסס אנסיפול ופתחאל. בסרע"ג שם בשם ארמס ארמיסס אנסיס יאל ופתחאל, ובמח"ז ארמס ארמיסס אנסיפול ופתחאל, וכ"ה בטור, וברי"ץ גיאות ארמיסס ארמיסס אנסיפול ופתחאל. (ו) אלהינו ואלהי אבותינו החל עלינו כו'. כן הובא בסרע"ג שם באיזה שינויים ובטור או"ח סי' רצ"ט. והמקור הוא בירושלמי ברכות פ"ה ה"ב והטור ציין "ירושלמי".

ישראל ויקיים עלינו עצתו ועצת הצדיקים לטובה, ולא יעזבונו ה' אלהינו ולא יטשנו ולא יכלימנו ולא יחסירונו לא בעולם הזה ולא לעולם הבא, ועם הצדיקים שנשטרו בשלום, שלום שלום יהי עלינו, הגה אל ישועתי אבטח ולא אסחר כי עזי וזמרת יהי [ה'] ויהי לי לישועה ונני (ישעי' י"ב ב'), (ז) ושוותה מלא לגמלי, ומטעים את בני ביתו:

[תקבד] (א) ומה טעם מברכין על הבשמים כמציאי שבת, מפני שניטלה הנשמה יתירה שבאדם ותהנה הנותרת מן הבשמים ותתרווה ותתחזק בצירוף הברכות:

[תקבה] (א) והכי אמר רב נטרונאי גאון, כמציאי שבת כבורא מאורי האש כך עושין בשתי ישיבות שמסתכלין בכפות ידיהם, וכן ראינו רבותינו שהיו עושין, ואומרים נסתכל בידינו (ב) כרי שנהנה מן האור, (ג) ששנינו בפרקי דר' אליעזר בן

(ז) ושוותה מלא לגמלי ומטעים את בני ביתו. הוא לשון רב עמרם בסדרו שם הובא במור א"ח סי' רצ"ט בשם רע"ג וכתב עוד ורב סעדיה כתב אין צריכין בני ביתו למטעם מכוס של ברכה.

[תקבד] (ב) ומה טעם מברכין על הבשמים במו"ש כו'. הובא גם במח"ו צד 117 וגופא דהגאון רבינו שלמה בר יצחק אומר בשם ר' יעקב בר יקר דטעם בשמים כמציאי שבתות דכל יום השבת שבת אור של גיהנם ולא הסריח כלום, ולאחר כשיצא שבת חוזר ושו"ר ומסריח, ולכן מריח בבשמים. וזה הובא להלן סי' תקל"ב ובפרדס סי' קי"ד ושם בלקוטים שבסוף הספר (ב"ח ע"ג) באריכות יותר. וכן הובא בסדרו רש"י כתב יד ב' אחר ה' יו"כ בליקוטים הובא שם מפי ר' יעקב בר יקר נאמר לי דטעם בשמים במו"ש משום דשבת אור של גיהנם כו' וגם הלוקוטים תחת מובאים במח"ו צד 381. ועיין תשובות הרשב"א סי' קנ"ט. ושכלי הלקט השלם סי' ק"ל (ב"ב ע"ב) כתב ובשם רבינו יעקב בר יקר ו'ל מצאתי מה טעם מברכין על הבשמים כו'.

[תמכה] (ב) והכי אמר רב נטרונאי גאון כמציאי שבת כו'. לקוח מן סדור רע"ג דף ל"א ע"ב הובא גם בפרדס סי' קי"א וכן הובא בלקוטי הפרדס (י"א ע"ב) וכ"ה במח"ו סי' קנ"א (צד 117) ועיין תשובות הגאונים שערי תשובה סי' ק"ג ובתשובות הגאונים דפוס ליק סי' מ"ט ובהערות שלי צד 18 ובתמדה גנוזה סי' צ"ג ומוכא במדרכי ריש יומא. (ז) כרי שנהנה מן האור. בסרע"ג (ל"ב ע"א) סיים אחר זה "בדרך ששנינו אין מברכין על הנר עד שיאורו לאורו וכך מנהג". וכן הובא בפרדס שם סי' קי"א וסיים שם וכך הוא מנהג תחלה כוסף אצבעותיו לתוך כפו ומחשיך תחתיתו ואח"כ פושטן והנה אור במקום חשך ומברך שכבר נאות הוא מן האור וזה ליתא בסרע"ג. (ג) ששנינו בפרקי דר' אליעזר בן הורקנוס. הוא פ"ב והובא ג"כ בסרע"ג שם וכן הובא ברי"ן גיאות שם בשם רע"ג. ובתשובות הגאונים שערי תשובה סי' ק"ג ובתשובות הגאונים דפוס ליק סי' מ"ט ועוד מנהגנו להביט בצפרנים ואומרים מפני שהן פרות ורבות לעולם. ועיין במדרכי ריש יומא שהביא בשם תשובות הגאונים וז"ל ומה שאנו מסתכלין בצפרנים דבר זה שנוי בתלמוד ירושלמי ובבבלי אין מברכין על הנר עד שיאורו לאורו. פי' עד שמרגיש בזה האור של נר הבדלה. ואף כי זוכרים על צפרניו של אדם הראשון, ומאחר שהיו שנינו אין זה ניוחש כי אם של מצוה עכ"ל ועיין ב"י א"ח סי' רצ"ח שהביא ראיה מדברי הרא"ש והמדרכי בשם תשובות הגאונים ועיין בהנהגת ב"ש א"ח סי' רצ"ח שהביא כן בשם הזהר. והליקוט תהלים רמז תשכ"ג הביא בשם פסיקתא רבתי וז"ל אני משבחך בכל איברי ומקיים בהן המצוה, צפרנים לעשות בתם פריעה ומליקת העוף, ובהן להסתכל אור להבדלה ע"כ אולם אין זכר מזה בפסיקתא רבתי רק על המאמר שלפניו ציין פסיקתא רבתי וכן כל עצמתי אני משבחך בכל איברי הוא מן שו"ט בהוצאה שלי מזמור ליה את ב' וע"ש במדרש תהלים הערה ג' ושם הארכתי.

הורקנס שאומר מצוה להסתכל בציפורניו, (ד) ומשום הכי פשטינן ידים להבדלה למיחוי אי איכא נהורא מברך, ואי ליכא נהורא לא מברך, ואי חזי בחבריה או במידי אחרינא שפיר דמי. (ה) מדאורייתא מנלן דמבדילין על נהורא, דכתב וירא אלהים את האור כי טוב (בראשית א' ד'), והדר ויברל אלהים בין האור ובין החשך (שם שם):

[תקבן] (א) אור של כבשן לא מברכין עליה דלא לנהורא עביד, ואור של תנור ואור של כירה (ב) בתחילה מברכין עליו, ובסוף אין מברכין עליו. (ג) ואור של בית (הכנסת) [הכנסת] היכא דאיכא אדם חשוב (ד) דמדליקין משום לינה, אע"ג דלא צריך לנהורא לא מברכין עליה, היכא דליכא אדם חשוב לנהורא קא מדליק ומברכין עליה. (ה) אמר רב יהודה אמר רב, (ו) אין מחזירין על האור כדרך שמחזירין על המצוות, ואע"פ שכת' (ז) בפרקי דר' אליעזר בן הורקנס ר' מנא אמר כיצד אדם (מסתכל) [מבדיל] בכוס של יין, מקריב ידו לאור [האש] ואומר בורא מאורי האש. [ואם היה כדרך פושט ידו לאור הכוכבים שהן של אש ומסתכל בצפורניו ואומר בורא מאורי האש] (ח) רואה שמים בעבים ואינו רואה את הכוכבים, תולה אכן מן הארץ, ואומר המבדיל בין קודש לחול, (ט) ואע"פ לא סבירא לן דמבדיל אלא על היין, ואפילו בפת אין

(ד) ומשום הכי פשטינן ידים להבדלה למיחוי אי איכא נהורא מברך כו'. זה לא חובא בס' רע"ג רק שם נמצא מאמר גדול אשר ליתא בסדור שלפנינו המתחיל וכן אנו רגילים להטיל מים בכוס של ברכה לאחר ששותתו ושומטים אותו ושותתו כו'. והלשון הוה שלפנינו ומשום הכי פשטינן חובא גם בפרסם שם ס' ק"א ולקוח מבה"ג ח' קידוש והכרלה ושם הגי' כך ומשום הכי פשטינן ידים בתבדלה למיחוי אי איכא נהורא או לא, דכיון דלאו בורא האש מברכין אלא בורא מאורי האש, אי איכא נהורא מברך, אי לא משתמש לנהורא לא מברך, ואי חזאי בחבריה או במידי אחרינא שפיר דמי. (ס) מדאורייתא מנלן דמבדילין על נהורא. בה"ג שם במאמר שלפניו והוא בירושלמי ברכות פ"ח הל' (י"ב ע"ג).

[תקבן] (ב) אור של כבשן. בה"ג שם והוא מגמרא ברכות נ"ג ע"א. (ג) בתחלה מברכין עליו ובסוף אין מברכין עליו. כ"ה בבה"ג כ"י רומי הוצאת הרב הילדעסהיימער וכן הוא במח"ז ס' קנ"א צד 117 אבל בבה"ג הגדפס וכן חובא ברו"ץ גיאות (דף י"ז ע"א) בשם בה"ג בתחילה אין מברכין ובסוף מברכין, ובגמרא ברכות שם תני חרא אור של תנור ושל כירים מברכין עליו ותנאי אידך אין מברכין עליו ל"ק הא בתחלה הא לבסוף ופירש"י של תנור בסוף מברכין עליו. ועיין בהערות הרש"ה ד"ל במח"ז שם. (ד) ואור של בית הכסא. תקנתו של בית הכנסת והיה כתוב של ביה"כ ושעה המעתיק. והוא בגמרא ברכות שם אור של ביה"כ כו' והובא בבה"ג שם. (ד) דמדליקין משום לינה. בבה"ג הגדפס הגי' משום ליתיה ובבה"ג כ"י רומי (צד 47) הגי' דמדליקין אמטלתיה ובמח"ז צד 117 הגי' דמדליקין משום צוותא וברו"ץ גיאות שם דמדליקין משום דיליה, ורש"י בגמרא ברכות שם בדאיכא אדם חשוב לכבודו הדליקה. (ס) אמר רב יהודה אמר רב. ברכות נ"ג ע"ב. (ו) אין מחזירין על האור כדרך שמחזירין על המצוות, ואע"פ שכתב בפרקי דר"א בן הורקנס כו'. חובא בסר"ג ל"ב ע"א רק שם הגי' משובשת ע"ש אבל הביא ג"כ את הפרד"א, ובפרסם ס' ק"ב מתחיל בסגנון אחר אין מבדילין אלא על היין ולא על הפת ולא על המים ואח"כ חובא גם שם אע"פ שכתוב בפרקי דר' אליעזר בן הורקנס ר' מיינא אמר כיצד מבדיל כו'. אבל במח"ז צד 118 הנוסח כמו שהוצג לפנינו בסדור. (ז) בפרקי דר' אליעזר בן הורקנס. הוא בפרד"א פ"ב ושם משונה הנוסחא קצת. (ס) רואה שמים בעבים. בפרד"א ואם נתקדו השמים תולש אכן מן הארץ וכן במח"ז ובפרסם ובסדור רע"ג ובמור ובשבדל"ה הגי' תולש. (ס) ואע"פ לא סבירא לן דמבדיל אלא על היין, הוא לשון רע"ג שם, ובפרסם אע"פ לא סבירא לן לאבדולי אלא עליו. והציג המו"ל ס' כוכב להורות כי בלתי מוכן אבל יש לתקן אלא על יין.

מבדילין, (י) דהכי אמר רב עמרם ריש מתיבתא אין מבדילין על הפת כל עיקר, ומה טעם שאין הבדלה דומה לקידוש, שקידוש אי אפשר שלא לסעוד דקא אמרינן אין קידוש אלא במקום סעודה, (יא) וכיון ששלחן קבוע וסעודתו קבועה ושלחנו קבועה ופת מתוקנת לפנינו שנוטל פת ומבדיל עליה, הילכך אין מבדילין על הפת. וכן מנהג בשתי ישיבות:

[תקבץ] (א) ר' יצחק אומר כל שאינו מבדיל במוצאי שבת על היין, או אינו שומע מן המבדילין אינו רואה סימן ברכה לעולם, וכל מי שמבדיל על היין במוצאי שבת (ושומע) [או שומע] מן המבדילין (ב) הקב"ה קורא אותו קדוש, ועושה אותו מסגולתו, (ג) שנאמר ואתם תהיו לי ממלכת כהנים וגוי קדוש (שמות י"ט ו'), וכתוב והייתם לי סגולה מכל העמים (שם שם ה'), (ד) ואמר ר' יוחנן שלשה מנוחלי העולם הבא, אילו הן, הדר בארץ ישראל, והמגדל בנוי לתלמוד תורה, והמבדיל על היין במוצאי שבתות, והוא דשייר מקידושא להבדלה, (ה) אמר רב חסדא הילכך מאן דאית ליה חד כסא ולית בה שיעור קידושא והבדלה שביק ליה להבדלה, וקידוש היום מקדש אריסתא, דלא יכיל לאבדולי אריסתא, וכי תקנו רבנן הבדלה על חמרא תיקנו:

[תקבץ] (א) והיכא דלא שכיח חמרא ואיכא בתוך התחום [דוכתא דשכיח בה חמרא] וביטמא דשבתא [הוא] דיכיל למיזל [ובלילה לא יכיל למיזל, לזיל] ביטמא ומבדיל אע"ג דלא נפקא [שבתא], אי נמי יתיב וקא שתי ופשיטא ליה מילתא דלאורתא לית ליה חמרא דמבדיל קא בעי מינס מן פניא דשבתא ואע"ג דאיכא עידנא טובא. (ב) והיכא דלא שכיח חמרא כלל ושיכרא היא חמר מדינא יבדיל אשיכרא:

(י) דהכי אמר רב עמרם ריש מתיבתא אין מבדילין על הפת כל עיקר. בסדר רע"ג דף ל"ב ע"א הובא דהכי אמר רב עמרם ריש מתיבתא אין מבדילין על הפת כל עיקר. ועיין בתוס' פסחים ק"ו ע"ב ד"ה מקדש וברא"ש פרק ע"פ ס"י י"ז וכן הובא בבבלי ובפירוש שם בשם רב עמרם. (ט) וכיון ששלחן קבועה וסעודתו קבועה. חסר וכצ"ל: וסעודתו קבועה ואי אפשר לו שלא לסעוד מקדש על הפת. במוצאי שבת כלום סעודתו קבועה ושלחנו קבועה ופת מתוקנת לפנינו שנוטל פת ומבדיל עליה. הלכך אין מבדילין על הפת וכן מנהג בשתי ישיבות. כ"ה בסדר רע"ג שם וכן הובא לנכון בבבלי ובפירוש ס"י ק"י ב י"ש הוספת דברים ע"ש.

[תקבץ] (ב) ר' יצחק אומר. יש לתקן ר' צדוק אומר כמו שהוא בסדר רע"ג דף ל"ב ע"א ונובע מן פירא"י פ"ב והובא בסור א"ח ס"י רצ"ה ובבבלי צד 119 הובא ג"כ ר' יצחק אומר. (ג) הקב"ה קורא אותו קדוש ועושה אותו מסגולתו. כן הובא בסדר רע"ג שם ובפירא"י איתא הקב"ה קונה אותו לסגולתו. ובבבלי הוא כמו לפנינו בסדר וכן הובא בסור שם. (ג) שנאמר ואתם תהיו לי וגו'. כ"ה בסרע"ג וסיים עוד והייתם לי קדושים כי קדוש אני ה' ואבדיל אתכם מן העמים להיות לי [ויקרא כ' כ"ז], ובפירא"י לפנינו הובא כך שני ואבדיל אתכם וגו', [ואומר] והייתם לי סגולה. (ד) וא"ר יוחנן. פסחים ק"ג ע"א והובא בסרע"ג שם. (ס) אמר רב חסדא הילכך. בגמרא שם לא מובא בשמו וכן ליתא בסרע"ג ולא בסור א"ח ס"י רצ"ו בשמו. וכן הובא בשם רע"ג באו"ז ח"ב ס"י צ"א.

[תקבץ] (ב) והיכא דלא שכיח חמרא כו'. לקוח מן בבלי ה' קידוש והבדלה ורשום שם "פסק" והובא באו"ז ח"ב ס"י י"ד. (ג) והיכא דלא שכיח חמרא כלל ושיכרא הוא חמר מדינא מבדיל אשיכרא. בבבלי שם.

[תקכט] (א) אמר רב תחליפא בר אמי אמר שמואל מתפלל אדם של מצאי שבת בשבת ומבדיל על הכוס (ב) ואסור ליה למיעבר עבירתא עד לאורתא, ונר היו נורא לאורתא מנר כורא מאורי האש, (ג) ואסור לו לאדם לטעום קודם שיבדיל, ואם שכח וטעם מבדיל (ד) [דאמר רבא הלכתא טעם מבדיל, ואסור לא הבדיל במו"ש מבדיל] למחר ויום שני ויום שלישי כל היום, והוא שלא טעם, (ה) דאמרי בני ר' חייא מי שלא הבדיל במוצאי שבת מבדיל והולך כל השבת כולה, עד כמה, [א"ר יורא] עד יום רביעי בשבת, (ו) כי הא דיתבי ר' זירא קמיה דרבא, ואמרי לה קמיה דרב יוחנן, ויתבי וקאמר לגבי נישין חד יומא, ותרתי ותלת בתר שבתא, ארבעה וחמשה ומעלי [יומא] קמי שבתא, אלמא עד יום רביעי, דאמר ר' זירא עד ולא עד בכלל, והני מילי אתווי כסא דחמרא וברוכי כורא פרי הגפן והמבדיל, אבל לא על האור דקיימא לן (ז) אין מברכין על האור אלא במוצאי שבתות ובמוצאי יום הכפורים, משום דהוה אסור להשתמש בנורא, אבל בימים טובים דשרי ביה לאישתמיש בנורא לא צרכינן לברוכי עליה בהבדלה דימים טובים:

[תקל] (א) והכי שדר רב נטרונאי גאון יום הכפורים אע"פ שחל להיות בחול מברכין על האור, מפני שאסור להשתמש בו ביום הכפורים, ולית הילכתא (ב) כר' יהודה אמר שמואל דאמר אין מברכין על האור אלא במוצאי שבת והואיל ותחלת ברייתו הוא, (ג) אלא כי הא דאמר ר' זירא בר אבא, ואיכא דמתני לה ר' בנימין בר' יפת אמר ר' יוחנן מברכין על האור בין במוצאי שבת בין במוצאי יום הכפורים, וכן עמא דבר, (ד) מיהו משונה הוא יום הכפורים משבת דבמוצאי שבת מברכין על האור היוצא מן העצים ומן האבנים, ובמוצאי יום הכפורים אין מברכין אלא על אור ששבת, (ה) מאי שבת, ששבת ממלאכת עבודה, (ו) וכדתניא עשית דולקת והולכת בשבת ובמוצאי שבת מברכין עליה, (ז) ותו קא מתניתין תני חדא אור היוצא מן העצים ומן האבנים מברכין עליה, ותניא אידך אין מברכין עליה, ומשנינן לא קשיא כאן במוצאי שבת, כאן במוצאי יום הכפורים אין מברכין עליה, ובאור

[תקכט] (ב) אמר רב תחליפא בר אמי אמר שמואל. בה"ג שם וגורם רב תחליפא בר אבימי אמר שמואל הוא בגמרא ברכות כ"ז ע"ב ולפנינו בגמרא אמר רב יהודה אמר שמואל. (ג) ואסור ליה למיעבר עבירתא עד לאורתא. לשון בה"ג שם. (ד) ואסור לו לאדם לטעום קודם שיבדיל. סדור רע"ג ל"ב ע"א. (ה) דאמר רבא כו'. הוספתי כמו שהוא בסדור רע"ג והשמים המעתיק מן מבדיל עד מבדיל והוא בפסחים ק"ז ע"ב. (ו) דאמרי בני ר' חייא. שם ק"ז ע"א. (ז) כי הא דיתבי רב זירא קמיה דרבא ואמרי לה קמיה ד' יוחנן. בסרע"ג כי הא דיתבי ר' זירא קמיה דר' אסי ואמרי לה קמיה דר' יוחנן ובגמרא פסחים שם כי הא דיתבי ר' זירא קמיה דר' אסי ואמרי לה רב אסי קמיה דר' יוחנן. (ז) אין מברכין על האור אלא במוצאי שבתות. פסחים נ"ג ע"ב.

[תקל] (ב) והכי שדר רב נטרונאי גאון. סרע"ג שם, הובא בפרדס סי' ק"ג ובמח"צ צד 119. (ג) כר' יהודה אמר שמואל. פסחים נ"ד ע"א. (ד) אלא כי הא דאמר ר' זירא בר אבא. בסדור רע"ג הגי' כי הא דר' חייא בר אבא, וכ"ה בפרדס שם סי' ק"ג וכן במח"צ צד 120. וזה ליתא בגמרא פסחים נ"ד ע"א רק שם הובא כלשון שהביא איכא דמתני לה ר' בנימין בר יפת א"ר יוחנן (ד) מיהו משונה הוא יהי' משבת כו'. סדור רע"ג ל"ב ע"ב והובא בפרדס סי' ק"ג (כ"ד ע"ג) ומח"צ צד 120. (ה) ומאי שבת ששבת ממלאכת עבודה. כ"ה גם בפרדס ובמח"צ והגיה שם הרש"ה שצ"ל ממלאכת עבירה. אבל בסרע"ג איחא ומאי שבת ששבת ממלאכת. (ו) וכדתניא. ברכות נ"ג ע"א. (ז) ותו קא מתניתין. פסחים נ"ד ע"א.

סדר רשי

היוצא מן העצים ומן האבנים הוא דלא מברכין, אבל באור ששבת מברכין. (ח) ובגמרא דארץ ישראל מתני, אמר ר' לוי במצאי שבת זמן הקביה לאדם הראשון שני רעסין והקישן [זה לזה] ויצא האור, וברך עליהם בורא מאורי האש. (ט) שמאל אמר [לסידך] מברכין עליה במצאי שבת שהיא תחילת ברייתו. (י) ורב הונא בשם רבא ור' אבהו בשם ר' יוחנן אמר אף במצאי יום הכסורים מברכין עליה, מפני שכבר שבתה האור כל היום כולו. (יא) ולעולם כדאמרין על אור ששבת, אבל לא על היוצא מן העצים ומן האבנים:

[תקלא] (א) ומי שצריך לעשות מלאכה במצאי שבת קודם שיתפלל, צריך לברך המבדיל בין קודש לחול, ואחר כך עושה מלאכה. (ב) דאמר ר' אלעזר בן אנטיגנוס משום ר' אליעזר בר' ינאי אסור לעשות חסציו לאדם קודם שיבדיל, וכי מבדיל מזכיר אוכרות השם ומלכות, כמה דכרים אמורים קודם שיתפלל, אבל לאחר שהתפלל כיון שהבדיל בתפילה אינו צריך לברך קודם מלאכה, ואע"פ שלא הבדיל על הכוס:

[תקלב] (א) מעם כשמים במצאי שבת, משום דכל יום השבת שובתה אור של ניהנם ולא הסריח כלום, ולאחר כשיצא חוזר ומסריח, לכך סריח בשמים. כך אמר ר' שלמה נאון בשם ר' יעקב בר יקר:

[תקלג] (א) ועל הגר שמדליקין בבית הכנסת במצאי שבת נראה למורי שאין מברכין, וצריך להביא גר אחר לברך עליו, מפני שאותו גר עשוי לכבוד, וגר העשוי לכבוד אין מברכין. (ב) ומוקמינן לה בברכות בראינא אדם חשוב, ומיהו היכא דלא מדלקיה אלא משום אימתא דנגבי ולא משום כבוד מברך עליה, ופעמים שאומר מורי כגון אנו אין מדליקין לכבוד אלא להאיר, שאילו היה לנו אור הלבנה נכנס בבית הכנסת דיינו. והנהוג להביא גר אחר לשם אורה ומברך עליה, מנהג יפה הוא, וישר כחו:

[תקלד] (א) למצאי שבת שלית ציבור יורד לפני התיבה ופותח והוא רחום יכפר עון וגו', ואומר ברכו ופורס את שמע בשמים לפניו ושמים לאחריה כמנהג,

(ס) ובגמרא דארץ ישראל מתני, כן הובא בסרע"ג שם ובפרדס ובמח"ו שם והוא בירושלמי ברכות פ"ה ה"ה (י"ב ע"ב). וכן נשנה בב"ר פ"א ופ"א ופסיקתא רבתי פכ"ג. (ס) שמאל אמר. ירושלמי שם. (י) ורב הונא בשם רבא. בירושלמי רב הונא בשם ר' אבהו בשם ר' יוחנן ובפרדס רב הונא ורבא ור' אבהו בשם ר' יוחנן. (ט) ולעולם כו'. הוא דברי רע"ג שם. **[תקלא]** (ב) ומי שצריך לעשות מלאכה במו"ש. סדור רע"ג ל"ב ע"ב ומח"ו צד 120 והובא בסור אר"ח סי' רצ"ט ועיין בב"י שם. (ג) דאמר ר' אליעזר בן אנטיגנוס משום ר' אליעזר בר' ינאי. כן הוא בסדור רע"ג שם ובמח"ו שם ובאר"ז ח"ב סי' צ"ו ובגמרא שבת ק"ג ע"ב אימת משום ר"א בן יעקב ובירושלמי ברכות פ"ה ה"ב הג"י כמו שהוא לפנינו בסדור.

[תקלב] (ב) טעם בשמים במו"ש. הובא בפרדס סי' ק"ד ובמח"ו ע' 382 ועיין לעיל סי' תקכ"ד ובהגדה א' שם.

[תקלג] (ב) ועל הגר שמדליקין בביתו. הובא בפרדס סי' קס"ו ובמח"ו צד 120. (ג) ומוקמינן לה בברכות. דף כ"ג ע"א.

[תקלד] (ב) למצאי שבת שלית ציבור יורד לפני התיבה כו'. כל הסימן הזה נשכח בב"י ממקומו ונמצא אחר סימן תק"ם כי היו הגליונות בלתי מברוכים והובא שלא במקומו ואינו הצנחני בדנינו מצאי שבת אחר סימן תקל"ג וראיתי כי הובא במח"ו סי' קמ"ה (עד 114) בהתחיל במצאי שבת אבל שם הוא בסגנון אחר, וע"י לעיל סי' תקי"ז.

סדר רשי

ואמר קדיש הכדלה בחונן הדעת, ולאחר שיגמר שמונה עשרה אומר שליח ציבור קדיש עד דאמירן, ופותח ויהי נועם עד אורך ימים אישיבניהו ואידאיהו בישועתי, וכן מנהג שחזור ושונה השליח ציבור אותו הפסוק והציבור אהריו אומר ואתה קדוש וכל סדר קדושה כל עיקר עד עושה שלום כמרומו, ומביאין לו כוס יין ומבדיל, ואם חל י"ט בשבוע הבאה אין אומר ויהי נועם וסדר קדושה כל עיקר, אלא לאחר סיום תפילה לחש אומר קדיש עם חתקבל ומבדיל וטועם מלא לוגמיו, כשבא לשנות ברכים מסיב את סניו, ואומר ויתן לך וכו' ועומד הנער שלא הגיע לחינוך ואומר קדיש עם יהא שלמא רבא, ואינו אומר תתקבל. (ב) בעל הבית קודם שיבדיל אומר מקראות הללו הנה אל ישועתי וגו' ושאתם מים בששון וגו' ליהודים היתה אורה ושמחה וגו' בשמחה נועדנו בבית זה, קול ששון ושמחה וברכה טובה והצלחה מרובה, וישועה קרובה ואהבה וחובה עלינו, בבית זה יהא אדיר בעזרנו, סימן טוב בביתנו, ויברכנו ויצרנו, יוצר כל, ברוך כל, סימן טוב יהי לנו בכל, אנא שוכן שמים ברכנו בטוב כסלים, ונייהרן] בכל יום פעמים שמחנו אדון מעוזנו שמחנו בטובך הדריכנו טוב ומטיב אתה, נן עדן נטעת, לעם אשר בחרת, שמחנו אלהי מעוזנו, שמחנו ובטובך הדריכנו, ומבדיל. (ג) ולאחר ששתה מטיל מים רבים בכוס של הכדלה [ושותה], ומה שנשאר מן המים נוטל ידיו [ו]סניו (ורגליו), כדי לחכך את המצוות, לפי ששיירי מצוה מעכבין את הפורענות. ומה שאומרים זמירות במוצאי שבת מנהג יפה וכשר הוא דומה לבני מדינה המלוים להוצאת המלך בקולות וכנורות ונבלים, כך ישראל מלוים ליציאת שבת המלכה בשמחה ובשירים. (ד) כך נזרקת מפי ר' יוסף טוב עלם:

[תקלה] (א) ראש חדש שחל להיות בשבת אין מזכיר של שבת ביעלה ויבא, לפי שיעלה ויבא אינו בא אלא מפני ראש חדש בלבד, ותפלת שבת כבר נאמרה בישמח משה, (ב) ודמי להא דאמר רבא יום טוב שחל להיות בשבת שליח ציבור העובר לפני החיבה ערבית אינו צריך להזכיר של יום טוב, (ג) וכי תקנו רבנן מנן אבות בדבריו, לא תקנו אלא בשבת, מפני שכליל שבת ניתן רשות לשדים לשלוט ולהזיק, וחשו חכמים ליחיד הבא מן השדה ולא התפלל עם הציבור שלא יתפלל בבית הכנסת יחיד ויסתכן, (ד) כמפורש התם, והתקינו שיהא החזן מתפלל תפילה זו בין כך ובין כך עד שיתפלל היחיד ולא ישאר יחיד.

[תקלון] (א) ונמצא בתשובות הגאונים סייע למורי צדק. ראש חדש וחולו של מועד שחלו להיות בשבת ערבית שחרית ומנחה מתפלל שבע של שבת,

(ג) בעל הבית קודם שיבדיל אומר מקראות הללו הנה אל ישועתי. זה הובא במחז"י סי' ק"נ (צד 116). (ג) ולאחר ששתה מטיל מים בכוס של הכדלה ושותה כו'. נובע מפרש"א פ"כ. ועיין בהערת הרש"ה ו"ל במחז"י שם אות ל"ב. (ד) כך נזרקת מפי ר' יוסף טוב עלם. וכ"ה במחז"י שם.

[תקלה] (ב) ר"ה שחל להיות בשבת. הובא במחז"י סי' קל"א (צד 106). (ג) ודמי להא דאמר רבא. שבת כ"ד ע"ב. (ג) וכי תקנו רבנן מנן אבות. עיין ברש"י בגמרא שם ד"ה שליח ציבור וכן ד"ה משום סכנה. (ד) כמפורש התם. ר"ל בגמרא שבת שם.

[תקלון] (ב) ונמצא בתשובות הגאונים סייע למורי צדק. ר"ה וחולו של מועד שחלו להיות בשבת. במחז"י צד 106 הובא ונמצא בתשובות הגאונים סייע למורי צדק בסוף מאמר שלפניו, ובאמת מוסב למטה ר"ה וחולו של מועד וכל המאמר הזה עד סופו וכן מנהג בשתי ישיבות הביא הרב בעל שבלי הלקט סי' קע"ח בשם תשובות הגאונים ע"ש.

סדור רש"י

(ב) ואומר יעלה ויבא בעבודה, ושבת אומר [ברכה] רביעית [בפני עצמה], וכיון שאומר רביעית בפני עצמה לא הוצרך להזכיר שוב בעבודה, ועוד שלא מצינו [אזכרת] שבת או יום הכסופים או יום טוב בעבודה כל עיקר, ועוד אי ס'ד איפשר להזכיר של שבת בעבודה אם כן כל שבת ושבת של שאר ימות השנה יזכיר של שבת בעבודה [אלא של שבת ויז'ם וכיסור בעבודה] אינה כל עיקר בלא ראשי חודשים ובלא בחולו של מועד ובלא בימים טובים, ובערבית ובשחרית ובמנחה אומר יעלה ויבא. וכן מנהג בשתי ישיבות:

[תקלז] (א) יום טוב שחל להיות בשבת בברכת המזון צריך להזכיר רצה והחליצנו ויעלה ויבא כל אחת ואחת לעצמה, רצה תחילה, ואחר כך יעלה ויבא, מפני שתדיר ואינו תדיר תדיר קודם, וכן בראש חודש וחולו של מועד שחלו להיות בשבת אומר תחילה רצה, ואחר כך יעלה ויבא. וכן הלכה בשתי ישיבות:

[תקלח] (א) תניא קמן קורא בתורה ומתרגם, ומסמיר כנביא ומתרגם, אבל אין סודם על שמע עד שהוא בן שלש עשרה שנה ויום אחד, ויבא שתי שערות, ואין מוציא את הרבים ידי חובתו לא לפרוס על שמע, ולא לברך ברכת המזון, ולא לקרות את המגילה, ולא לתקוע שופר בעשרה, ולא לקדש לבני ביתו בלילי שבתות ובלילי ימים טובים, ולומר הגדה בלילי פסח, ולהדליק נר של חנוכה, עד שיהא בן שלש עשרה שנה ויום אחד, וכן חרש וכן שומע, זה הכלל (ב) כל שאינו מחויב בדבר אינו מוציא את הרבים ידי חובתו:

[תקלט] (א) בראש חודש ערבית שחרית ומנחה אומר בעבודה יעלה ויבא, ובברכת המזון בהודאה, (ב) דחני רבי אושעיא ימים שיש בהן קרבן מוסף, כגון ראש חודש ובחולו של מועד ערבית ושחרית ומנחה מתפלל שמונה עשרה ואומר מעין המאורע בעבודה, ואם לאו מחזירין אותו, ואין בהן קדושה על הכוס (ג) ויש בהן הזכרה בברכת המזון, (ד) אמר רבי תנחום אמר רבי יוסי טעה ולא הזכיר של ראש חודש בעבודה, וזכר בהודאה חזר לעבודה, [בשים שלום חזר לעבודה] ואם סיים חזר לראש. אמר רב פסא [בריה דרב אחא בר אדא] האי דאמרת אם סיים חזר לראש, לא שנו אלא שעקר את רגליו, אבל אם לא עקר את רגליו חזר לעבודה,

(ג) ואומר יעלה ויבא. במח"ו סיים במוסף אין אומרים יעלה ויבא. ובשבלי הלקט שם בשם תשובות הגאונים סיים כך: הלכך ערבית שחרית ומנחה מתפלל של שבת ברכה רביעית בפני עצמה ומוזכר בפני עצמה ומוזכר בעבודה יעלה ויבא ואינו מוזכר של שבת ובמוסף כולל של ר"ח בברכה רביעית או של חולו של מועד ואין צריך עוד להזכיר יעלה ויבא בעבודה וכן מנהג פשוט בשתי ישיבות.

[תקלז] (ב) ויז'ם שחל להיות בשבת. הובא במח"ו סי' קל"ב (צד 106). ונוסף שם מאמר גדול אשר ליתא לפנינו בסדור.

[תקלח] (ב) תניא. מגילה כ"ד ע"א הובא במח"ו סי' קל"ג (צד 106). (ג) כל שאינו מחויב בדבר כו'. ר"ה כ"ט ע"ב.

[תקלט] (ב) בר"ח ערבית שחרית ומנחה כו'. סימן זה וסימן שלאחריו חסר בכ"י שלפנינו, ונמצא לנכון בכ"י ב' אחר הסיום מן סימן תקל"ח המסיים אינו מוציא את הרבים ידי חובתו, ונמצא גם במח"ו סי' רכ"ז (צד 191). (ג) דחני ר"י אושעיא. שבת כ"ד ע"א. (ג) ויש בהן הזכרה בברכת המזון. במח"ו שם י' תוספת ורש"י ת' והוא מן הרי"ף שבת ע"ב. (ד) א"ר תנחום א"ר יוסי. ברכות כ"ט ע"ב, ושם הגי' א"ר תנחום א"ר אסי אמר ריב"ל.

אמר ליה מנא לך האי מילתא, [א"ל] מאבא מרי שמיע לי, ואבא מרי מרב. (ה) ואמר רב ענן (ו) מעה ולא הזכיר של ראש חודש בערבית אין מחזירין אותו, מפני שיכול לומר בשחרית, בשחרית אין מחזירין אותו מפני שיכול לומר במנחה, ועלה (ז) אמר רבי יוסי בציבור שט (ח) משום מירחא רציבורא אבל יחיד הדר:

[תקמ] (א) ונהגו העם לברך בראש חודש לקרוא את ההלל, אבל רבינו תהא נשמתו בצורר החיים אינו מברך עליו. והי לך תשובתו: ששאלתם יחיד שקרא את ההלל בימים שאינם מ"י"ח של תורה, אם חובה על הציבור לברך יברך גם היחיד, אבל אני איני מברך עליו לא עם הציבור ולא ביחיד, שאינו אלא מנהג, ואין מנהג צריך ברכה, (ב) כדאמרין בערבה שקיל חבים ולא כריך קא סבר מנהג נביאים הוא, לפיכך אני אין מברך עליו אשר קדשנו במצותיו וצונו, אבל אני מברך עליו ברוך אתה ה' מלך העולם המהולל בפי עמו משובח ומפואר בשירי דוד עבדך ברוך אתה ה' (ג) מלך מהולל בתשבחות:

הלכות סדר תעניות:

[תקמא] (א) אילו ימים שמתענין בהם מן התורה, ומי שמתענה בהם לא יאכל ולא ישתה עד הערב. (ב) באחד בניסן מתו בו בני אהרן, בעשרה בו מתה מרים הגביאה ונסתלקה הבאר, בששה ועשרים בו מת יהושע בן נון. בעשרה באייר מת עלי הכהן ושני בניו ונשבה ארון הברית, (ג) בעשרים ושמונה בו מת שמואל הגביא וספרו עליו כל ישראל. בעשרים ושלושה בסיון (ד) בסלו הקרבנות מלעלות לירושלים בימי ירבעם בן נבם, בעשרים וחמשה בו נהרג ר' שמעון בן גמליאל ור' ישמעאל בן אלישע, ור' חנינא סגן הכהנים. (ה) [בעשרים ושבעה בו נשרף ר' חנינא בן תרדיון

(ס) ואמר רב ענן. ברכות ל' ע"ב ושם הגי' אמר רב ענן אמר רב. (ו) מעה ולא הזכיר של ר"ח בערבית. בגמרא לפנינו גי' אחרת ובשם רב ענן תובא מאמר אחר וזה שהוא בסדר בשמו תובא שם במאמר שלפניו אבל לא בשמו ועיין במח"ז שם הגי' נשתנים וע"ש בהערות הרש"י ד"ל. (ז) איך יוסי. בגמרא הגי' א"ר יוחנן. ובמח"ז אמר רב אבא. (ס) משום מירחא רציבורא אבל יחיד הדר. עיין רש"י בגמרא שם.

[תקמב] (א) ונהגו העם לברך בראש חודש לקרוא את ההלל. תובא במח"ז סי' רכ"ז (צד 192) ועיין בתוס' ברכות י"ד ע"א ד"ה ימים הביאו את המזחור ויטרי. (ב) כדאמרין בערבית. הוא במסכת פ' לולב וערבה דף מ"ד ע"ב. (ג) מלך מהולל בתשבחות. במח"ז סי'ם ולאחריו יחלוק כדרכה ולא שמעתי יותר כי לא דקדקתי ברבותי וחתם שלמה בר יצחק ובמח"ז שם נמצא תוספת וירוש' ת' (פ' תוספות) והיא תשובה שהשיב ר"ת על רש"י וקטן ע"ש. והתשובה נמצאת בספר הישר לר"ת סי' תמ"א.

[תקמג] (א) אלו ימים שמתענין בהם מן התורה. נובע מן מגילת תענית בפרק אחרון ותובא בה"ג ה' תשעה באב ובסדר רע"ג דף ל"ד ע"א ובמח"ז סי' רע"א (צד 229) וכן תובא בסדר אר"ח תק"ס בשם בה"ג. (ב) באחד בניסן מתו בני אהרן. כ"ה בבב"ז ובספרע"ג ובמח"ז אבל במגילת תענית איתא בשמונה בניסן מתו בני אהרן. ויש להקן כמו שהוא לפנינו. וכן בירושלמי יומא פ"א ד"א ופסיקתא דר"כ פסקא אחרי מות (קע"ג ע"ב) וי"ר טף פ"כ ותנתומא הקדום אחרי סי' י' ותנתומא הגדול מברך אחרי סי' ז' תובא איך חייא בר אבא באחד בניסן מתו בניו של אהרן. (ג) בעשרים ושמונה בו מת שמואל הגביא. עיין מגן אברהם סי' תק"ס. (ד) בסלו הקרבנות. כ"ה גם בספרע"ג ובמח"ז. ובמגילת תענית ובבה"ג איתא בסלו בכדים. (ס) [בעשרים ושבעה בו כ"ה. תוספתי כמו שהוא במגילת תענית ובבה"ג ובמח"ז שם